

PÄTEVYYDEN VAKUUTTELU

Sosionomin (YAMK) julkinen lupaus

Niina Alm

Pro gradu -tutkielma

Sosiaalityö

Jyväskylän yliopisto /

Kokkolan yliopistokeskus Chydenius

Kevät 2016

Tiivistelmä (abstrakti)

PÄTEVYYDEN VAKUUTTELU

Niina Alm

Pro gradu -tutkielma

Sosiaalityö

Jyväskylän yliopisto / Kokkolan yliopistokeskus Chydenius

Ohjaaja: YTL, yliopistonopettaja Helky Häkli, professori Aila-Leena Matthies

Lukukausi Kevät 2016

sivumäärä: 78 sivua

Tutkielmassa selvitetään yhden ammattikunnan eli ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneen sosionomin työmarkkina-aseman nostamiseen liittyvää nykykeskustelua. Yrittäen ottaa selvää, missä määrin Michel Foucault'n genealoginen valta-analytiikka jäsentää kyseistä kamppailua strategisen toiminnan ja voimasuhteiden näkökulmasta. Tutkielman ajankohtaisuus liittyy hallituksen ”norminpurkutalkoiden” nimissä selvityksen alla olevien eri ammattikuntien kelpoisuusehtojen väljentämiseen ja ammattikuntien tehtävänjakojen uudelleen arviointiin. Samankaltaisia kehityskulkuja tapahtuu myös muiden professioiden kuin pelkästään sosiaalityön kentällä. Laajempana taustana toimii kiista hyvinvointivaltion tulevaisuudesta.

Tutkielman yleinen aihe edustaa professiotutkimusta. Teoreettinen viitekehys nojaa genealogiseen valta-analytiikkaan. Metodologisesti hyödynnän diskurssianalyysin perinnettä ja metodisesti Arja Jokisen suostuttelevan ja vakuuttelevan retoriikan menetelmää. Aineistoksi keräsin tekstejä, muun muassa sanomalehti-, ammattilehti-, yleisöosasto- ja nettikirjoituksia sekä virallisia kannanottoja, joissa kohderyhmän ammatillisen aseman parantamista perustellaan.

Tutkimuskysymyksiä esitän kolme: ensimmäinen koskee valitun käsitteistön heuristista tarttumakykyä, toinen valitun menetelmän empiiristä tarttumakykyä ja kolmas sitä, miten Max Weberin sivilisaatiohistoriallinen teesi *Kultur Mensch*- ja *Fach Mensch*-tyyppisen koulutuksen ikuisesta jännitteestä suhteutuu aineistosta esiin nouseviin teemoihin.

Aineistoa käsitellään laadullisesti, jolloin perusjoukon määrittely osoittautuu vaikeaksi, niinpä varsinaisia yleistyksiä ei tehdä. Sen sijaan pyrin tekemään käsiteltävän ilmiön ymmärrettäväksi – sekä käsitteellisesti että empiirisesti. Teoreettisena tuloksena voidaan pitää sitä, että professionaalinen verkosto hahmottuu epäyhtenäisenä, sirpalemaisena ja hajanaisena, mutta silti samaan strategiseen päämäärään tähtäävänä kokonaisuutena. Suostuttelevan ja vakuuttelevan retoriikan menetelmä selkiyttää strategista toimintaa siihen välttämättömänä kuuluvien keinojen osalta. Tuloksena Weberin teesin suhteen voidaan pitää lopulta sitä, että sosionomien (YAMK) työmarkkina-aseman parantamiseen liittyvä nykykeskustelu noudattaa hämmentävän paljon ”kulttuuri-ihmisen” ja ”asiaihmisen” välistä jännitettä.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	3
Aluksi	3
1.1 Kysymyksenasettelua	5
1.1.1 Tutkimustehtävä	5
1.1.2 Tutkimuksen haasteet	7
1.1.3 Tutkimuskysymykset	8
1.2 Tutkimuksen arvolähtökohdista	9
1.2.1 Arvovapaus	9
1.2.2 Vapaus arvoarvostelmista	11
1.2.3 Oma positio	12
2 KÄSITTEELLINEN VIITEKEHYS	13
2.1 Diskurssin käsitteen sijainti	13
2.1.1 Kotipesä	13
2.1.2 Rakenne ja toiminta	14
2.1.3 Terminologia	16
2.1.4 Sosiaalisen konstruktivismin inflaatio	18
2.1.5 Yhteenveto	19
2.2 Genealoginen valta-analytiikka	20
2.2.1 Diskurssi	20
2.2.2 Dispositiivi	21
2.2.3 Taktiikka ja strategia	23
2.2.4 Voimasuhteiden kaiverruspinta	25
3 PROFESSIO	28
3.1 Luokat	28
3.2 Professioteoria	31
3.3 Sosiaalityön pätevyysvaatimusten kehittyminen	33
3.4 Yhteenveto	35
4.1 Aineisto	36
4.2 Diskurssianalyysi	38
Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analyysi	38
5 AINEISTON ANALYYSI	41
5.1 Päämäärä ja lupaus valtiolle	41
5.1.1 Päämäärä	41

5.1.2 Lupaus valtiovallalle	44
5.2 Retoriset keinot	47
5.2.1 Keinot, jotka liittyvät väitteen esittäjään	48
5.2.2 Keinot, jotka liittyvät esitettyyn argumenttiin	51
5 TULOKSET	60
6 LOPUKSI	65
LÄHTEET	67
LIITTEET	73
Liite 1: Aineistolähteet	73

1 JOHDANTO

Aluksi

Sosiaalityöntekijän ja sosionomin tutkinnon asema sosiaalialalla on erittäin ajankohtainen, tunteita herättävä ja monimutkainen kysymys. Näiden kahden tutkinnon asemaa alan sisällä voi sanoa leimanneen aina jonkinasteisen jännitteisyyden. Olen sivusta seurannut sosionomien tuloa sosiaalialalle ja välillä työpaikoilla joutunut myös osallistumaan näiden kahden ammatin välistä työnjakoa koskeviin keskusteluihin. Alkuvaiheessa keskustelua käytiin alemman ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneen sosionomin asemasta sosiaalialalla. Myöhemmin, kun aluksi kokeiluluonteisena aloitettu sosionomin jatkotutkinto vakiintui sosionomin ylemmäksi ammattikorkeakoulututkinnoksi (jatkossa sosionomi (YAMK)), vastakkainasettelu tiivistyi kahden erilaisen ylemmän korkeakoulututkinnon välille. Kiinnostus tutkielman aiheeseen syntyi pikku hiljaa vuosien 2009–2010 aikana, eli melko kauan sitten. Silmiini sattui useita lehtikirjoituksia, nettikeskustelua tai tuttavien kommentteja, joissa ehdotettiin sosiaalialan ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneille pätevyyttä sosiaalityöhön. Kun etsiskelin systemaattisemmin tietoa tästä aiheesta, löysin lisää erilaisten virallistenkin toimijoiden kannanottoja aiheeseen. Kiinnostukseni keskustelussa kohdistui toisinaan melko kärjekkäisiinkin kannanottoihin, joiden perusteella sosiaalityön pätevyys tulisi antaa sosionomeille (YAMK). Yritin hahmotella sitä, ketkä tätä keskustelua kävivät ja kuinka laajalle eri organisaatioihin se oli levinnyt. Kiinnostuin ilmiselvistä professionaalista kamppailusta ja sen muotoutumisesta. Näistä kysymyksistä lähdin tutkimusaihetta kehittämään.

Jossain vaiheessa ajattelin aiheen jo menettäneen ajankohtaisuutensa, mutta parasta aikaa-kin keskustelua käydään vahvasti mm. lausuntoina ajankohtaisiin lakiuudistuksiin. Aluksi näytti siltä, että 1.3.2016 voimaan tulleen uuden ammatinharjoittamislain (laki sosiaalihuollon ammattihenkilöstöstä 817/2015) myötä kiistan aiheet tyrehtyisivät, sillä laki pyrkii mm. varmistamaan, että sosiaalihuollon ammattihenkilöllä on tehtävänsä mukainen pätevyys, ja erityisesti sijaisena toimimisen ehtoja tiukennettiin. Näin sosiaalityöntekijän ammatissa toimiminen lopultakin rajautuisi sijaisia myöten yliopistollisen koulutuksen piirissä oleville. Tämän uuden lain voimaantuloon kytkeytyi vanhan pätevyyslain (laki sosiaali-

huollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 272/2005) kumoaminen. Hallituksen esityksen ensimmäisessä versiossa kyseisen lain kumoamiseksi ehdotettiin samalla laajennuksia sosiaalihuollon ammattihenkilöstöstä annetun lain sijaistuspykälään (laki 817/2015 12§ 1 momentti) siten, että sosiaalityöntekijän sijaisena voisi toimia myös sosionomi (YAMK). Eli jo ennen kuin uusi ammattihenkilöstölaki ehti voimaan, hallitus esitti jo muutoksia sen olennaiseen sisältöön. Lausuntokierroksen jälkeen kyseisen pykälän muuttamisesta kuitenkin luovuttiin hallituksen esityksessä (HE 14/2016), sillä hallitusohjelmaan sisältyvään *kuntien tehtävien ja velvoitteiden vähentäminen* -toimenpideohjelmaan sisältyy yhtenä kohtana kyseisen säännöksen väljentäminen. Tässä toimenpideohjelmassa teema 2, kelpoisuusehtoja ja henkilöstörakennetta koskevien velvoitteiden joustavoittaminen, sisältää ehdotuksia yksityiskohtaisista ja kapea-alaisista kelpoisuusvaatimuksista luopumisesta, ammattiryhmien välisten tehtäväsiirtojen valmistelusta sekä kelpoisuuden saavuttamisen joustavoittamisesta.¹ Oletettavasti tutkielmassani käsittelemä keskustelu tulee jatkumaan edelleenkin, ja siten en katso, että aiheeni kannalta mitään olennaista muutosta tilanteessa on vielä tapahtunut. Ehkäpä keskustelu vain kiihtyy, koska vaikuttamisen paikkoja on edelleen paljon. Jatkossa viittaan tähän lakikokonaisuuteen esimerkkinä ja puhun siitä edellä kerrotun perusteella keskeneräisenä prosessina.

Tässä yhteydessä erotan keksimisen logiikan oikeuttamisen logiikasta². Periaatteessa on aivan sama, missä, miten ja milloin tutkimusta inspiroiva idea syntyy. Se voi syntyä television ääressä, raivon vallassa tai yön pimeinä hetkinä. Oikeuttamisen logiikka tarkoittaa sen sijaan tutkijan arjen alkua, ja vasta siinä vaiheessa tieteen enemmän tai vähemmän tiukat pelisäännöt nousevat etualalle. Ne koskevat yleisesti ottaen teorian ja menetelmän asianmukaista valintaa sekä aineiston asianmukaista analyysia. Vain tällaisten valintojen kautta mahdollisia tuloksia voidaan pitää pätevänä. Kyseistä erottelua haluan korostaa siksi, että tutkielman selvästi arvolatautunut aihe saattaa herättää intohimoja. Vaikka itse edustan automaattisesti ”vastapositiota” suhteessa sosionomien (YAMK) sosiaalityön kentälle pyrkimiseen, se ei vaikuta käsiteltävän aiheen oikeutukseen. Ratkaisevaa on vain se, että käytetään tieteelle ominaisia keinoja. (Katso esim. Töttö 2000, 42–43.) Seuraavaksi syvennän

¹ Hallituksen norminpurkuhankkeen (Sujuvoitetaan säädöksiä -kärkihanke) alla Kuntien tehtävien ja velvoitteiden vähentäminen: <http://vm.fi/documents/10623/2033991/Toimenpiteet+teemoittain+16022016/69228473-b208-465b-b14c-755a30d8a842>

² Katso aiheesta tarkemmin Mika Kiikeri ja Petri Ylikoski (2004, 162-185).

viimeksi mainittua logiikkaa kysymyksenasettelun (luku 1.1) ja siihen liittyvien arvositoumusten (luku 1.2) osalta.

1.1 Kysymyksenasettelua

Ensin tarkennan tutkimustehtävän. Sen jälkeen sanon pari sanaa tutkimuksen haasteista. Tässä yhteydessä täsmennän muutamia olennaisia ja tulkinnanvaraisia käsitteellisiä lähtökohtia ja rajauksia, joihin en enää sen jälkeen palaa. Lopuksi esitän tutkimuskysymykset. Luvussa 1.2 jatkan tehtävään, haasteisiin ja kysymyksiin sisältyvistä arvositoumuksista.

1.1.1 Tutkimustehtävä

Tieteen yleisenä tehtävänä voidaan pitää maailman ymmärrettäväksi tekemistä, erinäisten ilmiöiden tiedollista haltuun ottamista sekä uuden tiedon tuottamista kyseisistä ilmiöistä. Ilmiö, jonka piiriin tutkimuksen aihe sijoittuu, on professiokamppailu. Sillä tarkoitan tietyn organisoituneen ammattiryhmän pyrkimystä saavuttaa yhteiskunnassa mahdollisimman arvokkaaksi tulkittujen työtehtävien monopoli (ks. Antikainen, Rinne ja Koski 2013, 213). Tämän ilmiön sisällä tarkastelen yhden ammattikunnan aseman nostamiseen liittyvää keskustelua, joka on tutkielman varsinainen kohde. Siitä yritän ottaa kiinni käsitteellisin välinein.

Jokainen yksittäinen tiede, teoria, tutkimusohjelma tai tutkimus tuo omalta osaltaan järjestystä kaaokseen. Esimerkiksi Niklas Luhmannin (1990, 698) mukaan kaikki havainnointi ja tähän perustuva tiedon hankkiminen on kiinni erottelujen projisoinnista maailmaan, joka sellaisenaan ”voi olla vain sellainen kuin se on – erottelematon ja hämärä”. Michael Mann (1986, 4) puolestaan väittää, että yhteiskuntaa koskeva tutkimus voi lähinnä ”mallintaa kaaosta” eli huipentaa sinänsä hahmotonta massaa. Tällaiseen tekstimassaan luon järjestystä käsitteiden avulla. Projisoin siihen erotteluja, joilla rajaan tekstit itsenäiseksi kokonaisuudeksi ja irrotan ne muusta keskustelusta. Ne hahmottuvat merkityksellisenä kohteena vain valittujen käsitteiden kautta. Rakennan näkökulmaa käsitteellisillä välineillä, joilla saan joukosta erillisiä pieniä palasia luoduksi sisäisesti yhtenäisen kokonaisuuden, joilla saan luotua järjestyksen kaaokseen. Tutkimukseni konkreettinen tehtävä on luoda käsitteiden avulla mieli tälle havaitsemalleni eri tahojen, samasta aiheesta, toisistaan erillään käymälle keskustelulle.

Seuraavaksi esittelen alustavasti tämän tutkielman käsitteellisen jäsennyksen, metodologian sekä etenemistavan.

Michel Foucault'n kirjoituksista etsin pintapuolisen haravoinnin kautta diskurssin käsitteeseen liittyvän heuristiikan tätä tutkielmaa varten (luku 2). Muun aiheeseen linkittyvän kirjallisuuden avulla haen strategisen toiminnan käyttökelpoista sovellusta tutkielman aihepiiriin. Foucault'n dispositiivin käsitteen operationalisointi verkostosemantiikan tuella ja strategisen toiminnan rinnastaminen Max Weberin päämäärärationaalisen toiminnan ideaalityyppiin antavat käyttöön aineiston analyysiin kolme perustavaa elementtiä – päämäärän, odotukset eli lupauksen sekä keinot eli taktiikat. Analyysin sisällöllinen mielekkyys nousee professioteoriasta, jota tarkennan erillisessä luvussa (luku 3). Aineisto koostuu eri lähteistä poimitusta keskustelusta, joka koskee ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneen sosionomin ammatillisen aseman parantamista. Kirjoituksia olen etsinyt alan keskeisten toimijoiden julkaisemista lehdistä, sanomalehdistä, virallisista lausunnoista sekä virallisilta ja vapaamuotoisemmilta nettisivustoilta. Tarkasteltuja toimijoita ovat erilaiset oppilaitosten edustajat ja itse opiskelijat, ministeriöt, kunta-alan edustajat, ammattiyhdistykset tai yksittäiset kansalaiset, jotka keskusteluun ovat osallistuneet (luku 4.1). Aineiston analyysi jakaantuu kolmen edellä mainitun toiminnan päämäärärationaalisen tai strategisen elementin käsittelyyn. Ensimmäinen on päämäärärationaalisen toiminnan alaan luettavan strategisen toiminnan päämäärän ilmaisevien lausumien tarkasteleminen. Toisena kohtana luen aineistosta toisen strategisen toiminnan välttämättömän elementin eli toisten toimintaan kohdistuvien odotuksien ilmenemistä. Professioteorian kautta tämä kohta on operationalisoitu tutkielmassa uuden ammattikunnan antamiksi lupauksiksi valtiovallalle. Kolmanneksi strategisen toiminnan välttämättömäksi elementiksi katsotaan keinot, joilla päämäärään pyritään. Näitä keinoja esittelen diskurssianalyysin piiriin luettavan retorisen analyysin avulla. Käytän hyväkseni Arja Jokisen (1999b) valmista luokittelua vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan keinoista, joiden avulla erittelen aineistosta strategisia keinoja (luku 5). Lopuksi (luku 6) esittelen tulokset, ja tässä yhteydessä hyödynnän Greimasin semanttista neoliötä.

Edellä tiivistettyyn käsitteellis-metodiseen kokonaisuuteen sisältyy ilmeisiä haasteita. Niitä kommentoin seuraavaksi, jolloin esplikoin tutkielman perustavat lähtökohtaolettamukset sekä periaatteessa kiistanalaiset rajaukset.

1.1.2 Tutkimuksen haasteet

Erittelen seuraavaksi joitakin valitusta viitekehystä välttämättä seuraavia haasteita. Aloitan haasteesta, joka koskee diskurssianalyysin erilaisia käyttötapoja. Voidaan väittää – ainakin suomalaisen opaskirjallisuuden valossa – että aiheen ympärillä käytävä nykykeskustelu hajoaa joukoksi erilaisia puhetapoja (katso luku 2.1.3). Astetta vaikeammaksi tilanne muuttuu silloin, kun huomioidaan yhtäällä Foucaultin diskurssi-käsitteen ja toisaalla käsitteiden selonteko, tulkintarepertuaari ja kielipeli välinen heuristinen jännite. Arja Jokisen, Kirsi Juhilan ja Eero Suonisen (1993, 29–30) mukaan edellinen sopii asetelmiin, joissa painopiste on ”institutionaalisissa sosiaalisissa käytännöissä”, kun taas jälkimmäiset tutkimuksiin, joissa ”spesifioidaan yksityiskohtaisesti arkisen kielen käytön vaihtelevuutta”. Mielestäni näin esitetty jännite tiivistyy mikron ja makron osittain reflektioimattomana vastakkainasetteluna, etenkin jos asiaa lähestytään ontologisesti. Tällöin mikro näyttäisi viittaavan pieneen, arkipäiväiseen ja satunnaiseen ja makro suureen, viralliseen ja pysyvään. Mainittu haaste juontuu nyt siitä, että valittu metodi, vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analyysi (Jokinen 1999b), pohjautuu erilaiseen tutkimusheuristiikkaan kuin viitekehys, josta pidän käsitteellisellä tasolla kiinni. Kyse ei ole kuitenkaan siitä, että metodi välttämättä olisi väärä tutkielman yleisiin lähtökohtiin nähden, sillä loppujen lopuksi diskurssitutkija Arja Jokiselta lainattu empiirinen ote soveltuu suoraan genealogisen valtaanalytiikan alle. Varsinainen argumentti tarkentuu tuonnempana.

Jatkan haasteesta, joka koskee Foucaultin ajattelun kannalta niin ratkaisevaa hallinto-politiikka -dikotomiaa.³ Niin sanotussa anglosaksisessa Foucault-perinteessä tarkastelun painopiste näyttäisi rajoittuvan hallinnan analytiikkaan (Hänninen 2010, 77). Sen lähtökohdista tarkastellaan esimerkiksi hallinnaksi vakiintuneen vallankäytön keinoja ja välineitä, ihmisen käyttäytymiseen vaikuttamisen yhteiskunnallisia strategioita, ihmiselämään ulkoapäin puuttumisen tietoperustaa tai ihmisille tarjottuja ja heidän soveltamiaan itsensä ymmärtämisen tapoja (Kaisto ja Pyykkönen 2010, 7). Tällaista tutkimusohjelmaa vievät Suomessa eteenpäin mm. Ilpo Helén (1997) ja Katja Yesilova (2009). Tämän tutkielman kannalta keskeiseksi nousee se, mitä Hänninen (2010, 77) huomauttaa kyseisen perinteen

³ Yksinkertaisesti ilmaistuna hallinto viittaa toimeenpano- ja politiikka lainsäädäntövaltaan. Sen sijaan hallinnan analytiikan ymmärrän yhdeksi erityiseksi näkökulmaksi hallinnon tutkimukseen.

ongelmasta; siinä politiikan ja hallinnan ero hämärtyy. Hän puolustaa genealogian itsenäistä politiikkakäsitystä hallinnan analytiikan rinnalla. Tällöin hän vaihtaa näkökulmaa ja korostaa politiikkaa hallinnassa eli keskenään kilpailevien voimien ja toimijoiden kamppailua ja ylipäänsä sitä, miten nämä kamppailut vaikuttavat hallinnan käytäntöihin. Lisäksi Hänninen korostaa tapaa, jolla Foucault kääntää ympäri niin sanotun Clausewitchin teesin (tarkemmin luvussa 2.2.3), jolloin hän määrittelee politiikan sodankäynniksi, jota käydään toisin tai rauhanomaisin keinoin (Hänninen 2010, 85). Jatkossa luen strategista valta-analytiikkaa kamppailun näkökulmasta ja tästä harvemmin hyödynnetystä vaihtoehdosta pidän kiinni jatkossa. Tutkin siis valtaa politiikan sisällä, jolloin hallinta rajautuu tutkielman ulkopuolelle.

Viimeinen tutkimusasetelman haaste koskee sitä, että Foucault tavataan lukea ranskalaisen strukturalismin perilliseksi. Tässä käsiteltävän aiheen kannalta merkittävän poikkeuksen tekee Risto Heiskala, joka toteaa genealogian toimintateoreettisesta lukutavasta seuraavaa:

Foucault tosin ei luonnollisesti ole metodologinen individualisti vaan strukturalistisessa ranskalaisessa ympäristössä kasvanut ajattelija, joka dispositiivin käsitteellä ottaa kriittistä etäisyyttä strukturalistiseen kooditeoriaan, mutta ajatus dispositiivista olemassaolossaan kauttaaltaan mikrotilanteiden taktisista kohtaamisista riippuvaisena strategisena kompleksina pyrkii samaan päämäärään, jota Weber tavoitteli metodologisindividualistisessa käsitteistössään (Heiskala 2000, 192).

Lainauksesta erottuu kaksi tärkeää seikkaa. Ensimmäisen seikan esitän metodologisesti. Luen Foucault'n valta-analytiikkaa weberiläisten silmälasien läpi. Tällöin strateginen toiminta rinnastuu päämäärärationaalisen toiminnan ideaalityyppiin. Toisen seikan esitän metodisesti. Heiskalan lukutavan heuristiikka vastaa tarkalleen sitä heuristiikkaa, jolla Jokinen, Juhila ja Suoninen (1993, 29–30) kuvaavat omaa tulkintarepertuaarin käsitteeseen sidottua ohjelmaansa (katso luvun alku). Molemmissa korostetaan paikallisten tilanteiden sattumanvaraista sekä avointa luonnetta. Niinpä minun soveltama menetelmä asettuu Foucault'n diskurssianalyysin alle – ainakin yhteisinä mikropainotuksina. Näin arvioituna alussa mainittua jännitettä ei synny.

1.1.3 Tutkimuskysymykset

Tutkimuskysymysten tasolla pyrin spesifioimaan tutkimustehtävää astetta tarkemmin. Yleisellä tasolla asetan kysymyksen valitun käsitteistön heuristisesta tarttumakyvystä suh-

teessa tarkasteltavaan ilmiöön. Tällöin pyrin ottamaan selvää, miten erikseen määriteltävä viitekehys jäsentää ja tekee ymmärrettäväksi ilmiön, jota kaoottisesta maailmasta ei sinänsä löydy. Lausumat voivat jäädä yksittäisiksi kannanotoiksi laajassa tekstiavaruudessa ja erityinen ilmiö havaitsematta, mikäli sen hahmottamiseen ei ole mitään välineitä. Etsin siis ”mieltä” näille samaa aihepiiriä käsitteleville kirjoituksille.

Aineistoanalyysin tasolla asetan kysymyksen valitun menetelmän empiirisestä tarttumakyvystä suhteessa yhden ammattiryhmän professionaaliseen intressikamppailuun. Käytännössä kyse on siitä, kuinka toimivaksi luokittelu osoittautuu ja kuinka eritellysti se nostaa esiin vakuuttelun ja suostuttelun keinot strategisen toiminnan yhtenä keinoluokkana.

Lopuksi mainitsen Max Weberin (1985, 578) sivilisaatiohistoriallisen teesin, jonka pidän aineistoanalyysin kuluessa koko ajan mielessä. Hän näet väitti, että kaikkien perustavanlaatuisen koulutusta koskevien väittelyiden taustalla piilee jännite vanhan *Kultur Mensch*- ja uuden *Fach Mensch* -tyyppisen koulutuksen välillä. Tämä erottelu viittaa pelkistetysti itseisarvoisen ja välineellisen tiedon eetoksen väliseen ristiriitaan. Jo tässä vaiheessa voidaan todeta, että Weberin teesi pätee, sillä ”ammattikorkeakoulut kouluttavat suuressa määrin työelämän osaajia, kun taas yliopistot antavat tutkijakoulutusta”, kuten Heikki Heinimäki tuoreessa Helsingin Sanomien Vieraskynä-kirjoituksessa kategorisesti toteaa (Helsingin Sanomat 1.2.2016 A5). Tällaisen kontrastin kautta yritän saada tulkintaan lisää syvyyttä.

1.2 Tutkimuksen arvolähtökohdista

1.2.1 Arvovapaus

Aivan aluksi toin esiin keksimisen ja oikeuttamisen logiikan välisen eron. Aihe voi olla henkilökohtaisista syistä kiinnostava: tunteita herättävä, omaan etuun liittyvä, poliittisesti väritty tai tietyn ideologian mukainen. Tästä syystä idean keksiminen on sinänsä mieltävaltainen psykologinen konstruktio, eikä sille löydy tieteellisesti normitettua logiikkaa, vaan oivallus ”tulee silloin, kun sitä huvittaa, ei silloin, kun meitä huvittaa” (Weber 2009, 35–36). Edellisen lisäksi tutkijan oma maailmankuva ja arvot vaikuttavat häntä kiinnostavan idean syntyyn. Tällöin tutkijan oivallus määrittää arvorelevantisti tutkimuksen perim-

mäisen kohteen (Heiskala 1992, 21). Tätä voisi puolestaan kutsua sosiaalisen konstruktio-
nismien yhdeksi muunnelmaksi tieteellisen tiedon tasolla. Mutta sitten alkaa arkinen työ.
Aiheen valitsemisen jälkeen henkilökohtaiset mieltymykset eivät saisi enää tässä vaiheessa
vaikuttaa tieteen piirissä tehtäviin valintoihin. Näin ajateltuna arvovapaus tarkoittaa käsit-
teitä, metodia ja aineistoanalyysiä koskevien valintojen suorittamista tieteen sisäisten arvi-
ointikriteerien pohjalta (katso Heiskala 2000, 12).

Käsitteiden osalta kyse on siitä, että valitaan tarkasteltavan aiheen kannalta mahdollisim-
man erottelukykyinen viitekehys. Tässä suhteessa Foucault'n dispostiivi edustaa itsestään
selvää valintaa minun aiheen erityisen luonteen vuoksi. Tuota luonnetta voisi kuvailla sa-
noilla sirpalemainen diskurssi. Metodien osalta kyse on sen sijaan siitä, että valitaan käsitel-
tävän aineiston kannalta mahdollisimman tarttumakykyinen menetelmä. Arja Jokisen reto-
risen suostuttelun analyysi tarttuu juuri niihin keinoihin, joiden avulla sosiaalityön kentälle
pyrkivä uusi ammattiryhmä ajaa asiaansa. Aineistoanalyysin osalta kyse on lopulta siitä,
että minun oma positio yliopistollisen koulutuksen saaneena sosiaalityöntekijänä ei saa
vaikuttaa väärinvalitsemista tehtäviin tulkintoihin. Pikemminkin tulee vaalia kaikkia
empiirisen tutkimuksen hyveitä.

Silti – ja tätä haluan vielä korostaa – asettaudun ”siviiliasemaltani” väistämättä vastakkai-
seen leiriin kuin tutkimuskohteeni. Vastapositiota en voi välttää, vaikka minulla ei olisi-
kaan mitään varsinaista kantaa aiheeseen. Mainitsen vielä muutamia seikkoja, jotka linkit-
tyvät useisiin ajankohtaisiin ja mielenkiintoisiin päivänpolttaviin keskusteluihin ja jotka
tuovat esille tarkasteltavan ilmiön yhteiskuntapoliittisen arvorelevanssin. Hyvinvointivalti-
on tulevaisuuden näkökulmasta voi aina miettiä, millaiseen lopputulokseen käynnissä ole-
va professiokamppailu päättyy. Koulutuspolitiikan näkökulmasta nykykeskustelu kiinnos-
taa siksi, että yliopistojen ja korkeakoulujen sisällä tapahtuu paljon: mitä lähitulevaisuu-
dessa tulee tapahtumaan duaalimallille tai yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen yhteis-
työlle. Korkeakoulujen linjaukset tuntuvat olevan kaukana toisistaan. Samaten voidaan
kysyä, miten koulujen nykyinen rahoitusmalli muokkaa strategioita ja saa ehkä koulu-
tusyksiköt tavoittelemaan opiskelijoilleen ”parempaa asemaa”. Entä miten ilmiö linkittyy
kuntien ja valtion intresseihin? Ainakin sosiaalityö kärsii työvoimapulasta, ja siksi houkut-
televa ja helppo ratkaisu olisi muuttaa hieman kelpoisuuspykälää. Millaisia yhteistyökuvio-
ita tai yhteiskunnallisia vaikutusmekanismeja kätkeytyy maakunnissa vahvasti verkostoi-
tuvien ammattikorkeakoulujen ja kuntatoimijoiden yhteistyöhön. Näen tutkimuskohteeni

mielenkiintoisena ilmiönä moneltakin kantilta, en niinkään henkilökohtaisena taistelun kohteena.

1.2.2 Vapaus arvoarvostelmista

”Weber ei koskaan – toisin kuin yleisesti luullaan – puhunut tieteen ’arvovapaudesta’ vaan sen sijaan ’vapaudesta arvoarvostelmista’”, toteaa Tapani Hietaniemi (1998, 77). Sinänsä mutkikas ilmaisu tarkoittaa pitämistä ja olemista koskevien arvostelmien eroa tai yksinkertaisesti sitä, ettei siitä, miten asiat ovat, voi johtaa sitä, miten niiden pitäisi olla. Tai vielä yksinkertaisemmin: poliittisten, sen paremmin kuin uskonnollistenkaan arvojen paremmuusjärjestystä ei voi ratkaista tieteen tarjoamin keinoin. Niinpä päätös pätevyyttä määrittävistä laeista ja asetuksista kuuluu ohjelmallisesti poliitikkojen eikä tieteilijöiden tehtäväpiiriin. Se, että tutkielmani keskittyy ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneiden pätevyyden vakuuttelun retoriikan analysointiin ja ikään kuin paljastaa tällaisen yhte-näisen diskurssin olemassaolon, ei vaikuta mitenkään siihen, onko kyseessä arvoasetelmaltaan hyvä tai huono asia. Jokainen valitsee kuitenkin ”jumalansa ja demoninsa” itse, ja tällöin sosionomien (YAMK) tavoitteleva arvopäämäärä kestää täysin riippumatta siitä, millaisia tuloksia tiede onnistuu esimerkiksi mahdollisten uusien lakihankkeiden ei-aiotuista tai kielteisistä seurauksista kertomaan.

Asian käänttöpuoli on vähintään yhtä tärkeä. Weber (1988, 150–151) nimittäin erotti viisi tapaa, joilla tiede voi ottaa kantaa ja edistää käytännöllis-normatiivisten ongelmien ratkaisua. Ensinnäkin tiede voi objektiivisesti osoittaa oikeat keinot valittuun päämäärään pyritäessä laittamalla ne paremmuusjärjestykseen niiden todennäköisten seurausten kannalta. Toiseksi tiede voi objektiivisesti osoittaa, ettei mikään käytössä olevista keinoista johda tavoiteltuun päämäärään. Kolmanneksi tiede voi objektiivisesti osoittaa, että tehokkaimmasta keinosta päämäärään saavuttamisen kannalta aiheutuu ei-aiottuja seurauksia, jotka lisäävät sen kustannuksia suhteessa vähemmän tehokkaisiin keinoihin. Näiden tapojen pohjalta, joita Weber kutsuu ”tekniseksi kritiikiksi”, tutkija voi ottaa kantaa tieteen *policy*-orientaation mielessä. Neljänneksi tiede voi objektiivisesti osoittaa minkä tahansa tavoitteen, päämäärän tai julkilausutun ohjelmaluonnoksen taustalla vaikuttavat oppi- tai aatehistorialliset juuret. Tässä mielessä tutkija saattaa kenties huomata, että vaikkapa vasemmalle kallistuva puolueohjelma sisältää satunnaisia sitoumuksia, jotka palautuvat tarkasti ajateltuna ultraliberalistiseen perinteeseen. Ja vielä tiede voi objektiivisesti osoittaa, että jokin

tavoite, päämäärä tai julkilausuttu ohjelma paljastuu sisäisesti ristiriitaiseksi. Tässä ”dialektisen kritiikin” mielessä tutkija saattaa huomata, että yksilö tai ryhmä palvelee tietämättään kahta jumalaa. Jos kristitty saarnaa uskoa Jeesukseen pelastuksen ainoana takeena hän tulee luoneeksi mielikuvan vihan jumalasta, sillä sellainen luomisakti, joka jättää Kiinassa vuonna 344 eaa. eläneen talonpojan kokonaan vaille pelastuksen mahdollisuutta, ei tue käsitystä armosta. Pikemminkin päinvastoin, sillä tuollainen jumala asettaa ihmiset lähtökohtaisesti eri asemaan. Näin pitkälle tiede voi tulla käytännöllis-normatiivisia ongelmia vastaan.

1.2.3 Oma positio

Lopuksi kertaan edellä sanotun kolmena minun positiota kuvaavana seikkana. Idean keksimisen jälkeen pidän kiinni arvovapauden vaatimuksesta. Tutkimuksen toteuttamisessa pyrin noudattamaan tieteen sisäisiä periaatteita, ja sillä tasolla (yleisesti tieteen harjoittamisen ja yhteiskuntatieteen tasolla) pyrin ”objektiivisuuteen”, sillä se muodostaa perustan kaikelle tieteen harjoittamiselle. Lisäksi pidän kiinni vaatimuksesta, joka kiteytyy vapaute-na arvoarvostelmista. En esitä tieteen nimissä yhtään argumenttia sosionomien (YAMK) professionaalisen tavoitteen puolesta tai sitä vastaan. Tällaiset argumentit kuuluvat itses-tään selvästi politiikan eivätkä tutkimuksen piiriin. Toki muutoksia pätevyyttä säätelevissä laeissa voidaan arvioida empiirisesti, ennen muuta niiden aiottujen ja tietenkin ei-aiottujen seurausten näkökulmasta. Viimeinen seikka korostaa minun positiota yksityishenkilönä, antoihan Weber (1988, 157) ymmärtää ettei ”tunnettomuudella” ja ”tieteellisellä objektiivisuudella” ole minkäänlaista ”sisäistä yhteyttä”. Oma tunto sanoo, että yliopistollisen kou-lutuksen tarjoamat asiantuntijuuden edellytykset ylittävät ylemmän ammattikorkeakoulu-tuksen tarjoamat edellytykset selvästi. Tämänkaltaista arvolähtökohtaa en pysty tieteen keinoin oikeuttamaan – riippumatta kokonaan siitä, että asiantuntijuuden faktista eroa voi-daan mitata empiirisesti.

2 KÄSITTEELLINEN VIITEKEHYS

2.1 Diskurssin käsitteen sijainti

Nykyisessä ihmistieteellisessä keskustelussa korostetaan metodologisen reflektion tarvetta, valitun menetelmän taustalla vaikuttavien ontologisten ja episteemisten sitoumusten pohdintaa (Heikkinen, Huttunen, Niglas ja Tynjälä 2005, 340–354). Tällaisen puheenvuoron allekirjoitan tervetulleena avauksena, olkoonkin että siihen sisältyy ilmeinen paradoksi, jonka myös kirjoittajat tuovat esiin: mitä syvemmälle reflektioissa mennään, sitä filosofisemmaksi keskustelu muuttuu ja sitä kauemmaksi ajaudutaan varsinaisesta aiheesta eli konkreettisesta sosiaalitutkimuksesta. Niinpä rajaan oman teoreettisen pohdiskeluni vain ”pintaan” eli diskurssin käsitteen teoreettiseen taustaan ja sen sitoumuksiin. Pyrin pitämään diskurssin käsitteen tutkielman punaisena lankana, joka linkittyy myös profession teemaan. Valitsemani metodin kannalta keskeiseksi lähteeksi osoittautuu *Diskurssianalyysi liikkeesä*, laajalti käytetty opas, jossa Arja Jokinen esittää monella tapaa ongelmallisen väitteen: ”Diskurssianalyysin teoreettinen koti on sosiaalisen konstruktionismin traditiossa” (1999a, 39). Seuraavaksi – ja tässä turvaudun ennen kaikkea Risto Heiskalan apuun – käyn lyhyesti läpi opaskirjoista esiin nousseita kysymyksiä. Lähestyn teemaa pitäen kiinni Foucault’n diskurssin käsitteestä, josta jatkan itsenäisesti edellisen jälkeen. Tästä jatkan profession käsittelyyn ja täsmennän ensisijaisen kysymykseni tutkielman aineistolle.

2.1.1 Kotipesä

Ensimmäiseksi kiinnitän huomioita siihen, että Jokinen (1999a, 51) asettaa loppuviitteessä niinkin erilaiset ajattelijat kuin Michel Foucault’n sekä Peter L. Bergerin ja Thomas Luckmannin⁴ samalle viivalle, ikään kuin sosiaalikonstruktivistisen tradition edustajiksi rinnakkain. Tällaista kantaa Risto Heiskala (1994b, 166) ei hyväksy. Ainakin kannattaa huomioida ranskalaisen ja amerikkalaisen perinteen ero. 1960-luvun amerikkalainen mik-

⁴ Bergerin ja Luckmannin voidaan sanoa tuoneen termin ”sosiaalinen konstruktionismi” keskusteluun vuonna 1966 teoksensa *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen* myötä, vaikkakin kirjoittajat itse sanoutuivat irti termin laajemmasta käyttötavasta, joka teoksesta levisi nopeasti yleiseen tietoisuuteen (Luckmaan 1992, 4; Berger 1992, 2).

rososiologia, jonka kärkinimiksi nousevat Alfred Schütz, Harold Garfinkel sekä Berger ja Luckmann, kiinnittyy metodologiseen individualismiin.⁵ Siinä yhteiskunnallinen tapahtuminen palautetaan enemmän tai vähemmän tietoisien agenttien intentionaaliseksi toiminnaksi. (Heiskala 1994b, 160–166.) 1960-luvun ranskalainen strukturalismi, jonka kärkinimiksi nousevat Jacques Derrida, Michel Foucault sekä Gilles Deleuze ja Félix Guattari, kiinnittyy sen sijaan metodologiseen holismiin. Siinä intentionaaliset tajunnat palautetaan ei-tiedostettuihin kulttuurisiin rakenteisiin. (Mt. 166–167.) Toki molemmissa suuntauksissa korostetaan sosiaalisen todellisuuden rakennettua luonnetta, vaikka ”siihen yhtäläisyydet sitten loppuvatkin”, kuten Heiskala (mt. 166) hieman lakonisesti toteaa. Mielestäni tässä tiivistyy jatkon kannalta ratkaiseva kysymys: onko perusteltua ohittaa Michel Foucaultin käsitteistöä nouseva termi ”diskurssi” ja sen sitoumukset metodin nimeltä ”diskurssianalyysi” yhteydessä.

2.1.2 Rakenne ja toiminta

Toinen huomio liittyy siihen, että sinänsä relevantteja käsitteitä – jopa yhteiskuntateorian keskeisimpiä käsitteitä – käytetään kovin häilyvästi. Tässä nostan esiin myös muita menetelmäoppaita, joihin tätä tutkielmaa varten tutustuin. Arja Jokisen, Kirsi Juhilan ja Eero Suonisen *Diskurssianalyysi liikkeessä* (1999) -teoksen lisäksi mukana on samojen kirjoittajien varhaisempi teos *Diskurssianalyysin aakkoset* (1993) sekä Sari Pietikäisen ja Anne Mäntysen teos *Kurssi kohti diskurssia* (2009). Vaikka tiedetään, ettei metodologisten individualistien ja metodologisten holistien välinen kiista yhteiskuntatutkimuksen peruskäsitteestä ratkea loogisesti⁶, Anthony Giddens ja Pierre Bourdieu yrittävät joka tapauksessa mennä rakenteen ja toiminnan välistä.⁷ Käsiteltävän aiheen kannalta keskeisimpien ja ongelman ratkaisussa pisimmälle päässeiden auktoriteettien yhteinen tulos voidaan tiivistää rakenteen ja toiminnan vastavuoroiseksi ehdollisuudeksi. Giddensin rakenteistumisteorian ytimen voi yksinkertaistaa siihen, että rakenne ja toimija muotoilevat toisensa tekijän tois-

⁵ Tältä osin vakava metodologinen reflektio vaatisi paluuta Edmund Husserlin fenomenologiaan, jonka Schütz kuljetti Yhdysvaltoihin. Husserlin tietoisuusfilosofiaan nojaava fenomenologia edustaa ranskalaisen nykyteorian jyrkkää vastakohtaa. (Kts. Heiskala 2000, 86–87.)

⁶Yksi yleisimpiä yhteiskuntateorioiden jakokriteerejä on luokitella ne metodologisesti individualistisiin ja metodologisesti holistisiin teorioihin. Ensimmäinen viittaa teoreettisten selitysten palautumiseen viime kädessä yksilöiden toimintaan, kun taas jälkimmäisessä katsotaan rakenteiden olevan ensisijaisia suhteessa toimijoihin. Kiista toimijan tai rakenteen (tai mikron ja makron) ensisijaisuudesta on ratkeamaton, ja hedelmällinen lähtökohta onkin tarkastella sitä, millaisen perspektiivin se avaa yksittäisen tutkimusongelman yhteydessä. (Heiskala 2000, 13–15). Katso myös Alasuutari (2007, 82–112) kielestä, kielenkäytöstä käytäntönä ja niiden suhteesta rakenteeseen ja käytäntöön.

⁷ Katso myös Siisiäinen 1992, 32–33.

tuivissa toiminnoissa, kummallakaan – tekijällä tai toiminnan ehdoilla – ei ole ensisijaisuutta. (Giddens 1984. Ks myös Ilmonen 1994, 318.) Jos Giddensillä toimijan päässä olevat muistijäljet edustavat rakennetta, niin Bourdieunlla vastaavasti tätä kuvaa habitus, joka on käyttäytymisen osa ja se mekanismi, jonka kautta merkitykset sisäistetään. (Bourdieu 1984, 170. Ks. myös Mäkelä 1994, 254–255.) Sinänsä yksinkertaiselta kuulostavan idean ei saa antaa hämätä. Giddensin ja Bourdieun pääteosten valossa idean ala paljastuu valtavaksi. Edellisiin viitaten monet menetelmäoppaiden kohdat kuulostavat lähinnä kohinalta tai Ian Hackingin sanoin kohotussanoilta (Hacking 2009, 40–43) silloin kun ne viittaavat toiminnan ja rakenteen, mikron ja mikron tai ”pienen ja suuren” välisiin suhteisiin. Alla on kaksi lainausta Pietikäisen ja Mäntynen (2009) kirjasta sekä yksi teoksesta *Diskurssianalyysi liikkeessä* (Jokinen, Juhila ja Suoninen 1999), joissa käsitellään rakennetta ja toimintaa. Näitä kuvailuja ei voi pitää erityisen jäsentyneinä tai pitkälle vietyinä pohdintoina toiminnan ja rakenteen luonteesta, joka on omiaan tuottamaan kuvaillusta ilmiöstä vähintäänkin epäselvän tai jopa ristiriitaisen kuvan.

Kielellä ja tilanteella (koko maailmalla) on keskinäinen vastavuoroinen suhde: molemmat vaikuttavat toisiinsa. [...]

Kaikella on merkitystä – siis pienillä ja isoilla asioilla – , niin että jokin ensi silmäyksellä pieni asia voi itse asiassa kertoa hyvinkin isoista asioista. Toisaalta väliin isot abstraktit asiat kiteytyvät kielellisiin hahmoihin. (Pietikäinen ja Mäntynen 2009, 20–21.)

Näistä monitieteisistä lähtökohdista muodostuva diskurssin käsite voidaan ymmärtää jatkumona kielenkäytön mikrotason ja yhteiskunnallisen ja historiallisen makrotason välillä. Jatkumoa voi tarkastella eri näkökulmista eri kohdista... (Pietikäinen ja Mäntynen 2009, 27).

Rakenteiden – poliittisten systeemien, taloudellisten lainalaisuuksien, vakiintuneiden sosiaalisten instituutioiden kuten työn, lain, koulutuksen tai hyvinvointivaltiojärjestelmän ja niin edelleen – tutkimisen perinne on yhteiskuntatieteissä hyvin vahva. Yhteistä tälle perinteelle on, että rakenteet on ymmärretty yksittäisiä toimijoita tai tilanteista toimintaa isommiksi, vahvemmiksi ja pysyvämmiksi asioiksi. [...] On syntynyt mikro- ja mikronäkökulman vastakkainasettelu. Tässä kehyksessä diskurssianalyysi, joka paneutuu kielenkäytön ja ihmisten keskinäisen vuorovaikutuksen pieniin yksityiskohtiin, tulee auttamatta sijoitetuksi mikrotieteen, pienten asioiden parissa näpertelemiseksi. [...] On selvää, että diskurssianalyysi ja vaikkapa hyvinvointivaltiotutkimus painivat eri sarjoissa. (Juhila ja Suoninen 1999, 246.)

Lainauksista käy ilmi, että rakenne ja toiminta erotellaan hyvin konkreettisesti toisistaan ja asetetaan vastakkaisiksi ääripäiksi, jopa siinä määrin, että rakennetaan arvoasetelma mikro- ja makrotutkimuksen välille. Lainausten puhe ajautuu välttämättä naturalistiseen todelli-

suusoletukseen, jossa rakenteet muodostavat toiminnan ulkoisen luonnon tai objektiivisen pakon. Giddensin ja Bourdieun käsitteistön valossa rakenne on läsnä yhtäaikaaisesti (ei jatkumona) kaikessa toiminnassa ja voisi jopa sanoa (päinvastoin kuin lainausten miellelyhtymissä), että se on läsnä hyvin pienenä, nimittäin muistijälkinä tai habituksena. Viime kädessä rakenteen olemassaoloa voi luonnehtia luonteeltaan virtuaaliseksi. Tämä ei suoraan liity tutkielmani aiheeseen, muutoin kuin taustan tai lähtökohtien selventämisenä. Luvun lopussa käsitelen tarkemmin näiden kysymysten esiin noston mielekkyyttä.

2.1.3 Terminologia

Kolmas huomio liittyy siihen, että oppaissa käytetään sisällöllisesti toisistaan poikkeavia käsitteitä toistensa vastineina. Otsikoiden valossa diskurssia voitaneen pitää ensisijaisena käsitteenä ja sen itsestään selvä lähtökohta lienee Michel Foucault. Käsitteen määrittely on monisanaista, tosin toisaalta näyttää siltä, ettei sen määrittely onnistu välttämättä lainkaan. On näet ”vaikea päästä selvyyteen siitä, mitä Foucault itse asiassa tarkoitti diskurssilla”, kuten Pertti Alasuutari (2007, 105) asian osuvasti ilmaisee. Minua kiinnostaa kuitenkin kolmen muun käsitteen, tulkintarepertuaarin, selonteon ja kielipelin sisältö etenkin sen suhteen, että aiemmin mainitun Heiskalan ohella myös Martti Siisiäinen (1992, 36) etsii diskurssianalyysin kotipesää strukturalistisesta lingvistiikasta ja näin ollen metodologisesta holismista. Diskurssin varsinaiseen sisältöön palaan myöhemmin.

Tulkintarepertuaari

Teoksessa *Diskurssianalyysin aakkoset* (1993) Jokinen, Juhila ja Suoninen asettavat kaksi käsitettä rinnakkain, diskurssin ja tulkintarepertuaarin, jotka he katsovat niin läheisiksi, että määrittelevät ne samalla ja yhtäläisellä tavalla, ”verrattain eheiksi säännönmukaisten merkityssuhteiden systeemeiksi, jotka rakentuvat sosiaalisissa käytännöissä ja samalla rakentavat sosiaalista todellisuutta”. Jäljempänä kirjoittajat kuitenkin suosittelevat, että diskurssia käytettäisiin vahvemmin rakennesuuntautuneesti ja tulkintarepertuaaria toimintateoreettisesti. (Jokinen ym. 1993, 26–27.) Eksplisiittisesti kirjoittajat siis toteavat, etteivät diskurssi ja tulkintarepertuaari eroa määritelmällisesti toisistaan, mutta implisiittisesti annetaan ymmärtää, että toinen soveltuu ”mikroon” ja toinen ”makroon”.

Selonteko

Teoksessa *Diskurssianalyysi liikkeessä* diskurssin vastineena käytetään selonteon käsitettä (Suoninen 1999, 20–29). Seuraavaksi etsin sen oikeaa alkuperää.⁸ 1960-luvun amerikkalaista mikrososiologiaa – joskus puhutaan jopa ”amerikkalaisesta mikrovallankumouksesta” – tavataan kutsua fenomenologiseksi sosiologiaksi. Tosin tulee muistaa, että Erving Goffman kirjoitti fenomenologien rinnalla (täsmälleen samanaikaisesti, mutta symbolisen interaktionismin edustajana) (Heiskala 1994b, 160–166). Tämä traditio kiinnittyy metodologiseen individualismiin ja lisäksi aivan erityiseen näkemykseen toiminnan luonteesta. Sen Heiskala tiivistää seuraavasti:

Fenomenologiassa kulttuuri käsitteellistyy tiedoksi – ja fenomenologisessa sosiologiassa arkitiedoksi – siksi, että fenomenologinen ajattelu lähtee liikkeelle Husserlin radikaalista solipsismista. Se, mitä on, on subjektin tajunta ja sille intentionaalisissa akteissa avautuvat ilmiöt. [...] Niinpä Husserlin ja Schutzin merkityksen määritelmä on *reflektiivinen intentionaalinen akti*, Garfinkelin vastaava käsite on toimijoiden edeltävistä tapahtumista tekemä *selonteko* (accounting) ja Berger ja Luckmann ymmärtävät kulttuuriteoriaan juurrutetun yhteiskuntateoriaansa *tiedonsosiologiaksi*. (Heiskala 2000, 104–105.)

Poimin lainauksesta pari tärkeää seikkaa. Oppihistoriallisessa mielessä voidaan korostaa selonteon alkuperäisen kontekstin olevan Garfinkelin kehittänyt etnometodologinen uutuus. Tätä ei tuoda vahvassa mielessä esille. Teoriahistoriallisessa mielessä voidaan vuorostaan korostaa, että fenomenologisen sosiologian Husserliin palautuva ”solipsismi” asettuu kaikin tavoin strukturalistista lingvistiikkaa ja sitä kautta diskurssin käsitettä vastaan. Myöskään tätä ei tuoda esille.

Kielipeli

Opaskirjoissa esiintyy myös kielipelin käsite (Juhila ja Suoninen 1999, 234). Ludwig Wittgensteinin myöhäistuotantoon sisältyvästä käsitteestä erottuu kaksi puolta, filosofinen ja sosiaalitieteellinen. Koska paneutuminen analyyttiseen filosofian vaiheisiin ylittää tämän tutkimuksen rajat moninkertaisesti, jätän asian ”silleen”. Riittää kun todetaan, että kypsä Wittgenstein pani alulle sen analyyttisen filosofian päähaaran, jota Georg Henrik von Wright (2001, 10) kutsuu ”tavallisen kielenkäytön filosofiaksi” ja jonka sisällä J. L. Austin kehitti kielipelin ajatusta puheaktiteoriaksi (Kaakkuri-Knuutila ja Ylikoski 2013, 25). Tässä paneudun kielipelin sosiaalitieteelliseen relevanssiin. Siitä John Heritage (1996, 125)

⁸ Käsitellessään selonteon yleistä logiikkaa Suoninen ei tarjoa yhtään viitettä alkuperäisiin auktoriteetteihin.

toteaa: ”Garfinkel ja Sacks itse esittivät asian niin, että Wittgensteinin myöhempää tuotantoa voidaan pitää laajana ja kattavana kokoelmana tarkkanäköisiä huomioita indeksikaalisista ilmiöistä”. Tästä näkökulmasta Wittgensteinin finiittisyysoppi ja Garfinkelin teoria indeksikaalisista suhteista tarkoittavat täsmälleen samaa eli sitä, että jokapäiväisten kuvavien termien mieli riippuu vahvasti vuorovaikutustilanteiden ainutkertaisista piirteistä tai toisin sanoen sääntöjä sovelletaan aina uudelleen ensimmäistä kertaa (mt. 124–125; 145). Kuten jälleen huomataan, kielipeli kiinnittyy sosiaalitieteellisen relevanssin osalta metodologisen individualismin traditioon, toisin sanoen mahdollisimman etäälle diskurssin strukturalistisesti latautuneesta käsitteestä.

Itse kielipelin käsitteen, jonka Wittgenstein (2001, 27) lyhyesti määritteli kielen ja niiden toimintojen kokonaisuudeksi, joihin kieli nivoutuu mukaan, on nähty täydentävän heuristisella terminologiallaan diskurssianalyysin terminologiaa. Silti Wittgensteinin filosofiasta ei voida vetää suoraa linjaa diskurssianalyysiin, mutta asia voidaan paremminkin nähdä toisin päin; diskurssianalyysin argumentaation kautta tarjoutuu uusia tapoja ymmärtää Wittgensteinin kirjoituksia (Potter 2001, 39). Kielipelin käsite voidaan nähdä arvokkaana heuristisena käsitteenä. Tätä heuristiikkaa jatkoi Jean-François Lyotard (1985), hän laajensi ja uudisti Wittgensteinin kielipelin käsitettä. Lyotardin huomautukset laajensivat kielipelin käsitteen filosofian puolelta lähemmäksi yhteiskuntatieteitä: jokainen lausuma on pelissä tehty ”siirto” ja sellainen ”siirto” tai lausuma, joka ei ole sääntöjen mukainen, ei kuulu niiden määrittelemään peliin. Yhdenkin säännön pienikin muuttaminen muuttaa pelin luonnetta. Tämä viimeinen huomautus nostaa esiin sen, että puhuminen on taistelua samassa mielessä kuin pelaaminen. (Lyotard 1985, 20–21.)

2.1.4 Sosiaalisen konstruktivismin inflaatio

Neljäs kysymys liittyy siihen, jonka sekä Heiskala että Hacking molemmat toteavat – itse termi sosiaalinen konstruktivismi on alkanut elämään omaa elämäänsä. Aluksi vetoan Hackingin esittämään teesiin sosiaalisen konstruktivismin kärsimästä inflaatiosta. Teoksessaan *Mitä sosiaalinen konstruktivismi on?* (2009) hän luettelee pitkän listan asioita, joiden on sanottu olevan sosiaalisesti konstruoituneita, kuten asiantuntijuus, emootiot, faktat, jaettu vanhemmuus, kvarkit, lapsikatsoja, postmodernismi, yhteisöt tai kuurous ja paniikki (mt. 13–14). Hacking pitää sosiaalisen rakentumisen metaforaa nykyisin kovin kuluneena, konstruktioanalyysit lisääntyvät hänen mukaansa kohtuutonta tahtia. Mitä merkitystä on

puhua sosiaalisesta konstruoitumisesta jos se kattaa kaiken, metafora elää omaa elämäänsä eikä se enää kerro mitään (mt. 59–60). ”Useimmat asiat, joita sanotaan sosiaalisesti konstruoiduiksi, voivat olla konstruoituja ainoastaan sosiaalisesti, jos ne ylipäänsä ovat konstruoituja. Niinpä määre ’sosiaalinen’ on yleensä tarpeeton, ja sitä tulisi käyttää säästeliäästi, vain painottamiseen tai kontrastin luomiseen” (mt. 65). Myös Risto Heiskala toteaa termiyhdistelmän ”sosiaalinen konstruktionismi” eläneen omaa elämäänsä melko nopeasti Peter L. Bergerin ja Thomas Luckmannin vuonna 1966 ilmestyneen teoksen *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen* jälkeen. Teos herätti aikanaan paljon huomiota, vaikka sen kohdaloksi jäi lähinnä vain tuon termin tuominen keskusteluun. Termi laajeni nopeasti tarkoittamaan paljoa muutakin kuin mitä kirjoittajat ajoivat takaa ja niinpä heidän kommenttinsa aiheeseen oli, että kun joku näinä aikoina mainitsee ”sosiaalinen konstruktionismi”, hankiutuvat he suojaan. (Heiskala 1994b, 147; 160; 166.)

2.1.5 Yhteenveto

Lopuksi kertaan edellä esitettyjä argumentteja ikään kuin taustana jatkoa varten. Aloitettakoon inhimillisestä kokemuksesta. Kun opiskelija lukee diskurssianalyysin suomenkielisiä oppaita, hän joutuu hämmennyksen valtaan. Niissä kuljetetaan mukana useita rinnakkaisia käsitteitä, joita ei voi välttämättä sanoa yhteismitallisiksi. Tämän lisäksi yhteiskuntateorian metakysymyksiä käydään läpi fragmentteina, ja tältä osin jäin kaipaamaan yhteiskuntateoreettisessa keskustelussa toistuvien perusjäsennyksien – mikro/makro, rakenne/toiminta, läsnäolo/poissaolo, sosiaalinen integraatio/järjestelmäintegraatio – tarkempaa erittelyä tai systematisointia saman kokonaisuuden analyttisinä ulottuvuuksina. Itse uskon, että näiden erotteluiden seikkaperäinen jäsentäminen toisi esitystapaan käytännöllistä ryhtiä. Jos yhtäältä metodologista reflektiota voidaan sellaisenaan pitää itseisarvona, niin toisaalta tämän puute tuottaa asiasisältöön sekaannusta ja hämmennystä. Jos rinnakkain käytettyjen käsitteiden sijoittumista asianmukaisiin traditioihin ei selvitetä, seuraa siitä traditiolle tyypillisten erityisvivahteiden katoaminen. Sama koskee myös käsitteiden oppihistoriallisia juuria. Näistä lähtökohdista tarkennan sen erityisen tavan, jolla pyrin hyödyntämään foucaultiaista diskurssianalyysia. Alunperin diskurssin käsite vakiintuu 1960-luvun Ranskan strukturalistisessa ilmapiirissä. Toisaalta siirtymä arkeologisesta kaudesta genealogiseen kauteen merkitsee ainakin osittaista painopisteen muutosta kohti toimintateoriaa. Tähän ratkaisevaan seikkaan, joka koskee mm sitä, ettei suomenkielisistä metodioppaista saa juu-

rikaan apua diskursiivisten muodostelmien alkuperäiskontekstille herkistä vivahteista, palaan seuraavassa luvussa.

Seuraavassa luvussa käyn läpi genealogisen valta-analytiikan perustavat käsitteet, ensin diskurssin, sitten dispositiivin, sen jälkeen taktiikan sekä strategian ja aivan lopuksi voimasuhteiden kaiverruspinnan. Tässä yhteydessä yritän kaikesta huolimatta ottaa selvää, millä edellytyksillä Foucault'n ohjelmaa voidaan lukea toimintateoreettisesti, ja tätä kautta etsin tutkielman diskurssianalyysin erityistä näkökulmaa. Oma polkuni saattaa aluksi näyttää absurdilta, mutta sille löytyy hyvä perustelu. Ensin lähestyn Foucault'n diskurssin käsitettä strukturalistisena ja menetelmäoppaiden ensisijaisesti toimintateoreettiseen sisältöön nähden ristiriitaisena lähestymistapana. Ja kuitenkin vien sitä takaisin toimintateorian suuntaan. Tätä voidaan pitää perusteltuna siksi, että Foucault'n terminologia poikkeaa merkittävästi sekä sisällöltään että heuristiikaltaan lähteinä käytettävien menetelmäoppaiden terminologiasta.

2.2 Genealoginen valta-analytiikka

Koska tutkin tietyn päämäärän edistämiseen liittyviä puhetapoja ts. ammatillisten intressien edistämistä koskevia strategisia lausumia, aloitan luonnollisesti diskurssin käsitteestä. Michel Foucault'n tuotanto voidaan jakaa kolmeen vaiheeseen, varhaiskauden arkeologiaan, keskikauden genealogiaan ja myöhäiskauden etiikkaan (ks. esim. Helén 1994, 271–273). Jatkossa keskityn lähinnä genealogiaan, vaikka vauhtia joudutaan ottamaan arkeologiasta. Aloitan diskurssin monitulkintaisesta käsitteestä, joka läpäisee muuntuvina painoituksina Foucault'n koko tuotannon.

2.2.1 Diskurssi

Kun teoksessa *Diskurssianalyysin aakkoset* määritellään diskurssi ja selonteko ”verrattain eheiksi säännönmukaisten merkityssuhteiden systeemeiksi” (Jokinen ym. 1993, 26–27), liikutaan hyvin yleisessä määritelmässä, joka varmastikaan ei ole ristiriidassa Foucault'n kirjoitusten kanssa. Alasuutari (2007, 105) lisää vielä tähän, että Foucault kirjoitti kyllä kiehtovasti, mutta ei kovinkaan analyttisesti. On totta, ettei diskurssin tarkkaa määritelmää löydy, mikä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö *tiedon arkeologia* sisältäisi valtavaa

analyttistä asetelmaa. Tämä löytyy hyvin esiteltynä Martin Kuschin (1993, 59–74) teoksesta *Tiedon kentät ja kerrostumat*. Foucault'n arkeologisen mallin kohteena oli tieteen historia ja diskursiivisen muodostelman hän kehitti tieteellisen muutoksen kuvaamiseen. Diskursiivisen muodostelman tunnistaminen vaatii sen neljän koordinaatin ("sarjan") eli mahdollisuuden ehtojen identifiointia. Ensimmäinen on tieteen kohteena oleva *objekti*. Toiseksi hän analysoi *ilmaisumuotojen* avulla puhujan asemaa. Kolmantena hän tutki *käsitteiden muovautumista* ja neljäntenä "sarjana" *strategioita*, jolla tässä yhteydessä viitataan tieteellisen diskurssin suhteeseen toisiin samanaikaisiin diskursseihin. (Mt. 61–67.) Tässä nämä arkeologisen kauden sarjat ohitetaan vain mainintoina, sillä ne eivät tuo lisäarvoa sisällöllisesti tämän tutkielman aihepiiriin.

Kusch korostaa, ettei arkeologisen ja genealogisen kauden ero jäsenny katkokseksi. Molemmissa diskurssi pysyy tarkastelun keskiössä, mutta jälkimmäisessä analyysi täydentyy kahdella uudella "sarjalla". Ne Foucault (1998, 76) mainitsi itse tarkasti: kysymyksen tiedon ja vallan sisäisestä suhteesta sekä kysymyksen voimista, jotka diskursseja liikuttavat. Sarjojen toisistaan poikkeavat sisällöt vaativat tarkennusta. Kysymys tiedon ja vallan suhteesta koskee ennen kaikkea valtaa *teknologioina*, siis kurinpidon ja biopolitiikan menetelmiä, jotka sekä tuottavat että edellyttävät tietoa normalisoivan kontrollin kohteesta (Foucault 1998, 99). Kysymys diskursseja liikuttavista voimista koskee sen sijaan poliittisia *voimasuhteita* eli tapoja, joilla tuollaiset suhteet tulevat jossain päin valtiota vaikuttamiksi. (Kusch 1993, 94–98; ks. myös Helén 1994, 272.) Jatkossa keskityn pelkästään jälkimmäiseen kysymykseen. Voi sanoa, että siirtymässä arkeologisesta kaudesta genealogiseen Foucault siirtyy tieteen parista yhteiskuntatieteen ulkopuolisiin lausumiin ja näin hänen analyysinsä ala laajenee.

2.2.2 Dispositiivi

Dispositiivi muodostaa toisen valta-analytiikan kannalta keskeisen käsitteen. Ennen kuin yritän täsmentää sen sisällön tässä tutkielmassa käsiteltävän aiheen kannalta, käy läpi sen, minkä vaihtoehdoksi Foucault sen asetti. Foucault'n sinänsä vaikeaselkoiselta kuulostava vallan juridis-diskursiivisen esitystavan kritiikkinä tunnettu näkemys tarkoittaa kaikessa yksinkertaisuudessaan sitä, että aikaisempi lakiin ja suvereeniuteen nojannut poliittinen ajattelu sisältää tiettyjä vallan tutkimisen kannalta kestäättömiä periaatteita. Oleellista

tässä on keskitettyihin instituutioihin suunnattu polemiikki⁹: ”Ylhäältä alas, globaaleista päätöksistä hiuksenhienoihin interventioihin ja riippumatta käyttämistään koneistoista ja instituutioista vallan ajatellaan toimivan yhtenäisellä ja massiivisella tavalla...” (Foucault 1998, 64). Juuri tällaisen esitystavan vaihtoehdoksi Foucault asetti dispositiivin käsitteen. Niinpä hän jatkoi, että valta ei ole instituutio, ei rakenne eikä kyky, joka joillekuille on annettu, vaan se on nimi, joka annetaan tietyssä yhteiskunnassa vallitsevalle monimutkaiselle strategiselle tilanteelle (mt. 70). Foucault käytti dispositiivin käsitettä kuvaamaan vallan verkostollista toimintatapaa vastakohtana kuninkaaseen tai valtioon perustuvalla vallan käsitteelle. Dispositiivin kautta valta ilmenee jatkuvasti muotoaan muuttavina verkostoina, se on sanojen ja asioiden verkosto, jonka jokin käytännön tarve nivoo yhteen. Se kokoaa erilaiset voimat yhteen, mutta ei kuitenkaan ole näiden voimien kokonaisuus. Foucault’n osittain maalaileva kuvaus selkiytyy parhaiten oppihistoriallisesti eli nykykeskustelun valossa sama voidaan ilmaista verkostosemantiikan avulla, jonka juuret ovat Foucault’n dispositiivin ja Gilles Deleuzen rihmaston käsitteissä (Eriksson 2009, 61–65; 68–69).

Kyseisen verkostosemantiikan ulottuvuuden Kai Eriksson (2009) tiivistää kolmeen kohtaan. Tämän dispositiivin verkostosemantiikaksi operationalisoinnin ensimmäinen kohta on jo edellä esiin nostettu käsitys verkostosta vastakohtana hierarkkiselle järjestelmälle. Verkosto on toiminnan organisoimisen malli. Toisekseen se on edellisen lisäksi myös metafora. Verkosto metaforana on voimakkaasti luonut näkemystä verkostoituneesta sosiaalisesta todellisuudesta, mutta tämän metaforan yleistyminen perustuu siihen, että se myös vastaa johonkin ajassa liikkuvaan, ihmiset tunnistavat siitä jotakin ajalle ominaista. Kolmanneksi nämä yleistyneet metaforat ja niihin liittyvä puhe ovat muuttuneet yhteiskunnan kuvaamisen käsitteellisestä välineestä osaksi yhteiskuntaa itseään. Siitä on tullut yhteiskunnan itsekuvauksen muoto, jota ei voida irrottaa yhteiskunnallisista ilmiöistä ja niiden ymmärtämisestä¹⁰. (Mt. 10–11.)

Tämän tutkielman tarpeisiin keskenään kamppailevien toimijoiden väliset valtasuhteet operationalisoidaan verkoston käsitettä hyväksi käyttäen. Tutkielman empiirisen aineiston

⁹ Polemiikista puhun siksi, että esim. Suomessa Kaarlo Tuori pitää puolestaan Foucault’n juridiskursiiviseen esitystapaan suuntaamaa kritiikkiä kestävämmänä. Hän puhuu jopa Foucault’n oikeustieteellisestä maallikkokäsityksestä. (Tuori, 2002, 25.)

¹⁰ Tästä on oivallinen esimerkki tämän tutkielman aineistossa yhtenä tutkittavan verkoston lausumien esittäjänä oleva Sosiaalialan AMK-verkosto, joka siis käyttää itsestään nimitystä ”verkosto”.

asemaa voidaan kuvata eräänlaisena keskusteluavaruutena tai ”ymmärrettävyyden verkostona” (*grid of intelligibility*, kuten Helén Hubert L. Dreyfusin ja Paul Rabinowin englanninkielisen termin kääntää (Helén 1998, 501)). Tällaisesta verkostomaisesta kentästä on mahdollista tunnistaa yhteinen kommunikatiivinen kokonaisuus (keskustelu sosionomin (YAMK) pätevydestä), mutta kuitenkin tämän kokonaisuuden yhtenäisyyttä ei pystytä määrittelemään tai se voidaan olla ”tunnustamatta”. Verkoston rajat ovat hämärät. Voidaan osoittaa joitakin selkeitä toimijoita, jotka keskustelussa ovat mukana, mutta ei voida osoittaa ketään, joka ohjaisi tai organisoisi verkoston keskustelua. Siihen osallistuvat eivät välttämättä tunne toisiaan ja voivat toimia toisistaan riippumatta kuitenkin saman päämäärän hyväksi. Seuraavaksi siirryn taktiikan ja strategian käsitteisiin.

2.2.3 Taktiikka ja strategia

Carl von Clausewitz (2009, 27) määritteli sodankäynnin politiikan jatkeeksi, jota käydään toisin eli väkivallan keinoin. Tällöin voitaisiin ajatella, että strategia kuvaa vastustajan nujertamisen kokonaissuunnitelmaa ja taktiikat eri aselajien tavoitteita. Tämän ajatuksen Foucault (1998, 70) halusi kääntää pääläelleen. Kenties politiikka edustaa sodankäyntiä, jota käydään tosin eli rauhanomaisin keinoin. Tällöin kohdataan kysymys strategioista ja taktiikoista uudelleen. Tämän kysymyksen Foucault esitti sekavana joukkona tulkinnanvaraisia teesejä:

Vallan rationaalisuus on usein selvästi julkituotujen taktiikoiden rationaalisuutta sillä rajoitetulla tasolla, johon ne kaiverretaan (vallan paikallinen kyynisyys). Toinen toisiinsa kytkeytyen, toisiaan apuun kutsuen ja puolustaen, kannatuspohjansa ja ehtonsa toisaalta hakien nämä taktiikat muodostavat lopulta kattavia koneistoja. Logiikka on ytimeltään täysin selvää ja päämäärät ovat havaittavissa, ja kuitenkin ei ole enää ketään, joka olisi käsittänyt ne, ja on vain harvoja, joiden voidaan sanoa muotoilleen ne. Tämä onkin tyypillistä suurille strategioille: ne ovat anonyymejä, melkein mykkiä ja koordinoivat vuolaita taktiikoita, joiden ”keksijät” tai vastuuhenkilöt ovat usein vilpittömiä. (Foucault 1998, 71.)

Aloitin taktiikan käsitteestä, jonka tulkinnanvaraista luonnetta havainnollistan kahtena ääripäänä. Strukturalistista tai metodologiseen holismiin liittyvää ääripäätä edustaa Hubert L. Dreyfusin ja Paul Rabinowin (1983, 187) näkemys. He kysyvät lähinnä valtateknologioiden tasolla kuinka puhua intentionaalisuudesta ilman subjektia, strategiasta ilman strategista, ja vastaavat hyvin suoraviivaisesti. Tällöin vallan intentionaalisuus selittyy valtatek-

niikoiden omasta logiikasta käsin, ikään kuin nuo tekniikat – esimerkiksi Panoptikonin kaltainen valvontajärjestelmä vankilassa – tuottaisivat kontrollin vaikutukset täysin riippumatta siitä, kuka valtaa tai valvontaa harjoittaa. Toimintateoreettista tai metodologiseen individualismiin liittyvää ääripäätä edustaa puolestaan Kaarlo Tuorin (2000, 84) näkemys. Hän väittää, että Foucault palautti sosiaalisen kanssakäymisen strategiseksi toiminnaksi. Terminologisesta häilyvyydestä huolimatta pidän jatkossa tästä näkemyksestä kiinni.

Strategian ja taktiikan käsitteiden sisältämää heuristiikkaa voidaan avata eri abstraktiotasoilla. Makrotasolla taktiikat voidaan nähdä yhteiskuntapolitiikan eri lohkojen tavoitteisiin pyrkimisenä ja tällä tasolla voidaan puhua päämääristä ja jopa intentioista ainakin siinä mielessä, että esimerkiksi sosiaalipolitiikan tavoitteet säädetään erikseen laissa. Mutta kokonaisstrategia muodostaa tietyllä tavalla uuden, emergentin tason, jonka anonyymit tai mykät kerrannaisvaikutukset etäännyvät taktiikoina alun perin muotoilluista tavoitteista ja päämääristä. Tällaiselle tulkinnalle saadaan osittaista tukea siitä, mitä Foucault (1998) kutsui kaksoisehdollistumisen säännöksi. Niinpä hän sanoi, että ”mikään muutosohjelma ei voi toimia, ellei se ketjuuntumien sarjan läpikäytyään kirjoitaudu sisään kokonaisstrategiaan” eikä mikään strategia voi taata mittavia tuloksia, ellei se saa tukea ”täsmällisesti määritellyiltä suhteilta”, jotka edustavat sen ”tukipisteitä ja ankkureita” (mt. 74). Mesotasolla voidaan tarkastella jonkun yksittäisen yhteiskuntapolitiikan lohkon sisällä tapahtuvaa tavoitteen asettelua. Tällöin taktiikka viittaa eri intressiryhmien tarkoin asettamiin päämääriin. Esimerkkinä voidaan käyttää 1.3.2016 voimaan tullutta sosiaalihuollon ammattihenkilölakia (817/2015), jonka keskeiset pykälät ovat muutoksen alla ja näihin sisältöihin eri intressitahot pyrkivät parhaansa mukaan vaikuttamaan. Strategia viittaa puolestaan siihen, että ketjuuntuessaan yhteen eri taktiikat muodostavat vallan lopputuloksia, tässä tapauksessa lakeja, joista yhdenkään etupiirin tarkoin asettama päämäärä ei tule enää puhtaana esiin. Näin ollen strategia heijastaa yhteiskuntapoliittista tahtoa, mutta ei subjektiivisesti. Tällaiselle tulkinnalle antaa osittaista tukea se, mitä Foucault sanoi voimasuhteista. Ne tulevat vaikuttaviksi mm. valtiokoneistoissa, lain muotoilemisessa ja yhteiskunnallisissa hegemonioissa. (Mt. 69; 71.) Näihin huomautuksiin palaan vielä jatkossa uudelleen.

Mikrotasolla turvaudun vuonna 1983 ilmestyneeseen keskeiseen artikkeliin *The Subject and Power*, jossa Foucault pyrki tarkentamaan eräitä valta-analytiikan perustavia lähtökoh-
tia. Aluksi hän kertoo sen, miten aiheesta on perinteisesti puhuttu. Ensinnäkin strateginen toiminta edellyttää keinoja, joilla päämäärään pyritään. Toiseksi toimijat omaa etuaan aja-

essaan joutuvat ottamaan toisten toiminnan ja heidän odotukset tavalla tai toisella huomioon. Kolmanneksi kukin toimija pyrkii voittamaan vihollisen kamppailutilanteessa (sota tai peli) sekä riistämään tältä vastarintakeinot ja saamaan tämän luopumaan taistelusta. (Mt. 224–225.) Perinteistä puhetapaa hyödynnän tästä eteenpäin. Tukea tällaiselle tulkinnalle saadaan kolmesta seikasta. Luonnollisesti siitä, että Foucault ei argumentoinut juuri mainittuja seikkoja vastaan. Tukea saadaan myös Tuorin toimintateoriaan viittaavasta näkemyksestä. Mutta eniten tukea saadaan siitä, että Max Weber määritteli strategisen toiminnan alan klassisesti: päämäärärationaalisesti toimitaan silloin, kun ”käytetään sekä ulkoisen maailman esineiden että muiden ihmisten käyttäytymistä koskevia odotuksia ”edellytyksinä” tai ”keinoina” tietyn rationaalisesti tavoitellun tuloksen tai harkitun oman päämäärän saavuttamiseen” (Weber 1985,12; katso myös Gronow ja Töttö 1996, 303). Weberin päämäärärationaalinen toiminta edustaa hänen yhtä neljästä toiminnan ideaalityypistä. Metodologisesti ideaalityyppi viittaa todellisuuden huipentamiseen haluttuun käsitteelliseen suuntaan. Sen avulla voidaan todellisuuden ominaislaatu havainnollistaa tai tehdä ymmärrettäväksi, vaikka sitä ei koskaan löydy reaali maailmasta sellaisenaan. (Gronow ja Töttö 1996, 275–276.) Tämän tutkielman kannalta edellinen viittaa vain ja ainoastaan siihen, että työnnän muut aineistossa mahdollisesti esiintyvät toiminnan tyypit syrjään. Mielestäni Weberin klassinen puhetapa vastaa Foucaultin hyväksymää perinteistä puhetapaa. Keskeiseksi määrittelyissä nousevat elementit päämäärä, odotukset ja keinot, jotka ovat siis päämäärärationaalisen ja sen yhdeksi alalajiksi ymmärrettävän strategisen toiminnan välttämättömiä analyttisiä elementtejä.

2.2.4 Voimasuhteiden kaiverruspinta

Voimasuhteet voidaan esittää kuten edellä, strategioina, joita erinäiset agentit tavoittelevat päämäärinä sekä taktiikoina, joita samat agentit käyttävät keinoina kyseisten päämäärien saavuttamiseksi. Tähän pisteeseen asti genealoginen valta-analytiikka toimii ymmärrettävästi. Kokonaan toinen asia sen sijaan on, mihin strateginen toiminta kohdistuu ja missä yhteiskunnalliset voimasuhteet tulevat vaikuttaviksi. Voimasuhteiden täytyy materialisoi-
tua jossakin, muutoinhan ne jäävät leijumaan ilmaan vailla reaalista perustaa. Tällaista perustaa Foucault (1998, 69) hahmotteli lähinnä vihjeinä: ”Lisäksi tarkoitan vallalla strategioita, joissa voimasuhteet tulevat vaikuttaviksi ja joiden yleinen suunnitelma tai institutionaalinen kiteytyminen ruumiillistuu valtiokoneistoissa, lain muotoilemisessa ja yhteiskunnallisissa hegemonioissa.” Näitä vihjeitä yritän seuraavaksi tulkita tämän tutkimuksen tar-

peita varten. Lienee selvää, että valtiota voidaan jäsentää muotona. Tällöin valtiokoneistoa tarkastellaan byrokrationa sekä hallinnollisesti keskitettynä ja julkisoikeudellisesti säädeltyinä laitoksena. Voidaan perustellusti olettaa, että vallan juridisdiskursiivisen esitystavan kritiikki kohdistuu valtioon lähinnä muotona. Mutta valtiota voidaan tarkastella myös vaihteoisesti, muodon lisäksi strategisen toiminnan kohteena sekä yhteiskunnallisena suhteena eli voimasuhteiden hetkellisenä tiivistymänä.

Strategisen toiminnan kohteena valtio voidaan ajatella sinä kaiveruspintana, jossa erilaiset ryhmittymät pyrkivät saamaan tavoitteilleen kantavuutta ja tietysti painoarvoa. Esimerkkeinä valtiosta voimasuhteiden kaiveruspintana mainittakoon komiteat, lakeja valmistelevat yksittäiset virkamiehet, valtion pyytämät lausunnot, ministeriöiden korkeat virkamiehet, johtoryhmät ja lisäksi puolue- ja hallitusohjelmat sekä kuntaliitto tiettyjen sen kannalta relevanttien yhteiskuntapolitiikan lohkojen osalta. Toki listaa voisi jatkaa. Lopulta valtiota voidaan tarkastella yhteiskunnallisena suhteena. Tällä ajan takaa ennen kaikkea sitä, että valtion ”toiminta” kokonaisuudessaan pitää nähdä lukuisten yhteiskuntapolitiikan lohkojen eri suuntiin vetävien päämäärien pirstaleisena sommitelmana. Edellä kuvattu sommitelma heijastaa kaikkien niiden tahojen anonymia ja melkein mykkää tahtoa, jotka ovat kyenneet vaikuttamaan laeissa ilmaistujen päämäärien muotoutumiseen. Tästä seuraa ajatus voimasuhteista, jotka tulevat valtiossa vaikuttaviksi. Foucault’n vihje lain muotoilusta suhteutuu ajatuskokonaisuuteen esimerkkinä, ikään kuin sen paradigmaattisena yksittäistapauksena.

Kertauksen vuoksi listaan ne kolme heuristista apuvälinettä, jotka muodostavat empiirisen aineistoanalyysin käsitteellisen kehyksen.

- Diskurssin käsitettä hyödynnän ammatillisesta pätevydestä kamppailevien verkostotoimijoiden retorisen puheavaruuden yleisnimenä.
- Dispositiivin käsitettä hyödynnän sen ymmärtämiseksi, että epäyhtenäinen, hajainen, kompleksinen ja ilman selvää keskusta esiintyvä verkosto saattaa kaikesta huolimatta muodostaa mielekkään ja samaa päämäärää edistävän kokonaisuuden.
- Strategisen toiminnan käsitettä hyödynnän sekä erikseen artikuloituvina päämääriinä, julkiselle vallalle annettuina lupauksina, että keinoina, joiden avulla enemmän tai vähemmän yhdenmukaiseen tavoitteeseen pyritään.

- Viimeinen apuväline voidaan esittää vain negatiivisesti: vaikka Foucault ei varsinaisesti ottanut kantaa yhteiskunnallisten voimien teoreettiseen statukseen, esimerkiksi puolueiden, etujärjestöjen tai ammatillisten ryhmien asemaan, hyödynnän kyseisiä voimia genealogiasta riippumatta.

3 PROFESSIO

Vaikka Foucault (1980, 203–204) ei sanonut mitään itsenäistä voimasuhteiden kantajista, sen hän kuitenkin sanoi, miten niistä ei saa puhua. Voidaan luonnollisesti olettaa, että jokin strategia edistää intressejä. Lisäksi voidaan olettaa, että jokin strategia ylläpitää luokkahallintaa. Mutta sitä ei enää voida olettaa, että porvaristo ”todellisena” tai ”fiktiivisenä” entiteettinä laittoi tuon strategian täytäntöön. Kuten edellisestä huomataan, Foucault sanoutui irti näkemyksestä, jossa yhteiskunnalliset voimasuhteet esitetään ”hallittujen ja hallitsevien puhtaana kahtiajakona”.¹¹ Kun etenen seuraavaksi luokista professioihin, hyödynnän Raimo Blomin (1992, 26–28) edelleen kestäväksi ohjenuoraksi osoittautuvaa luokkatutkimuksen kehäajatusta. Hän lähtee liikkeelle siitä, ettei luokkien kokonaisilmiötä saada koskaan kerralla haltuun. Siksi tulee edetä kehissä pikemminkin kuin yhtä jatkumoa pitkin, ja tarkastelu voidaan tehdä vain askelittain sekä eri tasojen takaisinkytkennät huomioiden. Se kehä, jota seuraan jatkossa hyvin viitteellisesti, koostuu rakenteellisista luokkapaikoista, yhteiskunnallisten voimien organisoitumisesta, strategisista luokka-aseamista sekä taloudellisista, poliittisista ja ideologisista käytännöistä.

3.1 Luokat

Rakenteellinen luokkapaikka tarkoittaa väestön jokaisen yksittäisen jäsenen sijoittamista tiettyyn analyyttisesti konstruoituun teoreettiseen paikkaan. Pierre Bourdieu (1991, 231–232) käyttää asiasta ilmaisu ”luokat paperilla” korostaakseen luokittelun riippumattomuutta yksilöiden omasta luokkatietoisuudesta. Käytännössä teoreetikko luo sijoittamista ohjaavat kriteerit ja suorittaa empiirisen tehtävän asemastaan tietoisten ihmisten puolesta.¹² Organisoituminen tarkoittaa rakenteellisiin paikkoihin sijoittuneiden ihmisten järjestäytymistä asiaansa ajaviksi yhteiskunnallisiksi voimiksi. Tässä keskityn pelkästään luokkavoimiin. Ne organisoituvat sekä puolueiksi että työmarkkinajärjestöiksi. Käytettäköön edellisestä yksinkertaisena esimerkkinä sitä, että suuri osa ylemmän keskiluokan jäsenistä kannattaa eduskuntavaaleissa kokoomusta, ja jälkimmäisestä sitä, että suuri osa samoista jäse-

¹¹ Katso myös Foucault 1998, 70.

¹² Katso Nousiainen (1991, 16–18) havainnollistuksena luokkapaikkojen identifioinnista.

nistä kuuluu Akavaan. Tarkasti ottaen tässä tutkielmassa käsiteltävät tapaukset eivät edusta organisoitunutta yhteiskunnallista voimaa, vaan pikemminkin kyse on tietyistä tietyn empiiristen verkoston sisältä poimituista yksittäisistä toimijoista, jotka kuitenkin näyttäisivät pyrkivän samaan päämäärään. Tässä piilee verkostosemantiikan erityislaatuisuus. Dispositiivin käsitteen avulla sinänsä pirstaleiseen maailmaan saadaan analyttistä järjestystä.

Strateginen luokka-asema tarkoittaa organisoituneen yhteiskunnallisen voiman vaikutusvaltaa. Tästä erottuu kolme pääasiallista ulottuvuutta. Intressi voidaan määritellä joko kapeasti tai laajasti. Kapea intressi viittaa lähinnä välittömään taloudelliseen hyötyyn (utiliteetti), kun taas laaja intressi myös muihin luonteeltaan enemmän kulttuurisiin, aatteellisiin ja ideologisiin etuihin.¹³ Poliittinen valta on jonkin voiman kyky edistää intressejään suhteessa muiden voimien kykyyn. Valtaresurssit määrittelen voimavaroiksi, joita käytetään keinoina kannattajien/jäsenien etujen ajamiseksi. Käytettäköön tässä esimerkkeinä valtaresursseista vaaleissa saatua kannatusta, vaalirahoitusta, itse rahoitetuissa tutkimuslaitoksissa tuotettua tieteellistä tietoa sekä institutionaalisesti vakiinnutettua osallisuutta päätöksentekoprosessissa (komitealaitos).

Luokkakäytännöt tarkoittavat lopulta organisoituneiden voimien kollektiivista toimintaa taloudellisen, poliittisen ja ideologisen kohteen mukaan. Esimerkkinä taloudellisista käytännöistä mainittakoon työmarkkinaneuvottelut eri työmarkkinaosapuolten kesken. Näissä neuvotteluissa kamppaillaan palkoista, työajoista ja työolosuhteista. Poliittisista käytännöistä pitää mainita kaksi esimerkkiä. Poliittiset puoluekäytännöt viittaavat puolueiden kamppailuun valtiovallasta parlamentaarisilla näyttämöillä. Poliittiset luokkakäytännöt viittaavat puolestaan taloudellisesti organisoituneiden työmarkkina- ja ammattijärjestöjen haluun vaikuttaa harjoitettavan yhteiskuntapolitiikan suuntaan (esim. ”lobbaus”). Ideologiset käytännöt määrittelen toistaiseksi hyvin lyhyesti. Ne viittaavat enemmän tai vähemmän organisoituneiden voimien kamppailuun maailmankuvista.

Jotta Blomin abstraktista kehäajatuksista voidaan edetä tämän tutkielman varsinaiseen aiheeseen, tarvitaan vielä täsmennyksiä. Ensinnäkin keskiluokkien nousu hyvinvointivaltion myötä asettaa haasteen ”perinteiselle luokkateorialle”. Enää ei ole kyse luokkien väli-

¹³ Siisiäinen (1992, 33) erottaa kapean ja laajan intressin käsitteen. Vrt. Weberin (1989, 76) puhe materiaalisista ja ideaalisista intresseistä.

sestä taistelusta, vaan tapahtuu siirtymä keskiluokan sisällä tapahtuvaan kamppailuun. Tähän kysymykseen palaan seuraavassa luvussa, jossa kysymys hyvinvointivaltion myötä paisuneesta keskiluokasta käännetään professioteoreettiselle kielelle. Toiseksi lienee selvää, että ideologiset luokkakäytännöt edustavat luokkateorian ”heikointa lenkkiä”. Tämä näkyy lukuisina yrityksinä, joiden avulla kamppailua maailmankuvista on viety eteenpäin. Weberiä on tulkittu Marxin tuotantotaloudellisen determinismin kriitikkona, jolloin hänen statuskäsitteen avulla elämäntavan eri piirteet katsottiin voitavan liittää luokkateoriaan (Blom 1987, 128). Nicos Poulantzas (1973, 207–212) määritteli ideologian yleensä, erityisesti sekä konkreettisesti ja tällä viimeisellä hän viittasi ideologian muodostavan alituisessa kamppailun tilassa elävien luokkien maailmankuvan. Ja lopuksi voidaan nostaa esiin Pierre Bourdieun (1998, 22) näkemys luokitteluun liittyvästä määrittelykamppailusta, oli sitten kyseessä hyvä maku tai yhteiskuntaluokan itsensä olemassaolo, luokitusten olemassaolo ratkeaa symbolisissa taisteluissa.

Kolmanneksi täsmennän tämän tutkielman toimijaverkoston (kyseessä ei ole vahvassa mielessä yhteiskunnallinen organisoitunut voima) professionaalisten päämäärien sijoittumista poliittisten, taloudellisten ja erityisesti ideologisten käytäntöjen alle. Nämä käytännöt voidaan nähdä osittain myös päällekkäisinä ja kaksi ensimmäistä ohitan tässä lähinnä mainitoina, sillä tutkielmani aihe täsmenee nimenomaisesti viimeiseen. On selvää, että tutkielman aineistossa esiintyy poliittisten käytäntöjen alueella erinäisin keinoin intressien edistämistä, jonka päämääräksi lähinnä tarkentuu pätevyyslain muuttaminen ja pätevyyden saavuttaminen sosiaalityön tehtäviin sosionomeille (YAMK). On selvää, että myös taloudellisten käytäntöjen alueella päämääränä tavoitellaan sosionomien (YAMK) ammattiryhmän aseman parantumista työmarkkinoilla, vaikkakin tämä kysymys jää aineistoanalyysin tasolla syrjään. Ideologinen käytäntö määriteltiin edellä kamppailuksi maailmankuvista. Tätä tutkielmaa varten kerätyssä aineistossa kyseinen kamppailu näkyy lukuisina perusteina, joilla oikeutetaan näkemään sosionomin (YAMK) koulutuksen tuottama tutkinto työelämän kannalta yhtä pätevänä kuin yliopistollinen sosiaalityön tutkinto. Tällä tavoin alustettua ideologista käytäntöä tarkennan seuraavaksi.

Teoksessa *Kasvatussosiologia* Ari Antikainen, Risto Rinne ja Leena Koski (2013, 211–213) puhuvat ns. uudemmassa ideologisesta professiomäärittelystä, jossa painotetaan erityisesti sitä, miten tietty ammattiryhmä monopolisoi tietyn tiedon tietyllä ammatillisella kentällä. Tässä yhteydessä tiedolla viitataan nimenomaisesti tutkinnon tarjoamaan tiedolli-

seen kompetenssiin. Tiedon ja ideologian asettaminen samalle viivalle saattaa ensi alkuun vaikuttaa ristiriitaiselta, asetetaanhan tieto ja ideologia usein toistensa vastakohdiksi. Ideologinen kamppailu koskee tässä eri ryhmien käymää taistelua parhaana pitamiensä arvostelmien puolesta. Ns. uuden ideologisen profession määrittelyn ydin piilee tiedollisessa arvostelmassa. Keskiluokan ryhmittymät pyrkivät monopolisoimaan tietyt ammattiasemat nimenomaisesti siltä pohjalta, millaisen tutkinnon tuottama tieto soveltuu parhaiten tiettyjen työtehtävien hoitamiseen. Eikä kyse ole faktatiedosta, triviasta sinänsä, vaan pikemminkin tutkintojen tarjoamasta valmiudesta prosessoida tiedollisesti työelämässä eteen tulevia ongelmia, tehtäviä ja haasteita. Palaan tässä Weberin esittämään teesiin, jossa hän määritteli ristiriidan vanhan *Kultur Mensch*- ja uuden *Fach Mensch* -tyyppisen koulutuksen välillä ”kaikkien” perustavanlaatuisten koulutusta koskevien väittelyiden taustalla piileväksi ydinkysymykseksi. Kulttuuri-ihmisyydellä (*Kultur Mensch*) tarkoitan sitä eetosta, jota yliopistoissa on perinteisesti puolustettu. Ennen kaikkea on puolustettu oppimista itseisarvona ja osaamista teoreettiskäsitteellisenä tietona. Asiahmisyydellä (*Fach Mensch*)¹⁴ tarkoitan puolestaan sitä eetosta, jota ammattikorkeakouluissa puolustetaan. Painotus on tiedon välineellisessä arvossa ja siten sen käytännöllisessä ongelmanratkaisukyvyssä. (Weber 1985, 578.)

3.2 Professioteoria

Professioiden synty ajoittuu 1800-luvulle, jolloin ammattien ylimmät kerrokset erikoistui-
vat pitkää koulutusta edellyttäväksi asiantuntija-ammateiksi. 1900-luvun lopulla on käyty
paljon keskustelua uusien ammattien mahdollisuudesta tunkeutua jo vakiintuneiden profes-
sioiden rinnalle. Lääkäriin, papin ja lakimiehen ammatit ovat esimerkkejä ammateista, jotka
ovat vahvassa mielessä vakiinnuttaneet asemansa professioksi. Tärkeimpiä profession tun-
nusmerkkejä ovat korkea koulutus, oma välttämättömäksi katsottu tehtävä, työn suuri vas-
tuu, ammatin autonomia, ammatin omaama säätely- ja määrittelyvalta koulutukseen ja pä-
tevyyssehtoihin, erityisosaaminen, pitkälle kehittynyt teoreettinen tietoperusta sekä ammat-
ti-identiteetti ja järjestäytyminen. Sosiaalityöntekijä ja opettaja ovat esimerkkejä uudem-
masta professiohakisesta ammatista eli semiprofessiosta. Sosiaalityön ja perinteisten pro-

¹⁴ Käännän saksan kielen termin *Fach Mensch* asiahmisyydeksi, vaikka tarkka käänös olisi ammatti-
ihminen. Näin teen siksi, että Weber (1980, 134) puhuu myös termistä *Beruf Mensch*, jolloin ammatti-
ihmisyydestä tulee ikään kuin jo ennalta varatuksi.

fessioiden väliset eroavuudet ja syyt sosiaalityön alempaan asemaan liittyvät tieteen ja ammatin sekä teorian ja käytännön välisiin ongelmallisiin suhteisiin. (Antikainen, Rinne ja Koski 2013, 209–214; Mutka 1998, 37, 133–134.)

Professioiden kehitystä koskevan teoretisoinnin alkuvaiheessa vallalla oli vahvan deskriptiivinen tai ”piirreteoreettinen” lähtökohta. Tarkan erottelun ja tietynlaisten professionaalisten ammattien luonteenpiirteiden kuvailun kautta professiot pystyttiin erottelemaan muista ammateista. Tässä korostui yhteiskunnallisen työn- ja vallanjaon pysyvyys ja luonnollisuus. Tähän sekoittui ajan myötä muutoksen mahdollistava professioiden ”luonnonhistoriallinen” tarkastelutapa, joka korosti ammattien historiallisista muutosta ja jatkuvaa liikettä. Vaikka toiset professiot olivat matkalla ylös, toiset alaspäin, säilyi kypsien professioiden asema liikkeestä huolimatta vakaana. (Antikainen ym. 2013, 210–211.)

Uudempaa tutkimussuuntaa voidaan nimittää ideologiseksi professionmäärittelyksi, jossa ydin on oman aseman symbolisessa esittämisessä, miten se halutaan itse nähdä ja miten esittää muille. Professio ei enää taivu kuvaukseksi sen piirteistä tai ominaisuuksista, vaan näkökulma on modernin yhteiskunnan työnjaollisessa kehityksessä ja ammattikuntien välisessä kamppailussa statuksesta ja vallasta. Suomi kuuluu maihin, joissa valtion asema profession aseman säätelyssä on ohittamaton. Esa Konttinen (1991, 13–14) käyttää 1960-luvun lopulta vahvistuneesta tarkastelutavasta nimitystä uusweberiläinen tai myös ”kriittinen” professiotutkimus. Jokainen professio väittää olevansa olemassa tiettyä yhteiskunnallisesti välttämätöntä tehtävää tai tarvetta varten. Asiakkaina olevilla ihmisillä on joku sellainen ongelma tai puute, jonka professionaalinen asiantuntija pystyy ratkaisemaan. Professio on ammattiryhmä, joka monopolisoi tietyn hyödyllisenä ja arvokkaana pidetyn tiedon ja ammattikunnan asema perustuu tämän tiedon hallinnalle. Professionalismia käytetään strategiana kontrolloida ja hallita ammattikunnan oman sosiaalisen aseman kohoamista tai säilymistä. Kontrolli on ulotettava mm. ammatin sisäänpääsyyn, ammattikvalifikaatioiden määrittelyyn, koulutuksen valintoihin sekä kielenkäytön alueelle. Kukin professio tai professioksi kurottava semiprofessio pyrkii harjoittamaan ammatillista kontrollia. Keskeinen menetelmä on pyrkimys sosiaaliseen sulkemiseen (Max Weberin kirjoituksista johdettu *social closure*), joka viittaa distinktoiviin, oman aseman muista erottaviin menetelmiin, pyrkimyksenä suojella asemaansa sen valtaamiseen pyrkivien ammattikuntien hyökkäyksiltä. Tämän ylhäältä alas suuntautuvan ulossulkemisen lisäksi toinen ammattikuntien väli-

seen taisteluun liittyvä menetelmä on siis alhaalta ylös suuntautuva profession valtaaminen tai anastaminen. (Antikainen ym. 2013, 211–214.)

Suomi kuuluu maihin, joissa valtion asema on hyvin keskeinen professioiden aseman määrittelyssä. Professionalismin modernisaatio liittyy yhteiskuntarakenteen muutokseen ja erityisesti uusien keskiluokkien muodostumiseen. Pohjoismaissa suuri osa semiprofessioihin lukeutuvista ammateista on syntynyt toisen maailmansodan jälkeen voimakkaasti laajentuneen hyvinvointivaltion myötä ja sekä sitoutuneisuus että riippuvaisuus julkiseen valtaan on vahvaa. Koulutustutkintojen kautta rakentuivat sosiaalisen kohoamisen portaat, koulutus tuotti uutta symbolista pääomaa, jonka valtion takaamana merkinä toimi virallinen koulutustutkinto. Erityisesti Pohjoismaissa valtion sääätely professiomarkkinoilla on vahvaa, julkisella vallalla on hallussaan professioiden koulutuksen, rekrytoinnin, reiviirin, sisällön, kriteerien ja tarpeen määrittely sekä takaaminen. Julkisen vallan julkisuudessa professiolle takaama erityisasiantuntemus oikeuttaa ammattikunnan monopolisoimaan reiviirinsä välttämättömän yhteiskunnallisen palvelutehtävän suorittamiseksi. Koulutus on muodostunut pätevyyden ehdoksi ja tuottajaksi, siinä tuotetaan kokonainen ammatti-identiteetti. Asiantuntijan pätevyyttä ei voitu enää lukea hänen työnsä jäljistä, vaan siihen tuli luottaa julkisen vallan takaamana ja koulutuksen tuottamana asiantuntijataitona. Julkisen vallan ja profession suhde on voitu nähdä vastavuoroisena. Professionaalisen aseman valtaaminen edellyttää ammattikunnan kykyä todistaa ja osoittaa valtiovallalle toimintansa arvo ja korvaamattomuus suhteessa asiakkaisiin. Julkinen valta taas oikeuttaa omien intressiensä (kansalaisten kontrollointi) toteuttamisen asiantuntijoiden kautta. Tältä pohjalta on 1970-luvulta lähtien kasvanut sosiaalivaltio-kritiikki, joka kohde on liiallinen sosiaalinen kontrolli, tarkoituksettomien palveluiden luominen sekä kansalaisten kyvyttömäksi tekeminen, ja tämä on taloudellisen taantuman myötä kääntänyt hyvinvointivaltio-ideologiaa kohti markkinataloutta. (Antikainen ym. 2013, 213–229.)

3.3 Sosiaalityön pätevyysvaatimusten kehittyminen

Kiista sosiaalityön tieteellisyydestä on lähes yhtä vanha kuin ammattikuntakin. Seuraavaksi käyn hieman yksinkertaistetusti läpi pääpiirteitä sosiaalityön kehityksestä Suomessa. Ensimmäisen kerran 1950-lainsäädännön tasolla määriteltiin sosiaalityöntekijöiden kelpoisuusvaatimuksia. Tämä laki antoi vielä varsin vapaat kädet nimittää sopivaksi katsottu

henkilö sosiaalitarikkaajan virkaan. Soveltuvan koulutuksen sijaan jollakin kriteerillä määritelty sopivuus ratkaisi käytännössä valinnat. Vuosikymmeniin ei tapahtunut lainsäädännön tasolla mitään merkittäviä muutoksia, niinpä ammattikunnasta muodostui koulutukseltaan, tiedoiltaan ja taidoiltaan hyvin kirjava ja hajanainen joukko. Tästä johtuen myös ammatillinen järjestäytyminen oli vähäistä. Ammattilehden perustaminen 1950-luvun lopulla rakensi tähän joukkoon tietoisuutta yhtenäisenä ammattikuntana, joka oli edellytys 1960-luvun alussa perustetulle ammattijärjestölle. Tätä kautta hajanaista kenttää koottiin yhteen ja keskeinen tavoite alusta lähtien oli jäsenistön ammattitaidon ja -tiedon kehittäminen. Tärkeä päämäärä jo hyvin varhaisessa vaiheessa oli täsmällisesti määriteltyjen kelpoisuusvaatimusten määrittely. 1970-luvulla ammatillistumiskeskustelu oli hyvin vilkasta. Ammatillista asemaa edistäviksi piirteiksi nimettiin puhtaasti professionaalistuneen ammatin tunnukset, pyrittiin kehittämään profession ominaisuuksia. Lopulta vuonna 1980 voimaan tullut laki määritteli yksiselitteisesti kelpoisuusehdot. Laki rajasi pätevyyden odotettua tiukemmin, mutta joka tapauksessa antoi nyt mahdollisuuden lähteä rakentamaan entistä vahvempaa ammattikuntaa. Uusi laki tuotti paljon ristiriitoja ammattikunnan sisällä. Ongelmia aiheutti uuden määrittelyn tuottama tilanne, jossa laaja joukko pitkään ammatissa toimineita sosiaalityöntekijöitä luokiteltiin epäpäteviksi. Vuoteen 1986 saakka jatkui keskustelu ja lain korjailu asian tiimoilta. Lakiin tehtiin täsmennyksiä, laadittiin soveltamisohjeita ja järjestettiin pätevyyskoulutusta. Kivulloisen prosessin seurauksena saatiin kuitenkin kelpoisuusasetusten mahdollistamana tilaisuus koulutusohjelman yhtenäistämiseen ja koulutuksen akatemisoitumiseen. Muutoksen myötä oli mahdollista kehittää sosiaalityön teoreettista pohjaa ja sille perustuvia ammattikäytäntöjä. (Mutka 1998, 136–143.) Sosiaalityön professionaalistamista ei yksituumaisesti ole hyväksytty kehittämisstrategiaksi. Marketta Rajavaara (1985, 59–64) esittää kirjoituksessaan tämän strategian mahdollisia ongelmia ja ristiriitoja, joita se voi aiheuttaa sosiaalityön sisällölle. Vuonna 2005 voimaan tullut uusi laki viimeistelee erilaiset pätevyysohjelmat ja sivuainepätevyudet historiaan ja sosiaalityöhön saa pätevyyden sosiaalityön ylemmällä korkeakoulututkinnolla. Sosiaalityöntekijöiden kova pyrkimys saavuttaa tunnustettu professionaalinen asema on ollut pitkä ja kivulias tie. Erityisen hajanaisesta alkupisteestä on lopulta päästy tilanteeseen, jossa on saavutettu lainsäädännön tasolla yhtenäisyys koulutuksellisista vaatimuksista (on saatu professio suljettua ulkopuolisilta) ja on päästy kehittämään alan tieteellistä pohjaa. Muodollisen koulutuksen lisäksi ja sen luomalle perustalle professioideologiaan sisältyy myös kokonaisen ammatti-identiteetin tuottaminen, jonka avulla keskinäinen solidaarisuus ja ammatin puolustaminen rakentuvat (Antikainen ym. 2013, 220).

Toisaalta voidaan nykyisin nähdä sosiaalityön jo sisällöllisesti täyttävän profession tunnusmerkistön.¹⁵ Valtateoreettinen näkökulma professioteoriassa korostaa ammatinharjoittajien ryhmäintressien mukaista pyrkimystä saavuttaa ja säilyttää ammatillinen status. Tällöin keskeistä on valtion tuki ammattikunnalle, ja professio voidaan nähdä asiantuntijamarkkinoiden onnistuneen kontrollin tuloksena. (Sipilä 2011, 17.) Tästä näkökulmasta voidaan sosiaalityön vahva professionaalinen asema kyseenalaistaa ja nähdä se semiprofessiona, sillä valtion tuki ammattikunnalle näyttää tällä hetkellä kovin huoluvalta (katso luvun 1 s. 3 erittely ajankohtaisista lakimuutoksista, jotka kyseenalaistavat yksiselitteisen koulutusvaatimuksen sosiaalityöntekijän tehtävän hoitamisessa).

Ammattikorkeakoulujen jatkotutkinnoista keskustelu alkoi vuonna 1997 ja vuonna 2002 myönnettiin ensimmäiset kokeiluluvat. Jatkotutkintojen määräaikainen kokeilulaki oli voimassa 31.5.2005 saakka, jonka jälkeen hyvien arviointitulosten perusteella ylemmät ammattikorkeakoulututkinnot vakinaistettiin lailla 1.8.2005. Tämän tutkielman aihe (tutkitu diskurssi) sijoittuu sosiaalityön kentälle, siksi tässä ei katsota tarpeelliseksi paneutua tarkemmin sosionomin (YAMK) koulutuksen kehittämiseen. Kyseisen tutkinnon voi sanoa olevan 10 vuotta vanha. (Hintsanen 2010, 5–6.)

3.4 Yhteenveto

Edellä kävin tarpeellisin osin läpi kirjallisuudessa esiintyvää yleistä professiokeskustelua. Tässä yhteydessä ohitin alan erityiskysymyksiä, kuten alan naisvaltaisuuden, joihin en paneudu jatkossa lainkaan. Tässä yhteydessä sosiaalityön profession kenttä määriteltiin diskursiivisen kamppailun kentäksi. Professioteorian perusteella täsmentyy sosiaalityön profession anastamisyritys, jossa sosiaalityön kentän pyrkii valtaamaan uusi ryhmittymä, sosionomit (YAMK). Olennaista tässä pyrkimyksessä on saada aikaan sopimus julkisen vallan kanssa. Tähän päämäärään pyritään rationaalisesti muun muassa käyttäen suostuttelun ja vakuuttelun retoriikkaa keinoina (taktiikat) ja tavoitteena on saada julkinen valta vakuuttuneeksi siitä, että tarjotut lupaukset tuovat lisäarvoa ja julkinen valta hyötyisi sopimuksesta sosionomien (YAMK) kanssa. Näitä elementtejä etsin aineistosta.

¹⁵ Anita Sipilän (2011, 17–33) väitöskirjassa on ansiokas esittely sosiaalityöntekijän ammatillisesta tiedosta.

4 AINEISTO JA MENETELMÄT

4.1 Aineisto

Ensimmäiset aineistonäytteet olen kerännyt jo noin 10 vuotta sitten. Ne olivat lähinnä aiheen heräämisvaiheessa talteen otettuja satunnaisia lehtileikkeitä. Vanhin aineistolähde on vuonna 2006 kirjoitettu nettikeskustelun pätkä ellit.fi -palstalta. Aineiston kerääminen on tapahtunut pitkällä aikavälillä, Antti Eskolan (2003) termein ”haku päällä”. Käytännössä keräsin tekstejä kopioina, tulosteina ja lehtileikkeinä. Tutkielman aiheen hahmottelun jälkeen keräsin systemaattisesti aineistoksi eri tahojen julkisuuteen tuottamia kannanottoja, keskustelua ja lausumia, jotka liittyivät sosionomien (YAMK) ammatillisen aseman parantamiseen. Aineisto on muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta vuosilta 2010–2016. En ole asettanut tiukkaa aikaväliä aineistolle. Sosionomien ylempi jatkotutkinto on aloitettu keiluluontoisena vuonna 2002, näin on myös selvää, että tutkimaani keskustelua ei suuresti esiinny ennen kuin uuden tutkinnon suorittaneita sosionomeja valmistuu työmarkkinoille. Aineiston keskustelua ovat tuottaneet yhtä lailla yksityishenkilöt kirjoituksissaan lehtien yleisöosastoihin ja netin palstoille kuin viralliset toimijat lausuntoina ja haastatteluina tai samat toimijat epävirallisemmissa yhteyksissä. Seuraavassa kappaleessa esiteltävät aineistolähteet ovat niitä, joita minä olen löytänyt tai keksinyt käydä läpi. Teoreettisesta käsitteistöstä nouseva ajatus siitä, että kyseessä on toisistaan riippumattomien toimijoiden verkosto seuraa myös se, että minulla ei voi olla tietoa kaikista verkoston jäsenistä. Voi olla mahdollista, että aineistostani on jäänyt pois joitakin toimijoita, jotka osallistuvat verkoston päämäärän ajamiseen jossakin minulta piiloon jääneessä kontekstissa. Kaikki keskustelu ei ole julkista, en tiedä kaikkia verkoston jäseniä enkä tiedä missä kaikkialla keskustelua käydään. Olen pyrkinyt etsimään kaikkein ilmeisimpiä toimijoita valitsemani tutkimusaiheen kentällä, kuten oppilaitokset, oppilaat ja lakeihin lausumia antavat tahot, kuten kunta-toimijat tai oppilaitosten edustajat. Tutkimiltani sivustoilta on löytynyt satunnaisia yhteyksiä eteenpäin, kuten opiskelijajärjestön sivulta maininta kansanedustajan luokse tehdystä vierailusta ja maininta välikysestä. Kyseisen kansanedustajan nettisivustolta löytyi hänen eduskunnalle tekemä välikyse sosionomien (YAMK) aseman parantamisesta. Tämä yksittäinen esimerkki on erityisen vahva verkoston toiminnan vaikuttavuuden ilmaisu. Näkökulmani rajaa tiukasti pois myös vasta-argumentit eli mahdolliset yliopistupuolen

tai sosiaalityöntekijät sekä heidän ”verkostonsa” tuottamat keskustelut. Asetelmani ei ole vertaileva. Näin aineisto tuottaa myös melko yhtenäisen äänen ja näkemyksen eikä se sisällä juurikaan poikkeuksia tai vasta-argumentteja. Myöskään sillä, kuinka iso osa itse sosionomin (YAMK) koulutuksen läpikäyneistä on osallisena tässä diskurssissa, ei ole tämän tutkielman kannalta merkitystä. Voi olla, että vain murto-osa alan opiskelijoista tai toimijoista osallistuu tähän keskusteluun. Se on merkittävää, että tällainen ilmiö on olemassa, tällainen diskurssi esiintyy ja siitä voidaan löytää esimerkkejä.

Aineistoa kertyi noin 130 erillistä tekstinäytettä. Aineisto ei jakaudu siinä mielessä tasaisesti, että jokaisen verkostotoimijan empiirinen painoarvo olisi sama. Niinpä esimerkiksi julkiset viranomaistekstit jäävät osittain aliedustetuiksi suhteessa ammattikorkeakouluverkoston teksteihin. Kun esittelen seuraavaksi aineistolähteitä, lisään osittain näytteiden kappalemäärät sulkeisiin. Kaikkia yksittäisiä tekstejä ei ole alle listattu. Sanomalehdistä olen seurannut Helsingin Sanomia ja kerännyt sieltä vastaan tulleet aiheeseen liittyvät artikkelit (15) ja yleisöosastokirjoitukset (23). Muita sanomalehtiä en ole seurannut. Alan ammattilehdistä silmäilin Sosiaaliturva -lehden (4), jonka nimi muutettiin vuonna 2009 Sosiaalitiedoksi (11), vuosilta 2006–2014 ja Tesson sekä Kuntalehden (2) vuosilta 2010–2014. Internetistä etsin ammattikorkeakoulujen sivustojen kautta aineistoa lukemalla keskustelupalstoja ja niihin linkitettyjä blogisivustoja (esimerkiksi Metropolia ammattikorkeakoulun henkilökuntaan kuuluva aktiivinen kirjoittaja Sirkka Rousu pitää lisäksi omaa blogia) (16). Ammattiliiton (Talentia ja Jyty) (3) ja opiskelijajärjestön (Suomen Sosionomit ry) (10) sivustoilta löytyy myös keskustelua ja puheenvuoroja. Virallisia lausuntoja ja kannanottoja löytyy Kuntatyönantajien, Sosiaalialan AMK-verkoston (12) ja Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arenen sivustoilta. Sosiaaliportti-sivusto (12), jolta olen kerännyt aineistoa vuosilta 2010–2012, ei ole enää käytössä. Etsin myös yleisesti internetistä keskustelua tutkimusaiheesta käyttämällä aiheeseen liittyviä hakusanoja (kuten sosiaalityö, pätevyys, sosionomi (YAMK), sosiaalityöntekijä), mutta nämä toivat enää joitakin hyvin satunnaisia ja yksittäisiä tuloksia. Tutkielman kohteeksi rajattu professiokeskustelu tapahtui pääasiassa aiemmin mainituilla alalla toimivien ryhmittymien sivustoilla. Hyödynnetyt lähteet listataan loppuliitteessä. Aineiston lainauksissa ja viittauksissa käytän kulloisenkin lähteen muusta muotoilusta ja tapaa lyhentää termejä, ja siitä johtuen ilmaisuihin esiintyy vaihtelua.

4.2 Diskurssianalyysi

Tutkielman aineisto koostuu puhetavoista, puhunnasta ja keskustelusta. Aineisto on rajattu koskemaan kannanottoja asian puolesta, kirjoituksia, joilla pyritään vaikuttamaan, tiettyä diskurssia. Diskurssianalyysi on näin luonnollinen lähestymistapa tähän aineistoon, koska sen tutkimuskohde on kieli ja sen seurauksia tuottava luonne. Diskurssianalyysi voidaan nähdä lähestymistapana, jonka sisällä on lukuisia eri traditioita ja painopisteitä. Tutkielman asetelmassa on kyse vallasta ja erityisesti vaikutusvallasta ja näin aineisto koostuu vaikuttamiseen pyrkivistä puhetavoista. Ja silloin kun puhutaan vallasta, niin diskurssianalyysin melkein pä itsestään selvä suuntaus on Foucaultlainen. Kuten tutkielmani luvussa 2 toin esiin, käsitteellisen viitekehyksen myötä analyysin elementeiksi nousivat päämäärä, lupaus ja keinot. Etsin lausumista kahden ensimmäisen elementin, päämäärän ja lupauksen, esiintymistä. Viimeinen elementti eli keinot nousevat retorisen analyysin kohteeksi. Keinojen analysointiin löytyi Arja Jokisen (1999b) valmis retoristen keinojen luokittelu. Vaikuttamaan pyrkivät keinot ovat puhetapoja, joita lähestytään valmiin diskurssianalyttisen käsitteistön kautta, vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan avulla.

Ennen Jokisen luokittelujen esittelyä otan esiin lyhyenä mainintana vielä ns. Greimasin semioottisen neliön (Sulkunen ja Törrönen 1997, 84), jota hyödynnän tulosten analysoinnissa luvussa 6. Sitä voidaan käyttää apuna arvojen ja näkökulmien tunnistamiseen sosiaalisen todellisuuden ilmauksissa. Arvot ja subjektiiviset näkökulmat ovat taivuttelevan tekstin tai puheen välttämättömiä ainesosia, esimerkkinä poliittinen puhe. Niillä synnytetään intohimo ja motivaatio toimintaan lausumien asettamien päämäärien puolesta. (Mt 1997, 72–73.) Tässä yhteydessä en mene syvemmälle semanttisen modaalisuuden teoriaan ja Greimasin semanttisen neliön esittelen suoraan sovellettuna omaan aineistooni luvussa 6¹⁶.

Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analyysi

Retorisen analyysin näkökulma kiinnittää huomioita siihen, kuinka tietyt todellisuuden versiot pyritään saamaan vakuuttaviksi ja kannatettaviksi ja miten kuulijat tai keskustelukumppanit saadaan sitoutumaan niihin. Arja Jokisen (1999b) mukaan diskurssianalyysissa

¹⁶ Katso tarkemmin Greimasin semantiikasta Pekka Sulkunen (1997, 13-53) sekä Pekka Sulkunen ja Jukka Törrönen (1997, 72-95).

puhutaan asenteiden sijaan pikemminkin asemoitumisesta, joka on aina sosiaalista toimintaa ja eräänlaisen position ottamista julkisessa keskustelussa. Jokaisen asenneposition voi nähdä olevan joko implisiittisesti tai eksplisiittisesti suhteessa vastapositionsa, jota pyritään argumentaatioissa yleensä heikentämään ja kritisoimaan ja vastaavasti omaa asennepositionia pyritään puolustamaan ja vahvistamaan. Argumentointi on toisin sanoen asemoitumista, joka tapahtuu aina osana laajempaa kontekstia (ei koskaan tyhjiössä), jota voidaan nimittää argumentaatiokontekstiksi tai retoriseksi kontekstiksi. Tämä voidaan ymmärtää strategiseksi kontekstiksi, jossa puhujat esittävät väitteitä, kritisoivat, taivuttelevat ja oikeuttavat asiaansa. Argumentit ovat vuorovaikutuksen osia. Voidaan aina esittää kysymys, mihin keskusteluun ne ovat puheenvuoroja ja mitä niillä halutaan kyseisessä kontekstissa tehdä. ”Argumentaatiopelin” pelaaminen ei välttämättä ole tietoista taktikointia, vaan kaiken kielenkäytön olennainen ominaisuus. Puhe on aina puhetta yleisölle ja siinä pyritään vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan kautta sitouttamaan yleisö esitettyyn argumenttiin. Tekstianalyysissa voidaan käyttää menetelmänä yleisösuhteen tarkastelua tai sen tarkastelua kenelle puhe tai kirjoitus on suunnattu ja kenet sillä halutaan vakuuttaa. Retoristen keinojen analysointi saa merkityksensä osana laajempaa tutkimustehtävää. Sitä voidaan käyttää myös valtasuhteiden analysoimiseen, sillä retorinen argumentaatio on aina mukana hegemonisten diskurssien rakentamisessa ja purkamisessa. Näitä kamppailun areenoja ovat muun muassa tiedotusvälineet, politiikka, sosiaalityö ja tiede, ja sen sisällä myös retoriikan tutkimus itsekä. (Jokinen 1999b, 127–128; 156–157.)

Retoriset keinot voidaan jakaa hyökkävään retoriikkaan tai puolustavaan retoriikkaan, vaikkakin usein niitä voidaan käyttää toisiaan täydentäen. Jatkossa keskitytään retorisiin keinoihin, joilla pyritään vahvistamaan omaa argumentaatiota ja saamaan yleisö vakuutuneeksi esitetyn argumentin tai todellisuuden version kannatettavuudesta. Vaikka kyseessä voidaan sanoa määritelmällisesti olevan lähinnä puolustavan retoriikan menetelmät, on näiden erottelu usein teoreettista. Samalla kun puolustetaan omaa näkökantaa, asemoidutaan aina joko implisiittisesti tai eksplisiittisesti suhteessa vastaposition ja näin myös sama retoriikka voi usein näyttäytyä sekä puolustavana että hyökkävänä retoriikkana. Huomio puheen tai tekstin analysoinnissa on toiminnassa ja sen seurauksissa, huomioita ei kiinnitetä toimijan motiiveihin tai tietoisuuteen käyttämästään strategiasta. Kyseessä on vuorovaikutuksellinen toiminta, joten käytetyt menetelmät ovat riippuvaisia yleisöstä ja vuorovaikutuksen kumppanista, samat keinot eivät välttämättä vakuuta toista yleisöä. Myöhemmin seuraavat retoriset keinot pohjaavat Arja Jokisen (1999b) artikkelissaan lis-

taamiin menetelmiin. Keinot voidaan jakaa kahteen osaan, niihin, jotka liittyvät väitteen esittäjään ja niihin, jotka liittyvät esitettyyn argumenttiin. (Mt. 130–132.) Väitteen esittäjään liittyvät keinot viittaavat siihen, että luottamusta nauttivien toimijoiden esittämät väitteet saavat helpommin hyväksynnän kuin jos väitteen esittäjää pidetään jollakin tavalla epäilyttävänä. Tähän kategoriaan sisältyvinä keinoina voidaan pitää etäännyttämistä omista intresseistä, puhujakategorioilla oikeuttamista, liittoutumisasteen säätelyä, ja konsensuksella tai asiantuntijalausunnolla vahvistamista. (Mt. 132–141.) Keinot, jotka liittyvät esitettyyn argumenttiin viittaavat menetelmiin, joilla vahvistetaan ajettavaa asiaa ja saadaan se näyttämään kannatettavalta ja totuudelliselta. Näitä menetelmiä ovat tosiasiapuhe, kategorioiden käyttö vakuuttamisen keinona, yksityiskohdilla ja narratiiveilla vakuuttaminen, numeerinen ja ei-numeerinen määrällistäminen, metaforien käyttö ja ääri-ilmaisujen käyttäminen. (Mt. 133; 141–152.) Näihin eri kategorioihin palaan tarkemmin aineiston analyysin yhteydessä.

Tässä tutkielmassa aineistona olevista teksteistä pyrin ensinnäkin löytämään teorian mukaisen jäsenyyksen perusteella päämäärän ja lupauksen ilmaisuja. Tämän jälkeen erityisesti keinojen eli taktiikoiden osalta tarkastelen suostuttelevan retoriikan mukaisia lausumia.

5 AINEISTON ANALYYSI

Luen aineistoa käyttämällä kehikkona päämäärärationaalisen ja strategisen toiminnan erittelystä johdettuja elementtejä – päämäärää, odotuksia ja keinoja. Nämä kolme ehtoa tulee esiintyä, jotta voidaan puhua päämäärärationaalisesta toiminnasta ylipäänsä. Sisältö tai konteksti tälle toiminnalla löytyy professio-teorian kautta. Niinpä päämäärällä viitataan päämäärärationaalisen (strategisen) toiminnan tavoitteeseen eli tässä verkoston toiminnan tavoitteeseen, joka voi olla vaihtelevasti julkilausuttu tai tiedostettu. Toisten toimintaan kohdistuvat odotukset on tässä yhteydessä operationalisoitu ensisijassa valtiolle annettaviksi lupauksiksi, joiden avulla nousemaan pyrkivä uusi ammattikunta tavoittelee päämääräänsä. Keinot eli taktiikat, joilla asiaa viedään eteenpäin näyttäytyvät tässä tutkielmassa vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan käyttönä. Aluksi käyn läpi verkoston päämääriä ja valtiovallalle annettuja lupauksia. Sen jälkeen etsin suostuttelevan ja vakuuttelevan retorisen puheen lausumia, jotka pyrkivät vakuuttamaan kuulijat tavoitellun päämäärän puolelle. Lopuksi arvioin esiin nousevia kysymyksiä.

5.1 Päämäärä ja lupaus valtiolle

5.1.1 Päämäärä

Itsestään selvänä päämääränä keskusteluissa on sosionomien (YAMK) ammatillisen aseman parantaminen, koko kerätty aineisto koskee tätä rajattua näkökulmaa. Kyseessä on siis verkostoksi käsitettävän ”dispositiivin” tai ymmärrettävyyden verkoston päämäärärationaalisen tai strategisen toiminnan elementeistä ensimmäinen, toiminnan tavoite. Tämä tavoite ei ole yhteisesti nimetty tai sovittu ja se on varioiva. Tässä aineistossa diskurssin tavoitteiksi voidaan tulkita niiden kaikkien eri toimijoiden ilmaisema tavoiteltava asioiden tila. Eri toimijat verkoston eri osissa ottavat eri tavoin ja eri areenoilla kantaa asian puolesta. Tämä diskurssi ei välttämättä edusta perusjoukosta enemmistön kantaa. Valmiista strategisesta tavoitteesta ei voi vielä puhua, se kiteytyy ajan myötä. Verkoston eri toimijoiden toisistaan riippumatta esittämät tavoitteet saattavat muodostaa ajan myötä yhdessä ”mykän

strategian”. Tästä muodostelmasta ei enää pysty erottelemaan yksittäisen toimijan kantaa, mutta ”toisiinsa kytkeytyen, toisiaan apuun kutsuen ja puolustaen”, ne kuitenkin saattavat lopulta muodostaa ”kattavan koneiston”. Jokaista esitettyä lausumaa voidaan pitää pelissä tehtynä siirtona (Lyotard 1985, 21), jolla on vaikutuksia pelin kulkuun ja jotka tässä vaiheessa saattavat asettua toisiaan vastaan. Strategia on vielä epäyhtenäinen viritelmä, mutta yhtenäisyyttä haetaan. Tämän heuristiikan pohjalta nostan muutaman esimerkin verkoston lausumista nousevista tavoitteista. (Foucault 1998, 69.) Verkoston on myös pystyttävä saamaan mukaan riittävän arvovaltaisia toimijoita, lausumilla kutsutaan mukaan uusia tahoja, jotka yhtyvät päämäärän ajamiseen. Omia tavoitteita voidaan saada ujutettua mukaan osaksi muita strategioita, jotka etenevät omia erillisiä polkujaan kohti lopullista päämäärää.

Virallisimpana ja ilmaisultaan niukimpana kantana voidaan nähdä alaa edustavien järjestöjen kannanotot ja lausunnot, kuten ammattikorkeakoulujen rehtorineuvoston (Arene) tai sosiaalialan ammattikorkeakouluverkoston (AMK-verkosto) nimissä tehdyt päämääränasettelut. Argumentaation keinot valitaan yleisön mukaan ja virallisessa yhteydessä pyritään pitäytymään tiukasti asiapohjaisessa ilmaisussa. Toisaalta myös ”faktat” ovat neuvottelukysymyksiä ja retorisia keinoja. Puhujakategoria voidaan tässä yhteydessä nähdä vahvana, viestit esitetään rehtorineuvoston ja koko AMK-verkoston nimissä tai puolesta, näin myös puhujan rooli häivytetään järjestön alle. Näillä tahoilla voidaan olettaa olevan tietoa tai tietämystä hallussaan. Arene ja sosiaalialan AMK-verkosto antavat kommentteja, kannanottoja ja lausuntoja, merkittävimmät kohdistuvat valmistelussa oleviin lakeihin. Esimerkiksi rehtorineuvosto Arene (2014) esittää opetus- ja kulttuuriministeriölle annettussa lain lausuntopyynnössä tulkinnan, jossa se katsoo sosionomin (YAMK) tutkinnon suorittaneiden olevan päteviä sosiaalityön niihin tehtäviin, joihin vaaditaan ylempi korkeakoulututkinto. Tämä lausunto esittää nykytilan tulkinnan (joka on siis ristiriidassa yleisen lain tulkinnan kanssa), joten tässä se tulkitaan tavoiteltavaksi päämääräksi. Sosiaalialan AMK-verkoston lausumia on lukumääräisesti enemmän ja niissä tavoiteltavia päämääriä on useita. Kannanotoissaan se pysyy samoilla linjoilla kuin Arene. Kannanotot ovat myös pidempiä ja tarkemmin perusteltuja, joten niihin sisältyy myös enemmän retorisia keinoja. Sosiaalialan AMK-verkoston kannanotossa vuodelta 2010 on linjattu keskeisiä kehittämistavoitteita, josta on poimittu kaksi esimerkkiä.

Sosionomi (ylempi AMK) –tutkinnon tunnetuksi tekeminen laaja-alaisena ylempänä korkeakoulututkintona, [...].

Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 29.4.2005/272 pitää avaa ja Sosionomi (ylempi AMK) –tutkinnon suorittaneille pitää antaa pätevyys sosiaalityön tehtäviin, sosiaali- ja terveysalan pääosin hallinnollisiin johtotehtäviin sekä sosiaalityön alueen johtotehtäviin. (Sosiaalialan AMK-verkosto 2.2.2010.)¹⁷

AMK-verkoston (2015, 1) lausunnossa, joka koskee lakiesitystä sosiaalihuollon ammattihenkilöistä, esitetään sosionomin (YAMK) tutkinnon suorittaneille oikeutta hakea laillistamista sosiaalityöntekijän ammattiin. Kaikki nämä edellä mainitut lausumat voidaan tulkitta verkoston ensisijaisiksi tavoitteiksi.

Verkoston päämäärien varioinnista ja myös sisäisestä kielipelistä esimerkkinä toimivat näkemykset tavoitteiden ilmaisusta. Yhtenä verkoston lausumana Kuntatyönantajat (2013) ilmaisevat tavoitteeksi, että tulisi ”sosiaalityön kelpoisuuksia madaltaa niin, että sosionomin koulutuksen saaneiden mahdollisuudet osallistua sosiaalityöhön laajenevat”. Metropolia amk:n yliopettaja Sirkka Rousu (25.4.2013) painottaa, että ”kyse ei ole kelpoisuusehtojen madaltamisesta, vaan sosiaalialan samantasoisien master-tason tutkintojen rinnastamisesta tuottamaan samantasoisien pätevyyden”. Verkoston kahden eri toimijan lausumat tuovat esiin taktiikoiden painopiste-eroja, joka näkyy toisen toimijan kannalta ei-toivottuna asian ilmaisuna. Rousu painottaa kirjoituksessaan vahvasti sosionomien (YAMK) osaamisesta, joka oikeuttaisi sosiaalityöntekijän pätevyyteen ja näin puhe kvalifikaatioiden madaltamisesta ei sovi tähän taktiikkaan. Kuntatyönantajan näkökulmasta työvoimavaje ja kustannuskysymys puoltavat pätevyysehtojen madaltamista. Kuntaliiton nimissä puhutaan jopa norminpurkutalkoista, jossa yksi kohde olisi henkilöstön kelpoisuusvaatimuksia koskevat säädökset (Helsingin Sanomat 4.1.2015, A16).

Päämääriä esiintyy paljon eri toimijoiden lausumina, osa yleisempiä, osa tarkemmin määriteltyjä. Kuten aiemmin on tuotu esiin, ne eivät tuota selkeää ja ehyttä kokonaisuutta, vaan strategia on epäyhtenäinen, mutta niiden voi sanoa sisältävän selkeitä kokonaisstrategian aihioita. Se, toteutuvatko ne joskus yhtenäisenä mutta mykkänä strategiana, jää nähtäväksi. Päämääriksi voidaan tiivistää

- sosionomin (YAMK) tutkinnon tunnetuksi tekemisen

¹⁷ Tässä tutkielmassa pääasiassa ohitan rinnalla kulkevat keskustelut saman sosionomin (YAMK) tutkinnon tuottamista muista mahdollisista pätevyyksistä (kuten alan johtotehtäviin) ja keskityn vain lausumiin, jotka koskevat suoraan pätevyyttä sosiaalityöntekijän tehtäviin.

- sosionomin (YAMK) tutkinnolla pätevyyden myöntämisen sosiaalityöntekijän tehtäviin
- tai sosiaalityön kelpoisuuksien madaltamisen (työnantajan näkemys).

Seuraavaksi käsittelen lupauksia.

5.1.2 Lupaus valtiovallalle

Toisten toimintaan kohdistuvat odotukset ovat siis päämäärarationaalisen tai strategisen toiminnan toinen välttämätön elementti. Ne on operationalisoitu empiiriselle tasolle koskemaan lupauksia, jotka nousemaan pyrkivän ammattikunnan on annettava valtiovallalle. Ne ovat lupauksia siitä, että uusi ryhmä kykenee täyttämään tietyt yhteiskunnalliset välttämättömänä pidetyt tehtävät tai tarpeet ja että heillä on hallussaan sellaisia taitoja tai tietoa, joka perustelisi heidän asemansa nostamisen. Asemansa takaamiseen he tarvitsevat valtiovallan tuen. Nousemaan pyrkivä ammattikunta pyrkii käyttämään muiden käyttäytymistä koskevia odotuksia edellytyksinä tai keinoina tietyn tuloksen tai päämäärän saavuttamiseen. He pyrkivät ennakoimaan, taktikoimaan ja vastaamaan näihin oletettuihin odotuksiin, eli he pyrkivät vakuuttelemaan ja antamaan valtion edustajille lupauksia siitä, että heidän kanssaan kannattaa tehdä vastavuoroinen sopimus. Empiirisessä aineistossa lupauksilla viitataan erilaisiin vakuutteluihin, asiantilan toteamisiin tai arveluihin, mitä ajatellaan seuraavaan siitä, että sosionomien (YAMK) ammatillista asemaa nostettaisiin. Näitä lupauksia antavat verkoston eri toimijatahot, opiskelijat, järjestöt tai virkamiehet. Nämä lausumat koskevat sitä, miten asioiden tila muuttuisi tai mitä hyötyä sosionomien (YAMK) aseman muuttumisesta olisi. Näiden lupauksien yhteydessä käytetään paljon vakuuttelevan ja suosittelevan retoriikan keinoja, joita käyn seikkaperäisemmin läpi myöhemmin keinojen yhteydessä.

Yksi ajankohtaisimpia ja vahvimpana aineistosta nousevia lupauksia on helpotuksen lupaaaminen pätevien sosiaalityöntekijöiden puutteeseen ja tämän myötä seuraa muita etuja mm. asiakkaille ja veronmaksajille. Pätevyyslain muutoksella edesautetaan myös muita ajankohtaisia tavoiteltavia muutoksia kuten työurien pidentäminen ja koulutusaikojen lyhentäminen. Uusi koulutus tarjoaa myös uudenlaista osaamista.

Jos sosionomi (YLEMPI AMK) tutkinnon suorittanut haluaa toimia sosiaalityöntekijänä, tulee hänen hakea opiskelemaan vielä sosiaalityön maisteritutkinto. Tämä on sekä

opiskelijan että veronmaksajien resurssien haaskaamista eikä vastaa työelämässä oleviin asiakatarpeisiin. [...] Sosiaalityön työvoimatilanne on ollut heikko jo vuosia: alan palkkaus, työn määrä ja kuormittavuus ja liian vähäiset koulutusmäärät. Nopein ratkaisu olisi kelpoisuuslain päivittäminen. (Rousu 15.10.2012.)

Osaavan työvoiman saatavuus sosiaalityöhön hivenen helpottuisi, kun heidän pätevyytensä tunnustettaisiin myös kelpoisuuslaissa. Tämä olisi myös sosiaalialan asiakkaiden etu. (Rousu 26.9.2013.)

Ammattikorkeakoulutus vastaa nimenomaan tämän päivän työelämän muuttuneisiin tarpeisiin ja mielestämme sen ehdottomia vahvuuksia sosiaalialalla on muun muassa se, etteivät asiakkaat ja heidän todellisuutensa ole kenellekään vastavalmistuneelle sosionomi (AMK):lle vieraita (Mäki-Kokkila ja Gergov-Koskelo 6.4.2013).

Tavoitteena on pidentää työuria ja lyhentää koulutusaikoja. Tällaisiin perusteettomasti koulutuskustannuksia lisääviin ja työvoimapula-alalla työmarkkinoille tuloa hidastaviin rakenteisiin olisi syytä puuttua säädöksin. (Rauhala 13.10.2012.)

Lopuksi vielä pitkäkö lainaus, johon sosiaalialan AMK-verkosto julkilausumassaan on päivittänyt ja kerännyt perusteluihin kattavan joukon lupauksiksi tulkittavia etuja, joita seuraisi, jos viitteenä oleva tuolloinen hallituksen esitys laiksi sosiaalihuollon ammattihenkilöstöstä ja siihen liittyvien lakien muuttamiseksi etenisi verkoston toivomaan suuntaan.

1. Toisin kuin hallituksen lakiesitys, tämä menettely on hallituksen rakennepoliittisen ohjelman tavoitteiden suuntainen ja mahdollistaa työmarkkinoille korkeakoulutuksen duaalimallin tuottaman osaamisen täysimääräisen hyödyntämisen.

Se tuo työmarkkinoille samantasoista (EQF 7) maisteritason osaamista sosiaalityön viitekehystä kuin yliopistojen sosiaalityön maisteritutkinnot, mutta soveltavan tutkimuksen sekä työelämälähtöisen kehittämistyön käytäntöorientaatioilla.

Tieteellisen ja soveltavan tutkimuksen orientaatioiden yhdistäminen sosiaalityössä toisi työnantajien ja asiakkaiden tarpeisiin toisiaan täydentävää osaamista. Sosionomin (ylempi AMK) osaaminen kohdentuu esimerkiksi juuri sellaisiin osaamistarpeisiin, joita tulevan sosiaalihuoltolain (HE 164/2014 vp) sosiaalityön säännöksessä (15 §) sosiaalityöntekijöiltä edellytetään. Sosionomi ylempi AMK-tutkinto tuottaa osaamista niin asiakastyöhön ja sen koordinointiin ja organisointiin, hallintoon ja johtamiseen kuin myös suurten sosiaalityön rakenteiden ja ilmiöiden kokonaisuuksien hallintaan ja tutkimukselliseen kehittämiseen.

2. Menettelyn käyttöönotto edustaisi proaktiivista ja joustavaa tarkoituksenmukaisuusharkintaan pohjautuvaa asiakas- ja työmarkkinakeskeistä toimintaa sote-alan tuleviin suuriin työvoimatarpeisiin vastaamisessa alan ammattilaisten eläköityessä, resurssien niukentuessa ja palvelutarpeiden kasvaessa.

Ratkaisu lisäisi työnantajien mahdollisuuksia joustavasti päättää siitä, mikä on tarkoituksenmukainen koulutustausta kulloinkin kyseessä olevaan sosiaalityöntekijän tehtä-

vään kyseisessä työyhteisössä tai organisaatiossa. (Sosiaalialan AMK-verkosto 12.12.2014, 2.)

Tässä lainauksessa on kattavasti tuotu esiin hyötyjä, joilla valtion edustajat pyritään suostuttelemaan sopimukseen. Uudistus olisi linjassa muiden hallituksen suunnitelmien kanssa, se toisi toimivan ratkaisun alan ongelmiin ja ennen kaikkea myös lisäarvoa alan kehittämiseen työelämälähtöisemmällä orientaatiolla. Työnantajat myös hyötyisivät joustavasta ja tarkoituksenmukaisesta tilannekohtaisesta rekrytointiharkinnasta. Myöhemmin keinojen yhteydessä käsitellen tarkemmin kategorisointia ja lausumiin lähes aina sisältyvää implisiittistä vastapositiona. Myös tähän tekstiin sisältyy implisiittisesti vastapositiona yliopistokoulutuksen sosiaalityön tutkinto. Laajemmin tämän aiheen käsittely vaatisi oman tutkimuksen, niinpä tässä tutkielmassa asiaa lähinnä sivutaan esimerkkinä yhdestä retorisesta keinosta. Näiden edellä esiin nostettujen hyötyjen voidaan nähdä ensisijaisesti houkuttelevan työnantajia eli käytännössä kuntien edustajia. Kuntien edustajat voidaan saada mukaan osaksi verkostoa painostamaan viimesijaista kohdetta eli valtion edustajia. Professioteorian mukaisesti uuden ammattikunnan on saatava aikaan sopimus valtion edustajien kanssa. Tästä esimerkkinä päämäärien käsittelyn yhteydessä (s.40) Kuntatyönantajien lausunto vuodelta 2013.

Odotuksista voidaan mainita vielä se, että niitä voidaan löytää myös verkoston sisältä ja eri suuntiin kohdistuvina. Kyseessä ovat siis toisten toimintaan kohdistuvat odotukset, joita käytetään hyväksi tavoitteeseen pääsemiseksi. Verkoston sisältä voidaan löytää toisistaan riippumattomia toimijoita, joilla voi olla eri suuntiin kohdistuvia erilaisia taktiikoita tai keinoja käytössään. Toisenlaisista odotuksista voidaan nostaa esimerkiksi opiskelijoiden odotukset, joita heille rakentuu koulutuksen aikana. Aineistoesimerkeistä nousee esiin kohtia, joissa kouluttajat tai muut toimijat esittävät erilaisia näkemyksiä, mielipiteitä tai arveluita esimerkiksi alan tulevasta kehityksestä tai opiskelijoiden asemasta työmarkkinoilla. Esimerkkinä Sirkka Rousun blogikirjoitus (14.12.2014) tai hänen aiempi kirjoitus (20.4.2013) keskustelupalstalta, joka alkaa vakuuttelulla ”kyllä kelpoisuuslainsäädäntökin tulee muuttumaan”. Molemmissa kirjoituksissa hän vakuuttaa alan opiskelijan näkökulmasta melko vahvasta puhujakategoriasta käsin, että opiskelijan asema tulee lainsäädäntömuutoksen myötä nousemaan lähitulevaisuudessa. Samasta aiheesta kertoo myös sosionomi-opiskelijan (8.10.2006) keskustelupalstakirjoitus, jossa hän arvelee, että sosionomi tulee ilmeisesti saamaan sosiaalityöntekijän pätevyyden tulevaisuudessa, koska ”näin ainakin

kouluttaja ennusti”. Myös nämä verkoston sisällä luodut odotukset vahvistavat verkoston päämäärän muodostumista. Näin luodaan opiskelijoille vahva odotus työelämästä ja heidän asemastaan tai paikastaan siellä. Opiskelijan näkökulmasta kouluttajan ja opettajan lausumat tulevan ammatin asemasta ovat hyvin vahvasta ja luotettavasta puhujakategoriasta esitettyjä näkemyksiä ja siten niillä on suuri vaikutus opiskelijan asemoitumiseen ammatin kentälle tai diskurssiin. Opiskelijalla on kaikki syy uskoa, että hänen odotuksiinsa vastataan ja hän asemoituu diskurssin kentälle näiden odotustensa suuntaisesti. Toisaalta tästä voitaisiin vielä erotella kouluttajan odotukset alaa opiskelevien suuntaan. Näin voisi jopa esittää tulkinnan, että omassa strategisessa toiminnassaan koulutusorganisaation toimijat käyttävät myös opiskelijoiden odotuksia hyväksi omassa taktisessa toiminnassaan. Jos he pyrkivät vastaamaan opiskelijoiden odotuksiin erilaisin lupauksin, he voivat saada opiskelijat mukaan ajamaan kokonaisstrategista päämäärää omalta osaltaan, herättävät heissä motivaation yhteisen päämäärän hyväksi. Koulutusorganisaatioiden motiivia aktiiviselle toiminnalle voidaan taas etsiä mm. nykyisistä koulutuspoliittisista rakenteista, muutoksista ja rahoitusmalleista.

Aineistosta nousevat esiin lupaukset

- helpotuksesta sosiaalityöntekijöiden puutteeseen
- eduista veronmaksajille ja asiakkaille
- työurien pidentymisestä ja koulutusaikojen lyhentymisestä
- uudenlaisesta osaamisesta alalle
- hallituksen linjan tukemisesta
- toimivasta ratkaisusta alan ongelmiin
- lisäarvosta alan kehittämiseksi työelämälähtöisemmästä orientaatiosta
- sekä mahdollisuudesta joustavaan ja tarkoituksenmukaiseen tilannekohtaiseen rekrytointiharkintaan.

5.2 Retoriset keinot

Kolmantena ja viimeisenä päämäärärationaalisen tai strategisen toiminnan välttämättömänä elementtinä ovat keinot eli taktiikat, joilla asiaa viedään eteenpäin. Ne näyttäytyvät täs-

sä tutkielmassa vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan käyttönä. Seuraavassa erilaiset retoriset keinot esitellään jaoteltuna kahteen pääluokkaan; väitteen esittäjään liittyviin ja esitettyyn argumenttiin liittyviin keinoihin.

5.2.1 Keinot, jotka liittyvät väitteen esittäjään

Etäännyttämisen menetelmät

Arja Jokinen (1999b) erittelee neljä eri väitteen esittäjään liittyvää retorista keinoa. Esitellen ne seuraavaksi kahden pareissa eli yhdistän samankaltaiset kategoriat toisiinsa. Ensimmäinen retorinen keino on etäännyttäminen omista intresseistä. Tässä puhuja luo kuvan, ettei hänellä ole asian suhteen omia intressejä, hän pyrkii luotettavuuteen tuomalla esiin ja tunnustamalla rehdisti tosiasiat, jotka voivat olla jopa hänen omien etujensa vastaisia. Hän vain raportoi asian, jonka on joutunut toteamaan. Aiempi epäily tai jopa epäusko vaihtuvat ”löydöksien” ja tosiasioiden mukaisesti asioiden todellisen laidan tunnustamiseen, jopa omien etujen vastaisesti. Lähelle tätä keinoa tulee myös liittoutumisasteen säätely, jolla viitataan siihen, kuinka sitoutunut puhuja on esittämäänsä väitteeseen tai kuvaukseen eli etäännyttääkö hän itsensä puhutusta asiasta. Tässä puhuja toimii sanotun välittäjänä tai raportoijana eikä puhu ”omissa nimissään”. Näin hän myös välttää selitysvelvollisuuden ja korostaa lausuman neutraalisuutta. (Mt. 133–138.)

Esimerkkejä liittoutumisasteen säätelystä eli itsensä etäännyttämisestä lausumasta tuli jo esiin aiemmin lupausten yhteydessä. Lausumissa raportoidaan neutraalisti erilaisia asiantiloja, kuten suurta työvoimapulaa pätevistä sosiaalityöntekijöistä, jotka nähdään yleisenä huolen aiheena. Useimmissa lausumissa asia kuitenkin kytketään suoraan omiin intresseihin liittyen pätevoitymiseen alalle, joten etäännyttämistä omista intresseistä ei seuraa. Usein teksti aloitetaan po. retorisilla keinoilla, mutta kuitenkin viitataan lopuksi ratkaisuehdotukseen, joka voidaan tulkita omaksi intressiksi. Etäännyttäminen tapahtuu vetoamalla huoleen neutraaleista kysymyksistä, kuten työntekijäpula, asiakkaiden etu, työn laatu, työnantajien tyytyväisyys, veronmaksajien ja opiskelijoiden etu sekä resurssien säästäminen. Seuraavista esimerkeistä viimeinen lainaus, jossa vedotaan paikallisen työelämän innostuneeseen vastaanottoon, voidaan nähdä neutraalina raportointina kentältä. Siinä ulkopuolinen taho vakuuttaa tyytyväisyyttään ja se raportoidaan eteenpäin.

Olisi myös mukava saada yksi ratkaisuehdotus koskien sitä, kuinka kuntien nykyinen pula sosiaalityöntekijöistä ratkaistaan, jos kelpoisuusehtoja ja työn rakenteita ei muuteta. Odottaisin yliopistokoulutuksen saaneilta sosiaalityöntekijöiltä parempaa kykyä dialogiin ja analyysiin asiassa, joka vaikuttaa merkittäväällä tavalla tehtävän sosiaalityön laatuun. Pelkkä peukaloiden alas painaminen on kovin yksiulotteinen ja epätieteellinen tapa kommunikoida. (Mikko N. 9.10.2012.)

Suomi on itse vastuussa kansalaistensa sosiaalisesta osallisuudesta, sosiaalisesta toimintakyvystä ja sosiaalisesta hyvinvoinnista. Iso osa tuota vastuuta on sosiaalityöntekijän kelpoisuusehtojen lakitulkintojen järkipäistäminen yleiseurooppalaiselle ja jopa –maailmalliselle tasolle. Asiantilan voi korjata nopeimmalla mahdollisella aikataululla. (Lintala 7.10.2012.)

Luvuista selviää, että tilanteeseen ei ole tulossa muutosta kuin huonompaan suuntaan. [...]
Sosiaalialan jäykän ja hierarkkisen tehtävärakenteen uudistaminen on välttämätöntä, jotta sosiaalipalveluiden taso säilyy edes nykyisellä tasolla. (Leijala ja Nummi 31.3.2011.)

Valmistuneiden vastaanotto paikalliseen työelämään on innostava ja he ovat työllistyneet hyvin (AMK-verkosto 2.2.2010, 9).

Puhujakategorioilla tai konsensuksella vahvistaminen

Puhujakategoriolla viitataan puhujan asemaan. Joihinkin puhujakategorioihin liitetään tieto ja tietämys. Esimerkkinä vakavasti otettavasta ja arvostetusta puhujakategoriasta käyvät asiantuntijat kuten professori tai lääkäri. Toisaalta nämä kategoriat eivät ole pysyviä ja ne voivat olla tilanteisesti muuttuvia tai päällekkäisiä (sama puhuja voi olla lääkäri, äiti, koiran omistaja ja kilpatanssija). Erityisen selkeinä pidetään julkisia kategorioita (presidentti). Kategorian jäsenyys ei ole itsestään selvä, usein vaaditaan neuvottelua tai käydään kamppailua siitä, mihin kategoriaan puhuja voidaan sijoittaa. Myös puhujat pyrkivät rakentamaan oman puhujakategoriansa yleisön mukaan. Toinen tähän linkitetty keino on konsensuksella tai asiantuntijan lausunnolla vahvistaminen. Lausuma vahvistuu myös muiden allekirjoittaessa esitetyn väitteen. Tässä voidaan käyttää hyväksi lainauksia jonkun toisen tahon, erityisesti arvovaltaisen sanojan, puheista tukemaan omaa väitettä. Näin puhuja ei ole enää väitteensä kanssa yksin. Esimerkkinä tästä on tutkimusten tuloksiin tai asiantuntijoiden puheisiin viittaaminen. Myös me-retoriikan käyttö korostaa puhujan esiintyvän laajemman joukon nimissä. Vahvaa konsensuksen tuottamista on myös puhe itsestänselvyyttenä (”kaikkihan sen tietävät...”). (Jokinen 1999b, 135–139.)

Lausumissa on viittauksia eri tahoihin, jotka ovat jo ymmärtäneet sosionomien (YAMK) koulutuksen tuottaman pätevyyden ja osaamisen ja näin liittyneet ”kannattajakuntaan” tai

tukemaan verkoston pyrkimyksiä lainsäädännön muuttamiseen. Ensimmäisessä esimerkissä on vedottu myös kahteen isoon sosiaalialan johtajaan ja heidän lausumiin. Jälkimmäisessä koulutustason nostoa arvostellaan kahden puhujakategorian kautta, joilla voi olettaa olevan tietämystä asiasta, heidän katsotaan olevan kirjoituksessa asiantuntijoiden asemassa. Tutkinnoilla viitataan kirjoituksessa vanhoihin sosiaalityön koulutuksiin, Tampereen yliopiston sosiaalihuoltajan tutkintoon ja Svenska social- och kommunalgögskolanin sosionomi-tutkintoon.

Työnantajat ovatkin YAMK-tutkinnon suorittaneiden osaamisen noteeranneet ja rekrytoivat heitä ylempää korkeakoulututkintoa edellyttäviin tehtäviin. Myös kuntien henkilöstön tehtävärakenteiden kehittämisessä otetaan huomioon sosionomi (YAMK) tutkinnon tuottama osaaminen. Tätä kaupunkien sosiaalialan tehtävärakenteiden kehittämistä kuvasi mm. Vantaan sosiaalityön esimies Teija Hakulinen Talentia-lehdessä 7/2012 sekä, Helsingin sosiaalijohtaja Paavo Voutilainen puhuessaan maaliskuussa 2012 sosiaalialan ammattikorkeakouluverkoston valtakunnallisilla päivillä Helsingissä. (Rousu 11.10.2012.)

Molemmat tutkinnot kuitenkin lopetettiin, vaikka ne olivat hyvässä maineessa opiskelijoiden ja työnantajien keskuudessa (Saarnio 20.10.2012).

Otan tämän kategorialuokan yhteydessä esiin myös yleiseen etuun vetoamisen, johon on jo aiemmin mm. lupausten yhteydessä viitattu. Tämä keino ei aivan suoraan istu mihinkään Jokisen tässä yhteydessä määrittelemiin suostuttelun ja vakuuttelun keinoihin, mutta tuon sen tässä erillisenä esiin, koska sen voi erottaa lausumista vahvana erillisenä retorisenä keinona. Yleiseen tai yhteiseen etuun vetoamisesta käyvät esimerkiksi lupausten yhteydessä esiin tuodut lainaukset. Niissä vedotaan opiskelijoiden ja veronmaksajien etuun, työelämän tarpeisiin, asiakkaan etuun sekä hallituksen rakennepoliittiseen ohjelmaan. Edelleen ajankohtainen, nyt jo lainvoiman saanut ammatinharjoittamislaki kirvoitti kannanottoja, sillä odotukset tätä lakimuutosta kohtaan olivat suuret. Helsingin Sanomissa Sirkka Rousu (20.2.2015) vetoaa kirjoituksessaan yhteiskunnan etuun: ”Mikäli yhteiskunnan edun mukaisesti heidän osaamisensa tunnustettaisiin sosiaalityön kelpoisuusehdot täyttäviksi, työvoimapula helpottuisi heti”.

Alla olevissa lainauksissa on käytetty hyväksi konsensuksella vakuuttamista, jossa lausuma esitetään itsestään selvänä tai käytetään me-retoriikkaa.

Vaikka kaikille on selvää, että päällekkäistä koulutusta ja oppilaitosten ja tutkintojen kirjavuutta on yhtenäistettävä, pyritään muutosta silti vastustamaan kynsin hampain (Koivisto 19.1.2007).

Koulutuksemme pituuden ero on jokaiselle selvä. Sen sijaan monelle sosiaalityöntekijälle ei ehkä ole selvää, millaisen pääsykoeprässin ammattikorkeakouluun valitut käyvät läpi. [...]

Tiedämme jo miltä tulevaisuus näyttää sosiaalityössä. [...]

Jo nyt on nähtävissä, missä sosiaalityö tulevaisuudessa menee: sosionomit ovat tulevaisuus. (Arola 2012.)

5.2.2 Keinot, jotka liittyvät esitettyyn argumenttiin

Tosiasioilla, yksityiskohdilla ja narratiiveilla vakuuttaminen

Faktuaalistavassa argumentaatiossa puhujan rooli häivytetään ja luodaan tilanne, jossa ”faktat” alkavat puhua puolestaan ja asiat saadaan näyttämään puhujasta riippumattomilta tosiasioilta, ”tosiasiat puhuvat puolestaan”. Tämä puhetapa nähdään erityisen tyypilliseksi tieteellisessä diskurssissa. Tyypillinen esimerkki tästä on myös poliittinen puhe ”ikävien” tosiasioiden, kuten taloudellisten lainalaisuuksien, hyväksymisestä ja niihin sopeutumisesta. Puhe on tyypillisesti myös vaihtoehdotonta, josta seuraa myös moraalisten pohdintojen turhuus tai naurettavuus. Puheesta puuttuu aktiivinen tekijä, toimijuus häivytetään usein passiivimuodon käyttämisellä tai jättämällä se implisiittiseksi. Asiat vain tapahtuvat ja silloin toimija osoittaa rationaalisuuden tajunsa hyväksymällä tosiasiat. Yksityiskohtaisella kuvauksella voidaan luoda kuva tapahtumisen todistamisesta ja kuulijalle jää tulkinnan tekeminen ja tarinan täydentäminen johtopäätöksillä. Tapahtumista luodaan näin totuudenmukainen vaikutelma. Näin tarinan kertoja ei myöskään ole selontekovelvollinen ”väitteestä”, hän vain kuvailee tapahtunutta. (Jokinen 1999b, 140–145.)

Alla ensin on esimerkkinä tieteelliseen tutkimukseen ja kokemukseen vetoava lausuma. Tieteellistä argumenttia ei käytetä suoraan asian puolustamiseen vaan ikään kuin negaation kautta; asia ei voi pitää paikkaansa, koska ei ole ilmennyt esitetyn asian puolesta puhuvaa tutkimusperäistä tietoa. Jälkimmäinen esimerkki kuvaa narratiivilla vakuuttamista. Siinä kirjoituksen alkuun lainataan toista mielipidekirjoitusta, jonka kautta kuvataan asiantilaa ja tästä tekstistä lukija voi tehdä itse johtopäätöksiä.

Olen seurannut yli kolmekymmentä vuotta sosiaalityön tutkimusta, mutta en ole löytänyt tieteellistä näyttöä sille, että maisterintutkinnon suorittaneet olisivat taitavampia sosiaalityöntekijöitä kuin alemman korkeakoulututkinnon suorittaneet (Saarnio 20.10.2012).

Kuntalehden 4/2013 numerossa sosiaalipalvelujohtaja Päivi Nykänen kuvasi, miten käytännön asiakastyö kärsii henkilöstön suuresta vaihtuvuudesta. Sosiaalityön vakansseihin ei saada kelpoisuuslain edellyttämiä yliopistomaistereita. Asiakastyöhön voidaan rekrytoida korkeintaan vuodeksi määräaikainen ei-kelpoinen työntekijä. Nykäsen mukaan heillä on jatkuva pula pätevistä työvoimasta. Suuri vaihtuvuus vaikeuttaa pitkäjänteistä asiakastyötä. Jatkuva henkilöstön perehdytys kuormittaa henkilöstöä ja esimiehiä. (Rousu 25.4.2013.)

Monet lausumista sopivat useamman eri vakuuttelun kategorian alle. Alla on esimerkki, joka otettiin osittain esiin jo etäännyttämisen menetelmänä. Etäännyttämisen keinona voidaan käyttää juuri tosiasiapuhetta, jolloin ei puhuta omissa nimissä. Lausuman esittäjä etäännyttää itsensä lausumasta käyttäessään puheen sisällön keinona tosiasioihin vetoamista. Alla olevaa lausumaa voi tulkita myös narratiivilla vakuuttamiseksi.

Luvuista selviää, että tilanteeseen ei ole tulossa muutosta kuin huonompaan suuntaan. Vaje pätevistä sosiaalityöntekijöistä on niin suuri, että sitä on vaikea saada siedettävälle tasolle, vaikka sosiaalityön yliopistokoulutuksen määrä kaksinkertaistettaisiin.

[...]

Sosiaalialan jäykän ja hierarkkisen tehtävärakenteen uudistaminen on välttämätöntä, jotta sosiaalipalveluiden taso säilyy edes nykyisellä tasolla. (Leijala ja Nummi 31.3.2011.)

Kategorioiden käyttö vakuuttamisen keinona

Puheessa asioita määritellään ja luokitellaan tietyillä ominaisuuksilla, jotka kategorisoivat puhutun tiettyyn ryhmään. Kategorisoinnin avulla asioita voidaan esimerkiksi oikeuttaa tai kritisoida. Peruskategoria on erottelu hyvä/ paha ja hieman monisyisemmin esimerkiksi sosiaalialalla asiakkaiden kategorisointi ongelmaperusteisesti, kuten päihdeongelmainen, asunnoton tai lastensuojeluasiakas. Samoja asioita voidaan kategorisoida eri näkökulmista, esimerkiksi puhutaanko tietyssä tilanteessa ”pikkulapsista” vai ”kurittomista pikkuriiviöistä” tai tieteen kentällä ”löydöksistä” vai ”tulkinnoista”. (Jokinen 1999b, 141–144.) Kategorioiden käyttöön liittyy läheisesti asemoituminen, tietynlaisen asenneposition ottaminen keskustelussa. Jokainen positio on suhteessa vastapositionsa joko eksplisiittisesti tai implisiittisesti. Tämän keinon sisällöksi aineistosta piiryy asenne vastaposition eli sosiaalityöntekijään. Lausumissa tätä tehdään sekä eksplisiittisesti että implisiittisesti. Tämän kei-

non avulla rakennetaan vahvasti omaa identiteettiä. Moneen lausumaan voidaan selkeästi lukea vastapositio mukaan, vaikka sitä ei ole eksplisiittisesti julki lausuttu ja se voidaan myös tulkita epäröimättä useimmissa tapauksissa sosiaalityöntekijäksi. Asiayhteydessä tai sosiaalialan kontekstissa lausuman kuvauksella ei olisi mielekkyyttä ilman implisiittistä vastapositiota, johon kuvauksella halutaan tehdä ero tai vertaus. Aiemmin tähän jo viitattiin valtiovallalle annettavien lupauksen yhteydessä. Siinä yhteydessä olevat esimerkit voidaan liittää myös tämän kategorian yhteyteen. Lausumien vastapositioksi voidaan tulkita implisiittisesti sosiaalityöntekijän tutkinto.

Nostan aluksi esimerkkejä koulutuksen järjestäjien ja opettajien lausumista. Alla kaksi ensimmäistä esimerkkinä olevaa lausumaa ovat oppilaitosten sivuilta. Toisessa lausutaan eksplisiittisesti eronteko yliopistolliseen koulutukseen, toisessa ei (ainakaan tässä kohdassa). Näitä oppilaitosten kuvailuja oppisisällöistä ja alasta voidaan lukea yliopistollisen sosiaalityön vastaposition kautta. Niiden muotoilussa on yliopistollinen sosiaalityön koulutus läsnä, joko erontekona tai toisaalta vastaavan pätevyyden tason saavuttamisen korostamisen kautta. Samalla kentällä toimittaessa kannanotto vastapositioon nousee ikään kuin välttämättömästi mukaan. Näitä oppilaitosten sivujen sisältöjä en lähde tässä tarkemmin tutkimaan tai analysoimaan, ne vaatisivat aivan oman tutkimuksen laajuutensa vuoksi. Ne ovat tässä mukana vain mainintana siitä, että ne ovat myös olennainen toimija tämän tutkimuksen verkostossa ja omalta osaltaan mukana strategian muotoilussa. Näiden oppilaitosten sivujen kuvailuja vapaamuotoisempia lausumia asioista löytyy muilta foorumeilta, kuten nettikeskusteluista ja lehtikirjoituksista tai haastatteluista. Loput esimerkit ovat edelleen koulujen henkilöstön lausumia, joissa jatkuu sama tematiikka, konteksti vain on toinen ja vapaamuotoisempi.

Ammattikorkeakoulut suuntautuvat yliopistoja käytännöllisemmin ja kouluttavat ammatillisia asiantuntijoita työelämään ja sen kehittämiseen. Täten ylempi ammattikorkeakoulututkinto poikkeaa selvästi esimerkiksi yliopistojen maisteritutkinnosta. [...]

Ylempi ammattikorkeakoulututkinto on suunniteltu henkilöstön osaamisen nostamiseen ja työelämän tarpeisiin. Opinnot antavat valmiuksia oman alan tutkitun tiedon hankkimiseen, käsittelyyn ja soveltamiseen koulutettavan omassa työssä ja sen kehittämisessä. Syventävien ammattiopintojen tavoitteena on antaa opiskelijalle mahdollisuus syventää teorian soveltamisesta käytäntöön, analyttisiä taitoja, projektin johtamisen sekä tutkimus- ja kehittämistyöhön osallistumisen taitoja ja sosiaalisia taitoja. (HAMK.)

Metropoliassa koulutamme sosiaalialan ja hyvinvoinnin laaja-alaisia asiantuntijoita, jotka osaavat uudistaa ja johtaa asiakastyötä sekä kehittää sosiaalialan toimintakäytäntöjä ja palveluja yhteistyössä asiakkaiden, monialaisten verkostojen sekä yhteisöjen kanssa. [...]

Sosionomi (ylempi AMK) -tutkinto tuottaa sosiaalialan erityisasiantuntijoita, joilla on laaja ja syvä ymmärrys sosiaalialan yhteiskunnallisesta tehtävästä sekä valmiudet vastata alan vaativiin kehittämis- ja yhteistyöhaasteisiin. Tutkinto vahvistaa myös opiskelijan johtamisvalmiuksia ja esimiestaitoja. (Metropolia amk.)

Erona tiedekorkeakouluun on ainakin se, että ammattikorkeakoulussa suoritetuissa tutkinnoissa on huomattavasti enemmän opintojen aikana työelämäharjoittelua. [...] Yamk-tutkinnon ehdoton vahvuus on siten käytännön työelämäkokemuksen suuri määrä, jona aikana myös on realisoitunut käytännön asiakastyön vaatimukset. (Rousu 18.11.2012.)

Nyt kritiikin kohteena eivät ole enää vain ammattikorkeakoulut vaan myös yliopistot, joiden sosiaalityön maisterikoulutusta pidetään aivan liian teoreettisena ja tutkimuspainotteisena suhteessa työelämän vaatimukseen (Piironen, 2008).

Painotamme laaja-alaisuutta ja se on myös työelämän toive. Se varmistaa, että sosionomin osaamista pystytään hyödyntämään joustavasti. [...] Opetamme miten arviointia tehdään teoriassa ja opiskelijat pääsevät heti toteuttamaan oppimaansa. Valmistuneet osaavat viedä teorian käytäntöön. [...] Opiskelijat saavat rohkeutta etsiä oikeasti ratkaisuja. Ei jäädä vain tutkimaan ilmiöitä. (Sosiaalitieto 2010, 3.)

Kannattaa tiedostaa, että ammattikorkeakoulu-opintoputken käyneillä on paljon opetusta nimenomaan asiakastyöhön ja sen palveluihin, menetelmiin, kohtaamiseen, dialogiin ja lainsäädäntöön. Lastensuojelun kehittämissuunnitelmassa (2004–2006) tehtiin selvitys siitä, mitä yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa lastensuojelusta opetetaan. Yliopistojen oppisisällöt lastensuojelutyöhön ovat aika vaatimattomat. (Rousu 31.12.2012.)

Edellä olevissa lausumissa voidaan havaita, että opettavan henkilöstön omat henkilökohtaiset lausumat ovat astetta suorasukaisempia kuin kuvailut oppilaitosten sivuilla. Puhutaan samoista ominaisuuksista tai asioista, mutta kategorisoiva ero yliopistoon on eksplisiitimpi vapaamuotoisemmissa yhteyksissä. Seuraavaksi poimin esimerkkejä opiskelijoiden lausumista.

Sosiaalityöhön käytännönläheisemmän koulutuksen saaneet sopisivat teoreettisemman yliopistokoulutuksen suorittaneiden rinnalle. Näin tavoitettaisiin paremmin asiakkaiden arki. (Mäki 2008.)

Sen sijaan ammattikorkeakoulun sosiaalialan ylempään tutkinnon suorittanut, jolla on tutkintovaatimukseen liittyen jo vähintään kolmen vuoden sosiaalialan työkokemus, ei ole lainsäädännön nykytulkinnan mukaan kelpoinen (julkiseen) sosiaalityöntekijän

virkaan. Käytännössä ja todellisuudessa vastavalmistunut sosionomi (ylempi AMK) on näin ollen väistämättä pätevämpi (!) sosiaalityöntekijän tehtäviin kuin vastavalmistunut sosiaalitieteen maisteri! Käytännön sosiaalityöhön esim. sosionomi (AMK), jolla on hakukelpoisuus ylempään ammattikorkeakoulututkintoon kolmen työkokemusvuoden jälkeen, on työkokemuksensa ansiosta yhtä pätevä sosiaalityöntekijän tehtäviin kuin vastavalmistunut maisteri! Osaamista ja oppineisuutta voi hankkia myös vähemmällä lukeneisuudella; varsinkin soveltavan tieteen, teorian ja tutkimuksen käytännön toimintaympäristöihin. (Lintala 7.10.2012.)

On esitetty, että yliopistokoulutus antaa liian ruusuisen kuvan esimerkiksi lastensuojelun sosiaalityöstä. [...] Sosionomi yamk -koulutus on vahvasti työelämälähtöinen ja tutkinnon suorittaneilla on realistinen käsitys monesta sosiaalityön tehtävästä. (Leijala 2011.)

Tosiasiata on, että sosiaalityöntekijät eivät hakeudu sen kummemmin sosiaalitoimistoihin kuin sairaalasosiaalityöhönsäkään. [...] Olemme monella tavalla psykologisesti testattuja alalle sopiviksi. Pelkkä tenttikirjojen lukeminen ei riitä, kun tehdään työtä ihmisten parissa. Sosiaalialan lainsäädännön tenttimme siinä missä sosiaalityöntekijätkin. [...] Valitettavasti olen myös nähnyt monia umpimielisiä ja epäsosiaalisia sosiaalityöntekijöitä, jotka tuntuvat karttavan asiakastapaamisia viimeiseen asti. Heitä seuranneena olen vain toivonut, että valintatilanteessa olisi edes jollain tavoin testattu heidän sopivuuttaan ihmisläheiseen asiakastyöhön. (Arola 2012.)

Lähes kaikista kategorisoivan keinon esimerkkiteksteistä nousee hyvin vahvasti esiin teorian ja käytännön erottelu. Yliopiston tuottamaa koulusta kuvaillaan joko eksplisiittisesti tai implisiittisesti liian teoreettiseksi, käytännölle ja arkielämälle vieraaksi, epäsosiaalisuutta tuottavaksi. Tämän teeman halusin tuoda esiin useammalla esimerkillä, sillä toisaalta se nousee vahvasti lausumista esiin ja toisaalta palaan tähän aiheeseen tarkemmin myöhemmin. Kategorian käyttö on lausumissa vahvaa ja kuten esimerkeistä voidaan nähdä, mitä kauemmas laskeudutaan virallisesta tasosta, sitä suorasukaisemmaksi ja ilmeisemmäksi vastakkainasettelun rakentaminen käy.

Metropolia amk:n tekstit edellisissä lainauksissa korostavat vahvasti myös teoreettista osaamista. Kyseisen koulun sosiaalialan tutkintovastaava, yliopettaja Sirkka Rousun teksteistä nousee esiin sekä teoreettinen osaaminen että käytännön hallinta. Voi sanoa, että hänen kirjoituksissaan tehdään kategorisoinnin kautta sekä eroa että haetaan yhtäläisyyttä vastaposition eli sosiaalityöntekijän tutkintoon. Käytännön hallinnan osalta näkemys on yhtäläinen kaikissa lausumissa, tässä asiassa tehdään vahva kontrastinen ero vastaposition eli sosiaalityöntekijään. Sosiaalityöntekijällä katsotaan olevan teoreettisemman koulustaustansa vuoksi heikohko kyky käytännön asiakastyöhön. Rousu tuo rinnalle myös kategorisen yhdistämisen vastaposition, hän nostaa myös teoreettisen osaamisen esiin sosio-

nomien (YAMK) hallinnan alueena, jopa, ainakin osittain, paremmin hallitukseksi kuin vertailun kohteena olevilla sosiaalityöntekijöillä. Tämä sekä käytännöllisen että teoreettisen suuntautumisen käyttäminen lausumissa voi tuottaa ristiriitoja toisinaan jopa saman tekstin sisällä. Alla olevassa lainauksessa tekstin alussa puhutaan oikeudesta tohtorinkoulutukseen ja lopussa puhuttaessa YAMK -koulutuksen siirtämisestä yliopistoon vedotaan käytännönläheisyyteen erona yliopistosta ja perusteluna koulutusmuodon itsenäiselle säilyttämiselle. Tulkitsen tämän sisäisesti melko ristiriitaiseksi lausumaksi.

Teoriassa ylemmän amk-tutkinnon suorittaneen tulisi voida hakeutua yliopiston tohtorinkoulutusohjelmiin, mutta opintopolut yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen välillä eivät ole vielä täysin selkiytyneet. [...]
Siirto yliopistoon tuntuu mahdottomalta, koska opetus ammattikorkeakoulussa on alun perin suunniteltu yliopisto-opetusta käytännönläheisemmäksi. (Sankelo 17.3.2010.)

Määrällistäminen ja ääri-ilmaisujen käyttö

Määrällistämistä voidaan tehdä joko numeerisesti luvuilla, prosenteilla, taulukoilla, osuuk-silla tai sanallisesti kuvailemalla (paljon, pieni, suuri, marginaalinen, valtava). Määrällinen esitystapa luo helposti mielikuvan selkeästä ja yksiselitteisestä tiedosta, vaikkakin se sisältää tosiasiallisesta paljon tulkinnanvaraisuutta. Erityisiä tehokeinoja ovat ääri-ilmaisujen käytöt, kuten täysin, ei yksikään, kaikki, jokainen ja ei todellakaan. Ääri-ilmaisuilla joko maksimoidaan tai minimoidaan kuvauksen kohteen joitakin piirteitä. (Jokinen 1999b, 146–151.) Jo aiemmin kategorisoinnin yhteydessä olleessa lausumassa (Rousu 31.12.2012) käytettiin ei-numeerista määrällistämistä kuvailemalla: ”Yliopistojen oppisisällöt lastensuojelutyöhön ovat aika vaatimattomat”. Ilmaisun ”aika vaatimaton” luo selkeän mielikuvan yliopiston oppisisällöstä puutteellisenä. Alla esimerkit sekä ei-numeerisesta että numeerisesta määrällistämisestä retorisisina keinoina.

Jatkuva työntekijävaje, määräaikaiset pestit ja katkeavat asiakassuhteet tulevat yhteiskunnalle kalliiksi. Ja kuinka paljon ne aiheuttavatkaan kärsimystä sosiaalityön asiakkailla. (Leijala 2011.)

Suomen sosionomit ry on vakavasti huolissaan vuosikymmeniä jatkuneesta sosiaalityöntekijäpuutuksesta ja alan kyvyttömyydestä uudistaa tehtävärakenteita sekä hyödyntää nykyistä, koulutettua työvoimareserviä. Väestön ikääntymisen myötä kuntasektorilta jää vuoteen 2020 mennessä eläkkeelle 2550 sosiaalityöntekijää, yli puolet nykyisestä työntekijämäärästä. (Suomen sosionomit 2008.)

Ääri-ilmaisuja lausumissa käytetään paljon. Ne ovat tehokkaita sanomisen painottamistapoja, joilla tehdään lausuma ehdottomaksi, ainoaksi vaihtoehdoksi ja minimoidaan tai maksimoidaan sanomisen sisältö. Alla on esimerkkejä lausumista, joissa on käytetty sanomisen vahventamiseen mm. ilmaisuja täysin ja ainoa. Viimeinen lainaus esiintyi jo lupaus-ten yhteydessä. Siinä käytetään ilmaisua ”ehdoton vahvuus” sekä ”kenellekään”, jotka molemmat ovat selkeitä maksimoivia ääri-ilmaisuja.

Tämä on täysin virheellinen käsitys. Lainsäädännön (nyk.AMK-laki 18§, uusi AMK-laki 11§) mukaan ylempi AMK-tutkinto on kaksiporaisessa koulutusjärjestelmässä maisteritason ylempi korkeakoulututkinto, ei jatkotutkinto, eikä myöskään erikoistutkimistutkinto. (Sosiaalialan AMK-verkosto 12.12.2014, 3.)

Ainoana kestävästä ratkaisuna on sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön pätevyyden määrittelyn yksinkertaistaminen ja sosiaalityöntekijän pätevyyden määrittely niin että myös Sosionomi (ylempi AMK) on pätevä tähän tehtävään (Sosiaalialan AMK-verkosto 2.2.2010, 10).

Ammattikorkeakoulutus vastaa nimenomaan tämän päivän työelämän muuttuneisiin tarpeisiin ja mielestämme sen ehdottomia vahvuuksia sosiaalialalla on muun muassa se, etteivät asiakkaat ja heidän todellisuutensa ole kenellekään vastavalmistuneelle sosionomi (AMK):lle vieraita (Mäki-Kokkila ja Gergov-Koskelo 6.4.2013).

Metaforien ja ironian käyttö

Metaforien käyttö viittaa siihen, että jotakin asiaa kuvataan sellaisilla käsitteillä, jotka eivät vastaa kirjaimellisesti sen määritelmää. Arja Jokinen havainnollistaa asiaa sanomalla, että kyseessä on vertaus ilman kuin-sanaa. Puhuttuun asiaan liitetään tietynlaisia merkityspotentiaaleja, merkityksiä jostakin jo aiemmin tutuksi tulleesta asiasta. Metaforinen kielenkäyttö on ominaista kaikelle kielenkäytölle. Metaforien retorinen voima syntyy niiden kyvystä synnyttää halutun kaltaisia konnotaatioita. Arkipäiväisessä kielessä vilisee metaforisia ilmauksia kuten ”korkea moraalit” tai ”taantuma iskee”. (Mt.148–150.) Muita retorisen vakuuttavuuden lisäämiseksi käytettäviä keinoja voivat olla kolmen listan tai kontrastiparin käyttö sekä toistaminen ja tautologiat. Nämä keinot ohitan, mutta nostan vielä mukaan yhden, joka luokitellaan yleensä enemmänkin hyökkäävän retoriikan keinoksi kuin suostuttelevan. Toisaalta nämä eri retoriikan lajit voidaan ajatella toisiaan täydentäviksi ja rinnakkain toimiviksi ja usein argumentaatiokamppailuissa käytetäänkin erilaisia keinoja rinnakkain ja sama lausuma voidaan nähdä useassa eri roolissa. Kyseessä on ironian käyttö, joka on tehokas tapa osoittaa kilpailevan version naurettavuus tai vääristyneisyys ja siten osoittaa se ei-vakavasti otettavaksi. Erilaiset sarkastiset vitsit tai muunlainen nolaaminen ovat

tehokkaita keinoja vastapuolen hiljentämiseen, kohdistuivatpa ne sitten argumentin sisältöön tai sen esittäjään. (Mt. 156.) Tämä keino erityisesti kuvaa pelissä (tai kamppailussa) pyrkimystä riistää vastapuolelta (viholliselta) vastarintakeinot ja saada hänet luopumaan taistelusta.

Metaforien käyttö voi siis viitata kuvailuun käsitteillä, jotka eivät kirjaimellisesti vastaa sen määritelmää. Lausumissa vilisee adjektiiveja, jotka ilman sen tarkempaa määrittelyä voidaan tulkita metaforisiksi. Ne ovat myös metaforisia siinä mielessä, että niiden käyttö voidaan nähdä vahvasti tietynlaisia merkityspotentiaaleja synnyttäviksi. Yamk -tutkinnon tuottamaa pätevyyttä ja osaamista kuvataan hyvin vahvoilla adjektiiveilla, kuten vahva, laaja-alainen ja syvälinen, jotka ovat hyvin tulkinnanvaraisia, tässä mielessä voisi sanoa jopa metaforisia, joilla ehdottomasti halutaan herättää tietynlainen merkityspotentiaali. Ilmaisut ovat laadullisesti vahvoja, tästä seuraa kysymys, millä laadullisilla ilmauksilla enää kuvaillaan tässä puheena olevan kompetenssin ylittävää tasoa? Tästä käy esimerkiksi aiemmin kategorioilla vakuuttamisen yhteydessä esitetty lainaus Metropolia AMK:n sosiaalialan tutkinnon (YAMK) esittelystä. Alla on myös toinen vastaava kuvaileva lausuma. Lisäksi lausumissa käytetään ilmaisua tutkinnon tuottama osaaminen, luetellaan verbeillä toteavassa muodossa, mitä tutkinnon suorittanut osaa, hallitsee ja mihin kykenee. Takaako tutkinnon suorittaminen todella osaamisen, etenkin syvälinen osaamisen, vai antaisiko tietyn kokonaisuuden opiskelu ehkä paremminkin valmiudet tietyn kokonaisuuden hallintaan. Tämä puhetapa on myös vahvasti merkitystä rakentava, ei ehkä enää niin suoranaisesti metaforinen, mutta ilmaisuna huomattavasti vahvempi kuin esimerkiksi neutraalimpi opintojakson sisällön kuvaus ilman kannanottoa siihen, sattuuko tietty opiskelija tuon sisällön omaksumaan vai ei. Alempi lainaus kuvaa kompetenssin nimeltä ”sosiaalialan asiantuntijaosaaminen” ”oppimistuloksen” ensimmäistä kohtaa, joka on mielestäni kovin vahvasti luvattu valmiina kykynä ja osaamisena.

Sosionomi (ylempi (AMK) –tutkinnon tunnetuksi tekeminen laaja-alaisena ylempänä korkeakoulututkintona, joka tuottaa johtamisen, kehittämisen ja vaativan sosiaalialan asiakastyön osaamista (Sosiaalialan AMK-verkosto 2.2.2010,11).

Sosionomi (ylempi AMK) osaa kriittisesti analysoida yhteiskunnallisia ja globaaleja muutoksia sekä ennakoida niiden sosiaalisia vaikutuksia (Sosiaalialan AMK-verkosto 18.5.2010, 5).

Esimerkkejä kielikuvallisista eli kirjaimellisista metaforisista ilmauksista löytyy myös.

Hieman paremmin ymmärrän tieteen palvelijaksi perustettuja yliopistoja, jotka taloutensa pyörittämiseksi joutuvat tehtailemaan ammattitutkintoja (Wilhelmsson 17.10.2012).

Nyt olisi korkea aika jo STM:ssäkin ottaa järki käteen (Rousu 17.12.2012).

Alla on vielä esimerkkejä ironian käytöstä lausumissa. Ironian käyttö tässä yhteydessä voidaan tulkita hyökkääväksi retoriikaksi, jossa yliopistollista koulutusta sekä ”sosiaalityön väkeä” melko sarkastisesti kommentoidaan. Kohde on tässä liiallinen tai liian teoreettinen koulutus, jota käsiteltiin jo kategorisoinnin yhteydessä ja johon palataan myös vielä myöhemmin.

Jos koulutuksessa jatketaan tällä linjalla, sosiaalityön asiakkaat saavat varmaankin vielä tutustua tohtoreihin. Kenties heidän ammattinimikkeekseen tulee ylisosiaalityöntekijä. (Saarnio 20.10.2012.)

Nämä ovat asioita, jotka sosiaalityön tulevat maisterit oppivat työssä koulun ohella. Koulussa he oppivat viranomaisen vastuun, asiakkaan oikeudet, soveltuvat lakipykälät ja asetukset. Siihen sosiaalityön yleensä teräväpäinen väki tuskin tarvitsee viiden vuoden korkeakoulutuuomiota. (Wilhelmsson 17.10.2012.)

5 TULOKSET

Luvussa yksi esitin kolme erillistä kysymystä. Niistä ensimmäinen koski sitä, miten valittu käsitteistö tarttuu empirisesti äärettömään maailmaan. Vastaus tähän kysymykseen on melko selkeä. Jokainen dispositiivin käsitteen työkaluksi valitseva tutkija tavoittelee samaa heuristiikkaa, jonka Helén (1998, 501) esittää valmiina vastauksena: ”Dispositiivi ei viritä yhteiskunnallisen vallan teoriaa, vaan se on analyttinen, genealoginen työkalu, joka suuntaa huomion asetelmien muovautumiseen ja muuttumiseen”. Aineiston valossa tekstiavuoru näyttäisi todella jäsentyvän toisistaan riippumattomien ja etäälle toisistaan sijoittuvien, mutta silti yhteen suuntaan puhuvien tahojen strategisesti artikuloituvana verkostona. Tai hieman tarkemmin ilmaistuna; vaikka diskurssi pyrkii yhteiseen päämäärään, kukaan ei ohjaa sitä eikä löydy ”esikuntaa, joka komentaisi sen rationaalisuutta” (Foucault 1998, 71). Toisaalla Helénin esittämää vastausta voidaan täydentää. Tästä päästään siihen, että niin sanottu verkostosemantiikka (jonka toiseksi alkujuureksi Eriksson nimeää dispositiivin ja toiseksi Deleuz’n rihmaston) syntyy vastavetona yhteiskunnan ”perinteisille” kuvaustavoille eli hierarkkiselle organisaatiolle ja suljetulle järjestelmälle (Eriksson 2009, 25–34). Huolimatta Erikssonin jossain määrin suoraviivaisesta argumentaatiosta, minun työtä se joka tapauksessa palvelee. Mitä tulee hierarkkisiin organisaatioihin, käsittelemäni tekstiavuoru ei noudata niiden auktorisoituja käskyvalta suhteita, pikemminkin diskurssi kiertää lukuisien pisteiden läpi ilman selvää komentokeskusta. Mitä taas tulee järjestelmiin, tekstiavuoru ei myöskään noudata niiden ontologisiksi tai episteemisiksi oletettuja rajoja.¹⁸ Pikemminkin diskurssi kiertää eri järjestelmien välillä monisäikeisesti ja ilman yksiselitteisiä vaihtosuhteita.

Lyhyenä yhteenvetona edellisestä totean seuraavaa. Dispositiivin käsitteen ja verkostosemantiikkaan kytkeytyvän heuristiikan avulla pystyn tavoittamaan tai saamaan näkyväksi jotain sellaista, mikä saattaisi yhtä hyvin jäädä havaitsematta ilman yhteensitovaa jäsenystä.

¹⁸ Vaikka erottelu on sinänsä tärkeä, tässä siihen ei voida puuttua. Eriksson (2009, 29–32) antaa ymmärtää, että järjestelmäteoria olettaa todellisuuden järjestelmänkaltaiseksi ontologisesti. Heiskala (1994a, 101) korostaa puolestaan sitä, että järjestelmäteoria edustaa analyttistä työkalua, jonka avulla todellisuuden järjestelmänkaltaisuutta kuvataan episteemisesti, siis puhtaasti tiedollisena lähtökohtana.

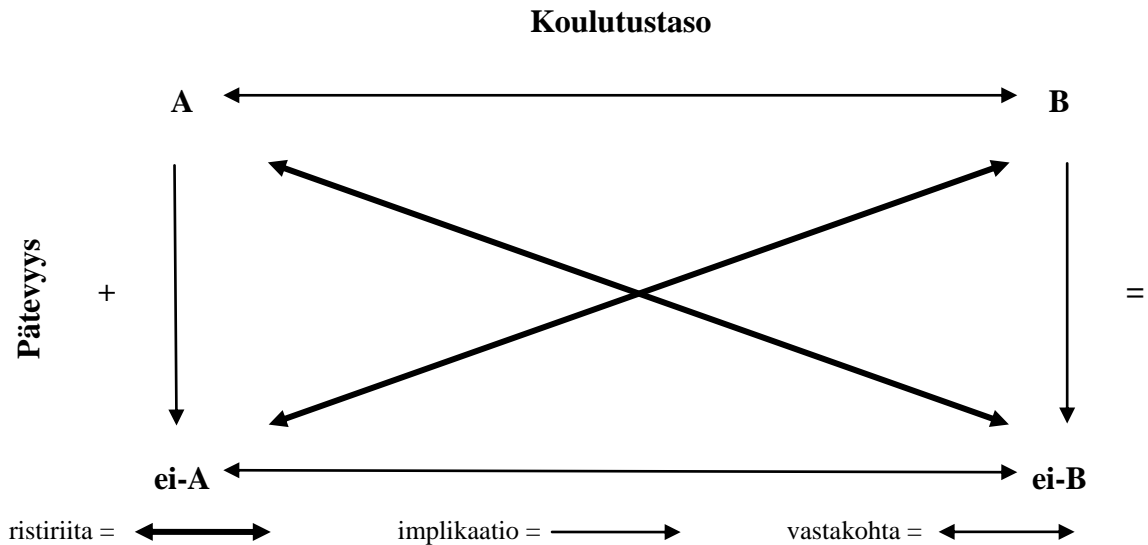
Toinen kysymys koski valitun menetelmän empiiristä tarttumakykyä. Tämä sisältää monia ulottuvuuksia. Myönnettäköön aluksi, etten oikeastaan pysty yleistämään, koska en tunne perusjoukkoa. Mutta jotain periaatteessa ”yleistä” voin kuitenkin sanoa. Ilmiö, jota halusin tutkia, nousee aineistosta esiin jokseenkin oletetulla tavalla. Verkoston jäsenet korostivat sosionomien (YAMK) loppututkintoa yliopistolliseen sosiaalityön maisteritutkintoon rinnastuvana ja sen kanssa saman kelpoisuuden antavana ammatillisen pätevyyden perustana. Kyseessä on selkeästi professionaalisen aseman tavoittelu. Kohde, jota halusin tutkia, nousee aineistosta esiin moninaisina kyseisen pätevyyden perusteluina. Niistä yritin ottaa kiinni käsitteellisesti. Tässä yhteydessä puhuin strategisen toiminnan kolmesta välttämättömästä elementistä. Päämäärä viittaa tietoisesti asetettuun ja tarkoin harkittuun tavoitteeseen, jonka mikä tahansa agentti pyrkii saavuttamaan tietyssä tulevaisuuden hetkenä. Odotukset viittaavat siihen, miten eri tahot käyttävät hyväksi toisten odotuksia esimerkiksi antamalla lupauksia laadukkaasta tuotteesta tai ”yhteisestä hyvästä”. Jälkimmäisessä tapauksessa tuollainen hyvä voi olla se hyöty, joka mahdollisesti koituu valtiolle pätevyysehtojen muutoksesta.

Toiminnan jäsentäminen päämäärärationaalisen ja strategisen korostaa sen poliittista luonnetta. Kyseessä on kamppailu profession kentällä. Valituilla strategisen toiminnan elementeillä voidaan lähestyä hedelmällisesti aineiston tarjoamaa mahdollisuutta. Ilman professioteorian ja strategisen toiminnan lupauksen (odotuksien käsitteen operationalisointi) käsitteen yhdistämistä emme välttämättä löytäisi tai näkisi teksteihin piiloutuvaa vahvaa suuntautumista valtiovaltaa kohti. Viattoman tuntuiset kirjoitukset piirtävät vahvaa lupaus- ta valtiolle ja tämä lupaus ehdottomasti tarvitaan selkeänä, jotta uusi sopimus syntyisi uuden ammattikunnan ja valtion kesken. Näiden lausumien mieltäminen lupauksina täsmentää myös sen, kenelle puhe on suunnattu. Vastapositiona yliopisto voidaan ohittaa tässä keskustelussa, sillä lupaus annetaan niille, joilta haetaan tukea, ennen kaikkea valtiolle. Päämäärää myös palvelee paremmin se, ettei kukaan esitä vasta-argumentteja. Näin ollen on parempi välttää foorumeita, joilla kannanotot kirjoittaisivat suurta vastustusta.

Lopuksi palaan Max Weberin sivilisaatiohistorialliseen teesiin. Hän siis väitti, että kaikkien perustavanlaatuisen koulutusta koskevien väittelyiden taustalla piilee jännite vanhan *Kultur-mensch*- ja uuden *Fachmensch* -tyyppisen koulutuksen välillä. Tämä erottelu viittaa pelkistetysti itseisarvoisen ja välineellisen tiedon eetoksen väliseen ristiriitaan. Raakaha-

vaintoja tulkitsen kyseisen teesin sekä empiirisessä aineistossa korostetun aseman saaneen kategorisointi-keinoon avulla. Kategorisointi vastapositioon sisältyy kaikkeen jatkossa saottavaan.

Tulkintaa varten otan käyttöön vielä yhden työkalun, A.J. Greimasin semioottisen neliön. Se voidaan esittää kuviona:

Kuvio 1. Semioottinen neliö (muotoiltu Greimasin ja Courtésin mukaan 1986,34–38).

Kuvion symboli A viittaa siihen, miten aineistossa puhutaan sosionomin (YAMK) käytännöllisesti suuntautuneesta osaamisesta (*Fachmensch*). Pelkistän lausumat ilmaisuun työelämälähtöisyys, jolloin luvattu osaaminen koostuu laajasta työharjoittelusta, psykologisen testaamisen takaamasta sopivasta persoonallisuusrakenteesta sekä ”työelämäkyvyt jo valmiina” -asenteesta. Kuvion symboli B viittaa siihen, miten aineistossa puhutaan sosionomin (YAMK) teoreettisesti tai abstraktisti suuntautuneesta osaamisesta (*Kulturmensch*). Pelkistän lausumat ilmaisuun koulusta saatu asiantuntijuus, jolloin luvattu osaaminen koostuu laaja-alaisesta ja syvällisestä asioiden, tiedon ja johtamisen hallinnasta ilman adjektiivien tarkempaa määrittelyä. Kuvion nuoli, joka yhdistää symboleja A ja B, viittaa käytännöllisesti ja teoreettisesti suuntautuneen osaamisen vastakohtaisuuteen eli siihen, tehdäänkö niiden välille ero ja miten. Pelkistän lausumat ilmaisuun tasapaino, jolloin asiantuntijuuden eri puolet näyttäisivät täydentävän toisiaan.

Symboli ei-A viittaa puolestaan siihen, miten aineistossa puhutaan yliopistollisen tutkinnon suorittaneiden käytännöllisesti suuntautuneesta osaamisesta. Pelkistän lausumat ilmaisuun todellisesta elämästä vieraantuminen, jonka syiksi esitetään alalle soveltumattomuus psykologisesti ja työharjoittelun vähäisyys. Symboli ei-B viittaa siihen, miten aineistossa puhutaan yliopistollisen tutkinnon suorittaneiden teoreettisesta tai abstraktista osaamisesta. Pelkistän lausumat ilmaisuun liiallinen ”kirjaviisuus”, jonka syiksi esitetään yliopistoperinne ja akateemista kulttuuria leimaava ohut kytkös todelliseen maailmaan. Kuvion nuoli, joka yhdistää symboleja ei-A ja ei-B, viittaa käytännöllisesti ja teoreettisesti suuntautuneen osaamisen vastakohtaisuuteen eli siihen, tehdäänkö niiden välille ero ja miten. Pelkistän lausumat ilmaisuun epätasapaino, jolloin asiantuntijuuden eri puolet eivät näyttäisi täydentävän toisiaan. Painopiste on käsitteellis-teoreettisen tiedon puolella, eikä mainittu ”kirjaviisuus” juurikaan tue kasvokkaista asiakastyötä.

Ensimmäinen Weberin teesiä koskeva tulos liittyy kuvion kahteen seuraavaan osaan. Symbolien A ja ei-A välinen yksikärkkinen nuoli viittaa siihen, että ylempi ammattikorkeakoulututkinto implikoi epäsymmetrisen tai ei-vastaavan käytännöllisen pätevyyden kuin yliopistossa suoritettu tutkinto. Nuolen sivussa näkyvä positiivinen merkki tarkoittaa parempaa osaamista sosionomien (YAMK) hyväksi. Symbolien B ja ei-B välinen yksikärkkinen nuoli viittaa siihen, että ylempi ammattikorkeakoulututkinto implikoi symmetrisen tai vastaavan teoreettisen pätevyyden kuin yliopistossa suoritettu tutkinto. Nuolen sivussa näkyvä yhtäläisyysmerkki tarkoittaa samaa osaamista sosionomien (YAMK) hyväksi. Voisi sanoa, että lupaukset annetaan tältä pohjalta. Niiden mieli tulee ymmärrettäväksi implikaatioiden kautta. Toteutuessaan verkoston toimintaa ohjaava subjektiivinen tavoite, toisin sanoen oman ammattiaseman parantaminen selvästi julkituotuna mutta anonyyminä kokonaisstrategiana, purkaa yhtäällä käytännön ja teorian välisen kategorisen eron ja toisaalla myös sen eron, joka ilmenee ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen välisenä duaalimallina. Tähän pyritään kategorisoimalla vastapositio sopivia erotteluita ja omaa asiaa parhaiten edistäviä rinnastuksia hyödyntämällä. Kun *Kultur Mensch*- ja *Fach Mensch*-tyyppisistä ideoista valitaan parhaat palat, saadaan tuloksesi aina moderni ammatti-ihminen, Weberin termein *Berufsmensch* (vrt. Konttinen 1991, 25).

Toinen Weberin teesiä koskeva lähinnä hypoteettinen tulos liittyy kuvion kahteen viimeiseen osaan. Niitä hahmottelen alustavasti – kenties ideoina jatkotutkimusta varten. Tässä yhteydessä palaan vielä kerran dialektiseen kritiikkiin eli viimeiseen tapaan, jolla tiede voi

Weberin mukaan edistää käytännöllis-normatiivisten ongelmien ratkaisua (katso s. 11). Käytännöllistä suuntautuneisuutta kuvaavan symbolin A ja teoreettista suuntautuneisuutta kuvaavan symbolin ei-B välinen kaksikätkäinen nuoli viittaa asiantuntijuuden ristiriitaiseen perusteluun aineiston valossa yhdellä tavalla. Teoreettisen asiantuntijuuden ymmärrän tutkijan tai esimerkiksi sosiaalityöntekijän kyvyksi projisoida mahdollisimman monia käsitteellisiä erontekoja empirisesti äärettömään ja sinänsä ”hämärään” maailmaan. Tästä seuraa, ettei todellisen elämän konkreettisuuden ja käytännöllisyyden astetta voida perustella pelkästään siitä itsestään käsin. Rutiini ei vastaa sisällöllisesti eikä käsitteellisesti yksittäisen asiakastilanteen kokonaisvaltaista ja moniulotteista reflektiota. Sen sijaan ajattelen, että mitä useampia erontekoja ”kulttuuri-ihminen” kykenee projisoimaan vaikkapa asiakkaandyn elämäntilanteeseen, sitä monimutkaisempaa ja konkreettisempaa yksi yksittäinenkin tilanne näyttäytyy.¹⁹

Teoreettista suuntautuneisuutta kuvaavan symbolin B ja käytännöllistä suuntautuneisuutta kuvaavan symbolin ei-A välinen kaksikätkäinen nuoli viittaa asiantuntijuuden ristiriitaiseen perusteluun aineiston valossa toisella tavalla. Käytännöllisen asiantuntijuuden ymmärrän tutkijan tai esimerkiksi sosiaalityöntekijän kyvyksi päivittää omia ajattelutapoja, toimintatapoja ja niitä molempia jähmettäviä rutiineja enemmän tai vähemmän säännöllisin väliajoin.²⁰ Tästä seuraa, että viljelty mielikuva sosionomin (YAMK) tutkinnon ja laajahkon työelämäjakson kerralla tuottamasta ammattipätevyydestä sotii asiantuntijuuden dynaamisesta ideaalista vastaan. Sen sijaan ajattelen, että tutkinto voi antaa vain potentiaaliset valmiudet matkalle kohti asiantuntijuutta, ja senpä vuoksi mielikuvan toteutuminen vaatii sitkeää ja määrätietoista työskentelyä kiihtyvällä vauhdilla muuttuvassa maailmassa. Nyt hypoteesi voitaisiin muotoilla seuraavasti: Luultavasti ”kulttuuri-ihminen” päivittää osaamistaan ”asiaihmistä” todennäköisemmin, ja näin siksi, että ”muodollinen tieto tarjoaa ne käsitteelliset välineet, joiden avulla sekä asiantuntijat että opiskelijat voivat seurata tiedonalan kehitystä ja hankkia uutta tietoa” (Lehtinen ja Kuusinen 2001, 180).

¹⁹ Joskus tavataankin sanoa, että ”kaikista ajateltavissa olevista asioista käytännöllisintä on teoria.” (Katso esim. Niiniluoto (1980, 194), joka lainaa suoraan Ludvig Boltzmannin kuuluisaa iskulausetta.)

²⁰ Katso tällaisesta keskustelusta Carl Bereiter ja Marlene Scardamalia (1993).

6 LOPUKSI

Aikalaisanalyttisena avauksena tätä tutkielmaa voi pitää korkeintaan esitutkimuksena: ainakaan professionaalista muutosta ennakoivat voimasuhteet eivät ole tulleet toistaiseksi vaikuttaviksi. Strategia ei yllä lain muotoiluun. Toki verkoston jäsenet pyrkivät aktiiviseen vaikuttamistyöhön, aivan kuten Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa (4.3.2015) ennen vaaleja todettiin: ”Etujärjestöillä on puolueille näinä aikoina paljon asiaa”. Yksi esimerkki siitä, miten verkoston tavoitetta voidaan lähestyä tai miten liikettä julkisen vallan rajapinnassa voitaisiin havainnollistaa, löytyy tutkielman aineistosta. Suomen Sosionomit ry kertoo ryhmän vierailusta eduskunnassa seuraavaa:

Suomen Sosionomit ry:n uudistunut hallitus otti varaslähdön käytännön työskentelyyn ja järjesti 11.12.09 audienssin eduskuntaan tapaamaan vihreiden eduskuntaryhmää. [...] Tapaamisen tarkoituksena oli jakaa ajankohtaista kenttätietoa Sosionomi Amk ja etenkin Sosionomi ylemmän Amk-tutkinnon suorittaneiden asemasta kunnallisilla työmarkkinoilla sekä herätellä keskustelua eduskunnan mahdollisuuksista vaikuttaa lainsäädännöllä tilanteeseen. [...] Kansanedustaja Johanna Karimäki lupasikin pohtia mahdollisuuksia viedä asiaa eteenpäin. Suomen Sosionomit ry:n tarkoituksena on tavalta vuoden 2009 aikana eduskunnan kaikkien keskeisten poliittisten puolueiden jäseniä. Tapaamisten järjestelyt ovat jo alkaneeet. (Leijala ja Nummi 2009.)

Kansanedustaja Johanna Karimäen omalta nettisivulta löytyy hänen 19.12.2008 tekemä kirjallinen kysymys eduskunnalle otsikolla: ”Ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon asema sosiaalialalla”. Siinä todetaan: ”Sosiaalihuollon kelpoisuusasetusta saattaisi olla tarkoituksenmukaista tarkistaa muuttunutta koulutustarjontaa paremmin vastaavaksi, jotta kuntien työvoiman saatavuus eri tehtäviin olisi helpommin hallittavissa” (Karimäki 19.12.2008). Juuri tällaisista pisteistä, joissa verkoston solmut liittyvät yhteen muutosprosessi todennäköisesti käynnistyy.

Vaikka tutkielman aihe sijoittui sosiaalityön kentälle, se ei edusta ainoaa kenttää, jossa tapahtuu samankaltaista kehitystä. Ehkä voikin sanoa, että ilmiö ylittää yhden (semi)profession asemasta käytävän kamppailun. Esimerkiksi lastentarhanopettajien pätevyydestä ja erityisesti heidän esiopetusosoikeudestaan kiistellään vastaavasti.

Epäilemättä aiheen ympärillä käytävä laajempi keskustelu kumpuaa hyvinvointivaltion nykytilasta. Taloudellinen tilanne pysyy vaikeana, hyvinvointivaltiohanke on väistymässä

ja vireillä on monia rakenteellisia muutoksia, mm ajankohtainen sote-uudistus. Sen myötä kuntarakenne sekä sosiaali- ja terveyspalvelut on tarkoitus järjestää uudelleen. Koulutuksen kentällä keskustellaan korkeakouluverkoston uudistamisesta, duaalimallista luopumisesta sekä etenkin koulutukseen kohdistuvista säästöistä. Nämä kaikki asiat vaikuttavat yhden profession pätevyyden määrittelyyn. Ne suodattuvat keskusteluun perusteluina ja näkemysinä ja tietty yleinen yhteiskunnallinen tilanne – säästöt, tehostaminen, karsiminen – voi aiheuttaa keskusteluavaruuden olennaisen muutoksen tai otollisen maaperän syntymisen tietyn strategian menestymiselle.

Yksi ratkaisu sosiaalityöntekijöiden puutteeseen on tehtävärakenteiden ja -sisältöjen muuntaminen siten, että osa sosiaalityöntekijöiden viroista muutetaan sosiaaliohjaajien toimiksi. Näin on useissa kunnissa toimittukin ja tämä on yksi pätevyyskiistan ulottuvuus, jolloin tehtävien siirto ammattikunnalta toiselle vähentää joka tapauksessa sosiaalityöntekijöiden virkojen määrää. Tällaisessa tapauksessa nykyisestä pätevyyslaista pidetään edelleen kiinni, mutta samalla iso osa sosiaalihuollon tehtävistä määritellään sosiaalihoajaan toimenkuvaan kuuluviksi. Näin työvoiman saatavuuskysymys helpottuu, ja lisäksi kuntien rahoitus-paine helopottaa.

Kannanottona koulutus- ja sosiaalipolitiikan tulevaisuuteen voidaan kysyä, ovatko asiat menossa suuntaan, jota kohti haluamme todella edetä? Mitä koulutuksen duaalimallin romuttamisesta seuraa – aiotusti tai ei-aiotusti. Millaisin perusteluin muutokset toteutetaan tai onko ”suuri yleisö” ylipäänsä tietoinen kehityksen suunnasta? Tällaisiin kysymyksiin vastaaminen vaatisi lisätutkimusta.

LÄHTEET

- Alasuutari, Pertti (2001): Johdatus yhteiskuntatutkimukseen. Helsinki: Gaudeamus.
- Alasuutari, Pertti (2007): Yhteiskuntateoria ja inhimillinen todellisuus. Helsinki: Gaudeamus.
- Antikainen, Ari, Rinne, Risto ja Koski, Leena (2013): Kasvatussosiologia. Juva: PS-kustannus.
- Beraiter, Carl ja Scardamalia, Marlene (1993): Surpassing ourselves: an inquiry into the nature and implications of expertise. Chicago: Open Court.
- Berger, Peter (1992): Reflections on the Twenty-Fifth Anniversary of "The Social Construction of Reality". Perspectives 15:2, 1–4.
- Blom, Raimo (1987): Weber, luokat ja toimintateoria. Teoksessa: Hietaniemi, Tapani (toim.): Aiheita Weberistä. Jyväskylä: Tutkijaliitto.
- Blom, Raimo (1992): Luokat ja yhteiskunta. Teoksessa: Blom, Raimo ja Siisiäinen, Martti: Poliitiikan sosiologia. Jyväskylän yliopiston sosiologian laitoksen julkaisuja 52. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Bourdieu, Pierre (1984): The Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste. London: Routledge & Kegan Paul.
- Bourdieu, Pierre (1991): Language and Symbolic Power. Cambridge: Harvard University Press.
- Bourdieu, Pierre (1998): Järjen käytännöllisyys. Toiminnan teorian lähtökohtia. Tampere: Vastapaino.
- von Clausewitz, Carl (2009): Sodankäynnistä. Tallinna: Art House.
- Dreyfus, Hubert L. ja Rabinow, Paul (1983): Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics. Chicago: The University of Chicago Press.

Eriksson, Kai (2009): *Maailma ilman ulkopuolta. Verkostot yhteiskunnallisessa ajattelussa.* Helsinki: Gaudeamus.

Eskola, Antti (2003): *Tiedän ja uskon.* Helsinki: Otava.

Foucault, Michel (1983): *Afterword. The Subject and Power.* Teoksessa: Dreyfus, Hubert L. ja Rabinow, Paul: *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics.* Chicago: The University of Chicago Press.

Foucault, Michel (1980): *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972–1977.* (Edit.) Gordon, Colin. Brighton: The Harvester Press.

Foucault, Michel (1998): *Seksuaalisuuden historia.* Tampere: Gaudeamus.

Foucault, Michel (2005): *Tiedon arkeologia.* Tampere: Vastapaino.

Giddens, Anthony (1984): *The Constitution of Society.* Oxford: Polity Press.

Greimas, A.J. & Courtés, J. (1984): *Sémiotique. Dictionnaire raisonné de la théorie du langage. Tome 2.* Paris: Hachette.

Gronow, Jukka ja Töttö, Pertti (1996): *Max Weber – kapitalismi, byrokratia ja länsimainen rationaalisuus.* Teoksessa Gronow, Jukka, Noro, Arto ja Töttö, Pertti (toim.): *Sosiologian klassikot.* Tampere: Gaudeamus.

Hacking, Ian (2009): *Mitä sosiaalinen konstruktionismi on?* Tampere: Vastapaino.

Heikkinen, Hannu L.T., Huttunen, Rauno, Niglas, Katrin ja Tynjälä, Päivi (2005): *Kartta kasvatustieteen maastosta.* *Kasvatus* 35 (5), 340–354.

Heiskala, Risto (1992): *Sosiologinen kulttuuritutkimus.* Teoksessa Mäkelä, Klaus (toim.): *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta.* Helsinki: Gaudeamus.

Heiskala, Risto (1994a): *Talcott Parsons ja rakennefunkcionalismi.* Teoksessa Heiskala, Risto (toim.): *Sosiologisen teorian nykysuuntauksia.* Tampere: Gaudeamus.

Heiskala, Risto (1994b): *Sosiaalinen konstruktionismi.* Teoksessa Heiskala, Risto (toim.): *Sosiologisen teorian nykysuuntauksia.* Tampere: Gaudeamus.

Heiskala, Risto (1995): Valtiolliset sivilisaatiot ja moderni länsi: Michael Mannin valtalähdeanalyysin sisältö. Teoksessa Heiskala, Risto (toim.): Sosiologisen teorian uusimmat virtaukset. Tampere: Gaudeamus.

Heiskala, Risto (2000): Toiminta, tapa ja rakenne. Kohti konstruktionistista synteesiä yhteiskuntateoriassa. Helsinki: Gaudeamus.

Helén, Ilpo (1994): Michel Foucault'n valta-analytiikka. Teoksessa Heiskala, Risto (toim.): Sosiologisen teorian nykysuuntauksia. Tampere: Gaudeamus.

Helén, Ilpo (1997): Äidin elämän politiikka. Naissukupuolisuus, valta ja itsesuhde Suomessa 1880-luvulta 1960-luvulle. Helsinki: Gaudeamus.

Helén, Ilpo (1998): Elämä seksuaalisuudessa. Jälkisanat teoksessa Foucault, Michel: Seksuaalisuuden historia. Tampere: Gaudeamus.

Heritage, John (1996): Harold Garfinkel ja etnometodologia. Jyväskylä: Gaudeamus.

Hietaniemi, Tapani (1998): Max Weber ja Euroopan erityistie. Helsinki: Tutkijaliitto.

Hintsanen, Veijo (2010): Alkusanat. Teoksessa Varjonen, Birgitta ja Maijala, Hanna (toim.): Ylempi ammattikorkeakoulututkinto – osana innovaatioympäristöjä. Hämeenlinna: Hämeen ammattikorkeakoulu.

Hänninen, Sakari (2010): Poliittika hallinnan analytiikassa. Helsinki: Gaudeamus.

Ilmonen, Kaj (1994): Anthony Giddensin rakenteistumisteoria ja sen kritiikki. Teoksessa Heiskala, Risto (toim.): Sosiologisen teorian nykysuuntauksia. Tampere: Gaudeamus.

Jokinen, Arja (1999a): Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin. Teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi ja Suoninen, Eero: Diskurssianalyysi liikkeessä. Jyväskylä: Vastapaino.

Jokinen, Arja (1999b): Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen. Teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi ja Suoninen, Eero: Diskurssianalyysi liikkeessä. Jyväskylä: Vastapaino.

Jokinen, Arja ja Juhila, Kirsi (1999): Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. Teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi ja Suoninen, Eero: Diskurssianalyysi liikkeessä. Jyväskylä: Vastapaino.

Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi ja Suoninen, Eero (1993): Diskursiivinen maailma: teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. Teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi ja Suoninen, Eero: Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino.

Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi ja Suoninen, Eero (1999): Diskurssianalyysi liikkeessä. Jyväskylä: Vastapaino.

Juhila, Kirsi ja Suoninen, Eero (1999): Kymmenen kysymystä diskurssianalyysistä. Teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi ja Suoninen, Eero: Diskurssianalyysi liikkeessä. Jyväskylä: Vastapaino.

Kaakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa ja Ylikoski, Petri (2013): Merkitys ja tulkinta. Teoksessa Kaakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa (toim.): Argumentti ja kritiikki. Lukemisen, keskustelun ja vaikuttamisen taidot. Helsinki: Gaudeamus.

Kaisto, Jani ja Pyykkönen, Miikka (2010): Johdanto. Hallinnan analytiikan suuntaviivoja. Teoksessa Kaisto, Jani ja Pyykkönen, Miikka (toim.): Hallintavalta. Sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä. Helsinki: Gaudeamus.

Kiikeri, Mika ja Ylikoski, Petri (2004): Tiede tutkimuskohteena. Filosofinen johdatus tietentutkimukseen. Helsinki: Gaudeamus.

Konttinen, Esa (1991): Perinteisesti moderniin. Professionien yhteiskunnallinen synty Suomessa. Tampere: Vastapaino.

Kusch, Martin (1993): Tiedon kentät ja kerrostumat. Oulu: Kustannus Pohjoinen.

Lehtinen, Erno ja Kuusinen, Jorma (2001): Kasvatuspsykologia. Juva: WSOY.

Luhmann, Niklas (1990): Die Wissenschaft der Gesellschaft. Frankfurt am Main: Suhrkamp.

Luckmann, Thomas (1992): "Social Construction" and After. Perspectives 15:2, 4–5.

Lyotard, Jean-François (1985): Tieto postmodernissa yhteiskunnassa. Jyväskylä: Vastapaino.

Mann, Michael (1986): The sources of social power. Vol. 1, A history of power from the beginning to A.D. 1760. Cambridge: University press.

- Mutka, Ulla (1998): *Sosiaalityön neljäs käänne*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
- Mäkelä, Johanna (1994): Pierre Bourdieu – erottautumisen teoreetikko. Teoksessa Heiskala, Risto (toim.): *Sosiologisen teorian nykysuuntauksia*. Tampere: Gaudeamus.
- Niiniluoto, Ilkka (1980): *Johdatus tieteenfilosofiaan*. Helsinki: Otava.
- Nousiainen, Jaakko (1991): *Suomen poliittinen järjestelmä*. Juva: WSOY.
- Pietikäinen, Sari ja Mäntynen, Anne (2009): *Kurssi kohti diskurssia*. Tallinna: Vastapaino.
- Potter, Jonathan (2001): Wittgenstein and Austin. Teoksessa: Wetherell, Margaret, Taylor, Stephanie and Yates, Simeon J (toim.): *Discourse Theory and Practice. A Reader*. Wiltshire: Sage Publications.
- Poulantzas, Nicos (1973): *Political Power and Social Classes*. London: Verso.
- Rajavaara, Marketta (1985): *Professionaalistaminen sosiaalityön muutosstrategiana*. Teoksessa: Karisto, Antti ja Purola, Tapani (toim.): *Sosiaalityön kehittäminen – taustoja, reunaehdoja, näkökulmia*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Siisiäinen, Martti (1992): *Intressi*. Teoksessa: Blom, Raimo ja Siisiäinen, Martti: *Politiikan sosiologia*. Jyväskylän yliopiston sosiologian laitoksen julkaisuja 52. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Sipilä, Anita (2011): *Sosiaalityön asiantuntijuuden ulottuvuudet. Tiedot, taidot ja etiikka työntekijöiden näkökulmasta kunnallisessa sosiaalityössä*. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.
- Sulkunen, Pekka (1997): *Todellisuuden ymmärrettävyys ja diskurssianalyysin rajat*. Teoksessa: Sulkunen, Pekka ja Törrönen, Jukka (toim.): *Semioottisen sosiologian näkökulmia. Sosiaalisen todellisuuden rakentuminen ja ymmärrettävyys*. Tampere: Gaudeamus.
- Sulkunen, Pekka ja Törrönen, Jukka (1997): *Arvot ja modaalisuus sosiaalisen todellisuuden rakentamisessa*. Teoksessa: Sulkunen, Pekka ja Törrönen, Jukka (toim.): *Semioottisen sosiologian näkökulmia. Sosiaalisen todellisuuden rakentuminen ja ymmärrettävyys*. Tampere: Gaudeamus.

Suoninen, Eero (1999): Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi ja Suoninen, Eero: Diskurssianalyysi liikkeessä. Jyväskylä: Vastapaino.

Tuori, Kaarlo (2000): Kriittinen oikeuspositivismi. Vantaa: WSOY lakitieto.

Tuori, Kaarlo (2002): Foucault'n oikeus: kirjoituksia oikeudesta ja sen tutkimisesta. Vantaa: WSOY lakitieto.

Töttö, Pertti (2000): Pirullisen positivismin paluu. Laadullisen ja määrällisen tarkastelua. Jyväskylä: Vastapaino.

Weber, Max (1980): Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki. Juva: WSOY.

Weber, Max (1985): Wirtschaft und Gesellschaft. Grundriss der verstehenden Soziologie. Tübingen: J.C.B. Mohr.

Weber, Max (1988): Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck).

Weber, Max (1989): Maailmanuskonnot ja moderni länsimainen rationaalisuus. Tampere: Vastapaino.

Weber, Max (2009): Tiede ja politiikka : kutsumus ja ammatti. Tampere: Vastapaino.

Wittgenstein, Ludvig (2001): Filosofisia tutkimuksia. Juva: WSOY.

von Wright, Georg Henrik (1985): Filosofisia tutkielmia. Juva: Kirjayhtymä.

von Wright, Georg Henrik (2001): Saatesanat. Teoksessa Wittgenstein, Ludvig: Filosofisia tutkimuksia. Juva: WSOY

Yesilova, Katja (2009): Ydinperheen politiikka. Helsinki: Gaudeamus.

LIITTEET

Liite 1: Aineistolähteet

Arene (2014): HE laiksi ammattipätevyyden tunnustamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (281114). Osoitteessa:http://www.arene.fi/sites/default/files/PDF/Lausunnot/2014/OKM_HE%20ammattip%C3%A4tevyuden%20tunnistaminen%20lausunto_2014_11_28.pdf

Arola, Tarja (Sosiaaliturva 2012:9, 21): Sosionomit on testattu alalle sopiviksi.

HAMK:http://portal.hamk.fi/portal/page/portal/HAMK/Tutkimus_ ja_ kehitys/Valtakunnalliset_verkostohankkeet/Ylempi_amk_tutkinto/Perustietoa. Luettu 20.2.2015.

Heinimäki, Heikki (Helsingin Sanomat 1.2.2016, A5 Vieraskynä): Ammattikorkeakoulujen tulee säilyä itsenäisinä.

Helsingin sanomat (4.1.2015, A16): Norminpurkutalkoissa ryskyy vielä.

Karimäki, Johanna (19.12.2008): Kirjallinen kysymys: Ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon asema sosiaalialalla. Osoitteessa:

<http://www.johannakarimaki.fi/kirjoituksia/kirjallinen-kysymys-ylemmaen-ammattikorkeakoulututkinnon-asema-sosiaalialalla>. Luettu 5.3.2015.

Koivisto, Sami (Helsingin Sanomat 19.1.2007, Mielipide): Opinajot kiistelevät turhaan nimiensä muutoseikoista.

Kuntatyönantajat (11.10.2013): Lausuntopyyntö STM 022:00/2013 Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislain valmisteluryhmän väliraportti. Osoitteessa:

<http://www.kuntatyonantajat.fi/fi/ajankohtaista/lausunnot/2013/Sivut/sosiaali-ja-terveydenhuollon-jarjestamislaki-valiraportti.aspx>

Leijala, Ritva (Sosiaaliturva 2011:4, 14): Yamk-sosionomeille kelpoisuus sosiaalityön virkoihin.

Leijala, Ritva ja Nummi, Mikko (2009): Suomen Sosionomit ry:n vierailu eduskunnassa. Osoitteessa: <http://www.suomensosionomit.fi/@Bin/153223/Jytlehdenjuttu0109.pdf>. Luettu 5.3.2015.

Leijala, Ritva ja Nummi, Mikko (Helsingin Sanomat 31.3.2011, C8 Mielipide): Kaikkien ammattiryhmien osaamista olisi hyödynnettävä sosiaalialalla.

Lintala, Jari-Matti (7.10.2012): Sosiaaliportin keskustelu osoitteessa www.sosiaaliportti.fi. Luettu 23.7.2014. (Sivusto ei ole enää toiminnassa.)

Metropolia amk: <http://www.metropolia.fi/haku/koulutustarjonta-aikuiset-sosiaali-ja-terveysala/sosiaaliala-yamk/>. Luettu 20.2.2015.

Mäki, Tiina (Sosiaaliturva 2008:8, 7): ”Ylempi amk-tutkinto on tiukasti kiinni työelämässä”.

Mäki-Kokkila, Katariina ja Gergov-Koskelo, Petra (6.4.2013): Ihan kuin meitä ei olisi! Metropolian blogi osoitteessa: <http://blogit.metropolia.fi/uudistuva-sosiaalialan-osaaminen/2013/04/06/ihan-kuin-meita-ei-olisi-sosionomi-ylempi-amk-osaaminen/>. Luettu 19.2.2015.

N. Mikko (9.10.2012): Sosiaaliportin keskustelu osoitteessa www.sosiaaliportti.fi. Luettu 23.7.2014. (Sivusto ei ole enää toiminnassa.)

Piiroinen, Hannu (Sosiaaliturva 2008:8, 6): Teoriaa ja käytäntöä sopivassa suhteessa.

Rauhala, Pentti (Helsingin Sanomat 13.10.2012, C10 Mielipide): Sosiaaliala hyljeksii amk-tutkintoa.

Rousu, Sirkka (11.10.2012, 15.10.2012 ja 31.12.2012): Sosiaaliportin keskustelu osoitteessa www.sosiaaliportti.fi. Luettu 23.7.2014. (Sivusto ei ole enää toiminnassa.)

Rousu, Sirkka (18.11.2012, 17.12.2012 ja 20.4.2013): Blogikirjoitus osoitteessa: <http://lastensuojelija.blogspot.fi/2012/10/sosiaalityon-tyovoimapula-mutta.html#comment-form>. Luettu 19.2.2015.

Rousu, Sirkka (25.4.2013): Kuntien sosiaalityön työvoimapulaan on myös ratkaisuja. Mielipide. Kuntalehti. Saatavilla: <http://kuntalehti.fi/mielipide/2013/04/25/kuntien-sosiaalityon-tyovoimapulaan-on-myo-ratkaisuja/>

Rousu, Sirkka (26.9.2013): Oikeanlainen osaaminen kuhunkin työhön, myös sosiaalityöhön. Metropolian blogi osoitteessa: <http://blogit.metropolia.fi/uudistuva-sosiaalialan-osaaminen/2013/09/26/oikeanlainen-osaaminen-kuhunkin-tyohon-myo-sosiaalityohon/>

Rousu, Sirkka (14.12.2014): Sosiaalityöhön vahvaa osaamista sosionomi ylempi AMK-tutkinnolla – ratkaisuja myös sosiaalityöntekijäpulaan. Metropolian blogi osoitteessa: <http://blogit.metropolia.fi/uudistuva-sosiaalialan-osaaminen/2014/12/14/sosiaalityohon-vahvaa-osaamista-sosionomi-ylempi-amk-tutkinnolla-ratkaisuja-myo-sosiaalityontekijapulaan/>

Rousu, Sirkka (Helsingin Sanomat 20.2.2015, B10 Mielipide): Sosiaalityön työvoimapulaan on lääke.

Saarnio, Pekka (Helsingin Sanomat 20.10.2012, C12 Mielipide): Sosiaalityöntekijän taitavuus ei perustu maisterin papereihin.

Sankelo, Merja (Helsingin Sanomat 17.3.2010, Mielipide): Ammattikorkeakoulujen ylemmät amk-tutkinnot ovat yhä tarpeen.

Sosiaalialan AMK-verkosto

osoitteessa <https://www.innokyla.fi/dokumentit> (Osa vanhemmista lausunnoista ei ole enää saatavilla.)

2.2.2010: Ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon, sosionomi (ylempi AMK) suorittaneiden työtehtävistä sosiaalialalla.

18.5.2010: Esitys sosionomi (ylempi AMK) –tutkinnon kompetenseista.

11.2.2015: Sosiaalialan ammattikorkeakouluverkoston lausunto hallituksen esitykseen (HE 354/2014 vp) laiksi sosiaalihuollon ammattihenkilöistä ja sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirastosta annetun lain muuttamisesta. Lausunnot 13.2.2015.

12.12.2014: Hallituksen esitys laiksi sosiaalihuollon ammattihenkilöstöstä ja siihen liittyvien lakien muuttamiseksi. Kommentit ja kehittämissuhteet.

Sosionomi opiskelija (8.10.2006): sosionomeista uutisissa. Keskustelupalstakirjoitus osoitteessa: <http://keskustelu.ellit.fi/threads/sosionomeista-uutisissa.1541033/>. Luettu 19.2.2015.

Sosiaalitieto 2010:3, 8–9: Kymenlaakson ammattikorkeakoulussa ratkotaan työelämän ongelmia.

Suomen Sosionomit ry (12/ 2008): Yhdistyksen julkilausuma sosiaalialan kelpoisuusvaatimukseen 12/2008. Osoitteessa: <http://www.suomensosionomit.fi/@Bin/115070/Julkilausuma122008.pdf>. Luettu 20.2.2015.

Wilhelmsson, Putte (Helsingin Sanomat 17.10.2012, C5 Mielipide): Muodollinen pätevyys ei riitä käytännössä.